

KARATAY
SOSYAL ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

Journal of Karatay
Social Research

Bahar / Spring 2022

Sayı / Issue: 8

e-ISSN: 2651-4605

KTO KARATAY
ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

Sahibi / Owner of Journal

KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Adına

Prof. Dr. Hüsamettin ERDEM

Dekan / Dean

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief

Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

Editörler / Editors

Prof. Dr. Caner ARABACI

Doç. Dr. Birol BÜYÜKDOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Döne AYHAN

Alan Editörleri / Field Editors

Tarih

Prof. Dr. Nesimi YAZICI

Prof. Dr. Ömer AKDAĞ

Sosyal Hizmet

Prof. Dr. Kamil ALPTEKİN

Dr. Öğr. Üyesi Dilara USTABAŞI GÜNDÜZ

Sosyoloji

Prof. Dr. Sami ŞENER

Doç. Dr. Hatice BUDAK

İletişim ve Tasarımı

Dr. Öğr. Üyesi Bülent BİNGÖL

Psikoloji

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep GÜLTEKİN AHÇI

Dr. Öğr. Üyesi Hatice HARMANCI

İktisadi ve İdari Bilimler

Doç. Dr. Bilge AFŞAR

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Öğr. Gör. Hakan ALKAN

İstatistik Editörü / Statistics Editor

Dr. Öğr. Üyesi Seher AKDENİZ

Sekretarya / Secretariat

Arş. Gör. Orhun KÜSKÜ

Arş. Gör. Nazım ŞEN

Arş. Gör. Fatmatüz Zehra GEÇİMLİ

Redaksiyon / Redaction

Arş. Gör. Berkay ÇETİN

Arş. Gör. Ayşe Nur BOZ ÜNALOĞLU

Arş. Gör. Beyza ÖZTAŞ

LÜ Yardımcı Asistan Zeynep Elif TUNÇ

Mizanpaj / Page Design

Arş. Gör. Büşra GÜRBÜZ

Arş. Gör. Sümeyye AYDOĞDU KUZUCU

Arş. Gör. Emre AKTÜRK

Arş. Gör. Zeliha ULUTAŞ

Derginin İnternet Sitesi Sorumluları / Journal's Website Managers

Arş. Gör. Emre SUNAY

Arş. Gör. Şeyma Nur ALTINTAŞ

Kapak Tasarımı / Cover Design

Arş. Gör. Mustafa MERDİN

İletişim Adresi / Contact Address

KTO Karatay Üniversitesi

Akabe Mah. Alaaddin Kap Cad. No: 130 / 42020 – Karatay / KONYA

Tel: +90 444 1251 / Faks: +90 332 202 00 44

E-Posta: karataysad@karatay.edu.tr

Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of Karatay Social Research,

KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Yayınıdır.

Yılda iki kez yayımlanan hakemli ve süreli bir dergidir.

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Hüsametdin ERDEM.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Serhat YENİCE.....	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Prof. Dr. Kamil ALPTEKİN.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Barış SARIKÖSE.....	Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail KIVRIM.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Özdemir KOÇAK.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mazhar BAĞLI.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Koray ÖZCAN.....	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Tacettin UZUN.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BAHAR.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Nesimi YAZICI.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer AKDAĞ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Caner ARABACI.....	KTO Karatay Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Fatih BERK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe DEĞERLİ.....	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Doç. Dr. Sefer SOLMAZ.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice BUDAK.....	KTO Karatay Üniversitesi
Doç. Dr. Birol BÜYÜKDOĞAN.....	KTO Karatay Üniversitesi
Doç. Dr. Eda SEZERER ALBAYRAK.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seher AKDENİZ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bülent BİNGÖL.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU.....	KTO Karatay Üniversitesi

Hakem Kurulu / Referee Board

Prof. Dr. Hüsametdin ERDEM.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Mazhar BAĞLI	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Tacettin UZUN	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Kamil ALPTEKİN.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Nesimi YAZICI.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Caner ARABACI.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BAHAR.....	Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Özdemir KOÇAK.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KUNDURACI.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI.....	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer AKDAĞ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail ÇİFTÇİOĞLU.....	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Mustafa ÖNTUĞ.....	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAFES.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Naim ŞAHİN.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TASA.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Barış SARIKÖSE.....	Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Göksel ŞİMŞEK.....	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Sefer SOLMAZ.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Zehra ODABAŞI.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih Mehmet BERK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Doğan YÜKSEL.....	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Recep Şahin ARSLAN.....	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet KURT.....	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Bilge AFŞAR.....	KTO Karatay Üniversitesi
Doç. Dr. Cemile TEKİN.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Betül CAN.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. İlker IŞIK.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Ali POLAT.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ÇALIK.....	KTO Karatay Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice BUDAK.....	KTO Karatay Üniversitesi
Doç. Dr. Birol BÜYÜKDOĞAN.....	KTO Karatay Üniversitesi
Doç. Dr. Eda SEZERER ALBAYRAK.....	KTO Karatay Üniversitesi
Doç. Dr. Nuriye ÇELİK.....	Sinop Üniversitesi
Doç. Dr. Erdem KIRKBEŞOĞLU.....	Başkent Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın AKTAY.....	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seher AKDENİZ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bülent BİNGÖL.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇELİKER.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif GÜNDÜZ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep GÜLTEKİN AHÇI.....	KTO Karatay Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim DALMIŞ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice HARMANCI.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan SÖNMEZ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir ÇAKIR.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdülhamit ÇAKIR.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk ERDEM.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ümit ESER.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYTAÇ.....	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ARSLAN.....	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Demet AKARÇAY ULUTAŞ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan GEDİK.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seyida ERKEK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şeyda ERUYAR.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Deniz GÜNAYDIN.....	Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metin ŞERİFOĞLU.....	Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf BAYAR.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ARSLANTÜRK.....	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DAĞCI.....	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül SİLİ KALEM.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat ŞAHİN.....	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇİL.....	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Huri Deniz KARCI.....	Ankara Medipol Üniversitesi
Dr. Yaşar ERDEMİR.....	Emekli Öğretim Üyesi
Öğr. Gör. Dr. Esra DAŞCI.....	Kastamonu Üniversitesi
Öğr. Gör. Sabri Serkan KIZILSU.....	Ankara Üniversitesi
Uzm. Dr. Hanife KOCAKAYA.....	Sağlık Bakanlığı

8. Sayı Hakemleri

Prof. Dr. Göksel ŞİMŞEK.....	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ÖNTUĞ.....	Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Erdem KIRKBEŞOĞLU.....	Başkent Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın AKTAY.....	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Nuriye ÇELİK.....	Sinop Üniversitesi
Doç. Dr. Cemile TEKİN.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Huri Deniz KARCI.....	Ankara Medipol Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim NACAĞ.....	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Deniz GÜNAYDIN.....	Konya Gıda Tarım Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Murat ŞAHİN.....Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇİL.....Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül SİLİ KALEM.....Necmettin Erbakan Üniversitesi
Öğr. Gör. Sabri Serkan KIZILSU.....Ankara Üniversitesi
Uzm. Dr. Hanife KOCAKAYA.....Sağlık Bakanlığı

Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi / Journal of Karatay Social Research**Yayın İlkeleri**

1. KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi yayımı olan Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi / Journal of Karatay Social Research, “Hakemli Dergi” statüsünde ve yılda iki defa olmak üzere Bahar (Nisan) ve Güz (Ekim) dönemlerinde yayımlanır.
2. Yayımlanacak yazılar, sosyal ve beşeri bilimler alanındaki tüm disiplinler (Arkeoloji, Antropoloji, Batı Dilleri ve Edebiyatları, Coğrafya, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Dilbilim, Doğu Dilleri ve Edebiyatları, Felsefe, Halkbilim, İletişim Tasarımı ve Yönetimi, Psikoloji, Sanat Tarihi, Sosyal Hizmet, Sosyoloji, Tarih, Tiyatro, Türk Dili ve Edebiyatı) ile ilgili, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış, araştırmaya dayalı ve özgün olmalıdır.
3. Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere değerlendiriliyor olmamalıdır. Yazının dergimize yayımlanmak üzere gönderilmesi, yazarın bu konudaki taahhüdü olarak kabul edilir.
4. Bilimsel toplantılarda sunulan bildirimler, daha önce başka bir dergide veya bildiri kitapçığında tam metin olarak yayımlanmamışsa yayımlanmak üzere değerlendirmeye alınabilir. Tam metin bildiri kitapçığında ya da başka bir yerde yayımlanan yazılar her ne sebeple olursa olsun yayımlanmaz.
5. Yazılar “Microsoft Word” programında hazırlanıp Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi / Journal of Karatay Social Research Yayın Kurulu’na DergiPark sistemi üzerinden gönderilmesi gerekmektedir. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/karataysad>)
6. Yazarlar, ad ve soyadlarını, unvanlarını, görev yaptıkları kurumlarını, iletişim bilgilerini (telefon ve e-posta) ve “ORCID” bilgilerini sisteme girmelidirler.
7. Derginin yayın dili Türkçedir, bununla birlikte bilimsel iletişim işlevini gören yabancı dillerdeki çalışmalara da yer verilmektedir. Ancak yabancı dillerdeki çalışmaların yayımlanması, dergi Yayın Kurulu’nun kararına göre belirlenir.
8. Türkçe veya yabancı dillerden herhangi birinde yazılmış olan makalenin başına, Türkçe adı, makalenin yabancı dildeki adı, en az 200, en fazla 350 kelimelik Türkçe ve İngilizce özetleri ile en az 3 adet, en fazla 5 adet anahtar kelime (Keywords) eklenmelidir.
9. Kaynakça çalışmanın sonunda APA usulüne göre yer almalıdır. APA usulünde APA 6. sürüm esas alınmaktadır.
10. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi’ne gönderilen yazılar, Yayın Kurulu tarafından öncelik sırasına konur ve yazılar derginin yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygunluğu bakımından değerlendirilmeye tabi tutulur. Bilimsellik ölçütlerine ve yayın ilkelerine uyulmadığı, olağanın üzerinde yazım yanlışlarının bulunduğu tespit edilen yazılar, hakeme gönderilmeden önce, yayın ilkeleri doğrultusunda düzeltilmesi için yazarına iade edilir.

11. Yayın Kurulunca yapılacak ilk değerlendirmeden sonra yazılar “çift-kör hakemlik” sistemi uyarınca yazar adı metinden çıkarılarak hakemlere gönderilir. Bu bağlamda yazara da yazının hangi hakemlere gönderildiği ile ilgili bilgi verilmez. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda yazının yayımlanmasına veya yazardan raporlar çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da yazının geri çevrilmesine karar verilir ve yazar durumdan en kısa sürede haberdar edilir. Hakem raporlarında düzeltme istenmesi durumunda yazar, sadece belirtilen düzeltmeler çerçevesinde değişiklikler yapabilir.
12. Yazardan düzeltme istenilmesi hâlinde, düzeltilen metnin DergiPark üzerinde yazara verilen süre uyarınca sisteme yüklenmesi gerekmektedir. Yazar, hakemler tarafından önerilen düzeltmeleri yaptıktan sonra tekrar gerekirse hakem denetimine başvurulur. Hakem raporunun olumsuz olması durumunda, incelenmek üzere başka bir hakeme daha gönderilir. Bu hakemin de olumsuz rapor vermesi durumunda makale yayımlanmaz.
13. Çeviri olarak gönderilen çalışmanın yayımlanmış olduğu dildeki asıl nüshası ile birlikte Yayın Kurulu’na gönderilmesi gerekir. Ayrıca bu çalışmanın çevrilen yabancı eserin yazarından ve/veya yayın haklarına sahip kişi veya kurumlarından yazılı yayım izni alınması ve bu iznin Yayın Kurulu’na iletilmesi gerekmektedir.
14. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dâhil olmak üzere tüm yayın hakları KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi’ne aittir.
15. **Sayfa yapısı:** üst ve alttan 6’şar cm; yanlardan 4,5’ar cm olmalıdır. Bu şekilde hazırlanan yazılar kural olarak 35 sayfadan fazla olmamalıdır. Çalışma metni ve -varsa- dipnotlar iki yana yaslı olmalıdır.
16. **Metin yazıları:** Times New Roman karakteri ile 11,5 punto tek satır aralığı, ilk satırı özel 1,25 cm değerinde paragraf, paragraf arası boşluklar öncesi ve sonrası 3nk olmak üzere iki yandan hizalı yazılmalıdır. Başlık 1 biçimi sadece yazının ana başlığı için kullanılmalıdır. Yazının ana başlığı 12 punto ve tamamı büyük harflerle yazılmalıdır. Yazar adı, ana başlığın altına sağa dayalı olarak “Adı SOYADI” biçiminde yazılmalı, gerekli açıklamalar (6. maddede belirtilmiştir) ‘*’ işareti kullanılarak dipnotta yazılmalıdır. Arapça makaleler, Traditional Arabic yazı tipi ile 16 punto yazılmalıdır.
17. **Ana başlıklar:** Tamamı büyük harflerle ve koyu yazılmalıdır. 12 punto Times New Roman yazı tipiyle yazılmalıdır. İngilizce ana başlık ise, eğer çalışmanın özgün dili İngilizce değilse, ilk harfleri büyük olacak şekilde 11,5 punto Times New Roman yazı tipiyle yazılmalıdır.
Ara başlıklar: Tamamı koyu olmalıdır. Her kelimenin ilk harfi büyük olacak ve başlık sonunda satırbaşı yapılacaktır. Başlık sola yaslı bir biçimde 11,5 punto olarak yazılacaktır.
Alt başlıklar: Tamamı koyu olmalıdır. Başlığın ilk kelimesindeki birinci harf büyük sonraki kelime/lerin ilk harfi küçük olacak ve başlık sonunda satırbaşı yapılacaktır. Başlık sola yaslı bir biçimde 11,5 punto olarak yazılacaktır.

Şekil, tablo ve fotoğraflar: Şekil, tablo ve fotoğraflar numaralandırılacak, numara ve başlıklar, şekillerin ve fotoğrafların altına, tabloların ise üstüne gelecek biçimde kelimelerin yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılacak, ayrıca küçültmede ve basımda zorluk çıkarmaması için şekil, tablo ve resimler aynen basılabilecek nitelikte olmak şartıyla metin içindeki yerlerine yerleştirilecektir. Şekil, tablo ve açıklamaların isimleri 11 punto olmalıdır.

18. Atıf Usulleri: Atıflar APA usulüne göre yapılmalıdır. APA 6. Sürüm göz önünde bulundurularak, metin içi atıf gösterimi ve kaynakça yazımı düzenlenmelidir.

Metin İçerisinde Kaynak Gösterme:

Makalede yapılacak atıflar, ilgili yerden hemen sonra, parantez içinde “yazarın soyadı, eserin yayın yılı, ‘s.’ sayfa numarası” sırasıyla verilmelidir. Örnek: (Okay, 1990, s. 28)

Birden fazla kaynak gösterileceği durumlarda eserler aynı parantez içinde, en eski tarihli olandan yeni olana doğru, birbirinden noktalı virgülle ayrılarak sıralanır. Örnek: (Gökyay, 1982, s. 120; Okay, 1990, s. 28)

İki yazarlı kaynaklarda, yazarların soy adlarının arasına “ve” bağlacı konulur. Örnek: (Şafak ve Öz, 2003, s. 15)

Üç, dört, beş yazarlı kaynaklarda, metin içerisinde ilk alıntıda parantez içerisinde bütün yazarların soy adları verilir. Metnin içinde tekrar atıf yapıldığında sadece ilk yazarın soy adına yer verilir ve “ve diğerleri” ibaresi kullanılır. Örnekler:

Metin içerisinde ilk atıfta: (Yılmaz, Esen, Akpınar ve Özcan, 2005, s. 157)

Metin içerisinde aynı kaynağa diğer atıflarda: (Yılmaz ve diğerleri, 2005, s. 157)

Altı ve daha fazla yazarlı kaynaklarda, metin içerisinde sadece ilk yazarın soy adının verilmesi yeterlidir. Örnek: (Demir ve diğerleri, 2013, s. 28)

Yazarın adı, ilgili cümle içinde geçiyorsa, parantez içinde tarih ve sayfanın belirtilmesi yeterlidir. Örnek: (1990, s. 28)

Yazarın aynı yıl yayımlanmış iki eseri, yayın yılına bir harf eklenmek suretiyle ayırt edilir. Örnekler: (İlhan, 2003a, s. 25), (İlhan, 2003b, s. 58)

Soyadları aynı olan iki farklı yazarın aynı yılda yayınlanmış olan eserleri, soyadından sonra adların ilk harflerinin de yazılması yoluyla belirtilir. Örnekler: (Demir, A., 2003, s. 46),

(Demir, H., 2003, s. 27) Yahut metin içerisinde yazarın ismine yer verilip yalnızca tarih ve sayfaya atıf yapılır. Örnekler: “A. Demir (2003, s. 46) ve H. Demir’in (2003, s. 27) çalışmalarında bahsettikleri üzere (...)”

Ulaşılamayan bir yayına metin içinde atıf yapılırken, bu kaynakla birlikte alıntının yapıldığı eser şu şekilde gösterilmelidir: Örnek: Köprülü’nün çalışmasında (aktaran Çelik, 1998, s. 25)

El yazması bir eser kaynak gösterilirken, müellif veya mütercim adından sonra [yz.] kısaltması konmalı, varak numarası örnekteki gibi belirtilmeli ve tam künye kaynakçada gösterilmelidir. Örnek: (Ahmedî [yz.], 1410, 7b)

Arşiv belgeleri kaynak gösterilirken, metin içindeki kısaltma örnekteki gibi olmalı, açılımı kaynakçada verilmelidir. Örnek: (BOA, Mühimme 15, s. 25)

Dipnotlar: Dipnotlar, sadece yapılması zorunlu açıklamalar için kullanılır ve “DİPNOT” komutuyla otomatik olarak verilir. Buradaki atıflar da parantez içinde yazarın soyadı, eserin yayın yılı ve sayfa numarası gelecek şekilde düzenlenmelidir. Örnek: (Kaya, 2000, s. 15). Dipnotlarda 10 punto Times New Roman yazı tipi kullanılmalıdır.

Alıntılar: Makalede birebir yapılan alıntılar tırnak içinde verilmeli ve alıntının sonunda kaynağı parantez içinde belirtilmelidir. 40 kelimedan az alıntılar cümle arasında, 40 kelimedan uzun alıntılar ise sayfanın sağından ve solundan 1,25 cm içeride, blok hâlinde ve yine tırnak içerisinde verilmelidir. Birebir olmayan alıntılarının sonunda sadece parantez içerisinde kaynak gösterilmelidir.

Kaynakçada Kaynak Gösterme:

Sürelî Yayınlardaki (Dergi) Makalelerde:

DOI numarası varsa: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Kaynağın ismi, Derginin İsmi, Cilt (Sayı), Sayfa Aralıkları. DOI Numarası:

DOI numarası yoksa ancak erişim adresi varsa: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Kaynağın ismi, Derginin İsmi, Cilt (Sayı), Sayfa Aralıkları. Erişim Adresi:

Sürelî Yayınlardaki (Popüler Dergi vb.) Makalelerde:

Basılı ise: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Kaynağın ismi. Derginin İsmi, Cilt (Sayı), Sayfa Aralıkları.

Çevrimiçi ise: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Kaynağın ismi. Derginin İsmi, Cilt (Sayı), Sayfa Aralıkları.

Kitaplarda:

Basılı eser: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Eserin ismi. Yayımlandığı yer: Yayınevi.

Elektronik eser: Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Eserin ismi. Yayımlandığı yer: Yayınevi. [Adobe Acrobat Reader sürümü]. Erişim adresi:

Kitap İçi Bölümlerde/Makalelerde:

Yazarın Soyadı, Adının ilk harfi. (yayın yılı). Kitap bölümünün/makalenin ismi. Editörün Adının İlk Harfi. Soyadı (Ed.). içinde, Kitabın ismi (s. sayfa aralıkları) Yayımlandığı yer: Yayınevi.

Yukarıda yer almayan örnekler için APA kitapçığını kontrol edebilirsiniz:
<https://apastyle.apa.org/>

Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi
Yayın Etiği İlkeleri

Genel İlkeler

1. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi'ne yayımlanmak üzere gönderilen makaleler daha önce başka bir platformda yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere eş zamanlı olarak herhangi bir platforma gönderilmemiş olmalıdır.
2. Gelen makaleler editör kurulu tarafından ön incelemeye tabi tutulur. Derginin yayın amacına uygun olmayan yazılar doğrudan reddedilebilir ya da hakem değerlendirmesine alınmadan yayın amacına ve yayın kurallarına uygun hâle getirilmesi amacıyla yazara geri gönderilebilir.
3. Hukuken suç teşkil edecek herhangi bir ifadenin yer aldığı makale doğrudan reddedilir.
4. Dergi kapsamına uygun görölen yazılar çift-kör hakem değerlendirme sürecine alınır. Editör kurulu, hakem yorum ve önerileri doğrutusunda dergiye gönderilen yazılarına yayına hazırlanması aşamalarında gerekli gördüğü düzeltme ve değişiklikleri önermeye, yapmaya ya da herhangi bir aşamada yazıyı reddetmeye yetkilidir.
5. Dergi kapsamında yazarlarca gönderilen makaleler, hakemlere gönderilmeden önce Turnitin programında taramaya tabi tutulur. Oranın %20 ve üstü olması yahut intihal tespit edilmesi durumunda, makale hakemlere sunulmaksızın reddedilir.
6. Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dâhildir.

Yazar Sorumlulukları

1. Yazarlar gönderdikleri yazıların özünülüğünü teminat altına almalıdırlar. Yazarlar yazının daha önce herhangi bir yerde, herhangi bir dilde yayımlanmadığı ya da yayımlanmak üzere değerlendirmeye alınmış olmadığını beyan etmeliler ve geçerli telif hakkı sözleşme ve yasalarına uymalıdırlar.
2. Dergide tablo, şekil ya da diğer katkı sunan alıntılar gibi telifli materyal ancak geçerli izin ve telif onayı ile yayımlanır.
3. Makale yazarı, makalede kullandığı tabloların, şekillerin ve diğer materyallerin hakkının kendisinde olduğunu kabul eder.
4. Makalenin yazarları, sunulan çalışmaya önemli katkı sağlayanlarla sınırlı olmalıdır. Yazar, yayımlanmış yazısında anlamlı bir bilimsel hata ya da uygunsuzluk saptadığında, yazıyı geri çekme ya da hatayı düzeltme amacıyla olabildiğince hızlı bir şekilde ilgili editör ile temasa geçme yükümlülüğünü taşır.

Hakem Sorumlulukları

1. Hakem, gelen yazıları, sadece bilimsel içerik açısından, nesnel bir biçimde değerlendirir.
2. Hakem açısından, yazarlar ya da destekleyiciler ile ilgili bir çıkar çatışması yahut rekabet ilişkisi bulunmamalıdır.
3. Hakem, makalenin yazım sürecine katkıda bulunmuşsa makaleyi değerlendirmeyi reddetmelidir. Bu durumda, makale, başka bir hakeme sunulmaktadır.
4. Hakem, makale değerlendirme formunu eksiksiz ve ayrıntılı bir biçimde doldurmalıdır. Ret kararı vermesi hâlinde gerekçeli bir rapor hazırlamalıdır.
5. Hakem, hakemlik süreci sırasında elde ettiği bilgileri kendisinin ya da başka herhangi bir kişinin ya da kurumun avantajı için kullanmamalı ya da başkalarının aleyhine olacak bir biçimde ya da başkalarını itibarsızlaştırma amacıyla bunlardan istifade etmemelidir.
6. Hakem, yazar tarafından atıf yapılmamış yayımlanmış ilintili yayınları belirtmelidir. Gönderilen yazı ile ilgili tüm bilgilerin gizli tutulması ve yazar tarafından yapılan telif hakkı ihlali ve intihal durumlarının farkına vardığında ilgili editöre bildirilmesi ile yükümlüdür.
7. Hakem, gönderilen bir yazının içeriğinin kendi bilimsel alanı ya da birikimi ile uyumsuz olduğunu düşündüğünde ya da hızlı bir değerlendirme yapamayacağı durumlarda ilgili editörü bilgilendirmeli ve değerlendirme sürecinden çekilmelidir.

Editör Sorumlulukları

1. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi Editör Kurulu dergiye gelen yazıları, sadece bilimsel açıdan değerlendirir. Değerlendirme esnasında öznel bir tutum takınmaz.
2. Editör, gönderilen yazıların yayımlanması için adil bir eş değerlendirme sürecinin yürütülmesini sağlar.
3. Editör, gönderilen yazı ile ilgili tüm bilgilerin yayımlanana kadar gizli tutulmasını garanti altına alır.
4. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde hakem atamasından ve yazıların yayımlanması ile ilgili olumlu ya da olumsuz sonuç kararından Editör Kurulu sorumludur.
5. Editör, kendisine gelen makaleye ilişkin değerlendirme sürecini geciktirmeksizin başlatmalıdır. Değerlendirmeler en az iki hakem görüşüne dayanılarak yapılır, bir kabul bir ret olması hâlinde üçüncü bir hakem görüşü alınır.
6. Editör, alanlarında güçlü yayınları olan, etik değerlere bağlı ve derginin yayın süreçlerini aksatmayacak hakemleri tercih etmelidir.
7. Gönderilmiş bir makalede açıklanan yayımlanmamış bilgiler, argümanlar veya yorumlar, yazarın izni dışında editörün kendi araştırmasında kullanılmamalıdır.
8. Editör, dergiye başvurusu yapılan bir makaleye katkı sağlamışsa makalenin değerlendirme süreci bir başka editör tarafından yürütülür.

EDİTÖRLERDEN

Akademik yayınların artması, nitelikli araştırmaların çoğalmasına destek olmayı amaçlayan KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi'nin sekizinci sayısı çıkmış bulunuyor. Sekizinci sayıyı yazılarıyla donatan gençlerin, akademik çalışmalara katkıları güven verici. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi'nin genç kalemlerin araştırmalarına yayın alanı olması, bu yönden sadece bir görev değil aynı zamanda sorumluluğunun da gereği. Zira, onca emek ve çaba, bu işlev yerine getirildiği zaman anlam kazanıyor.

Tabi kariyerinin sonuna gelmiş olanların, bilim alanındaki birikimlerini sergileyip paylaşmaya devam etmelerinin de önemli katkılar sağlayacağını düşünmekten geri durmadığımızı da belirtmek istiyoruz.

Dergimiz bu sayısında, dört araştırma makalesi, iki derleme makalesi ve bir kitap incelemesiyle okuyucusuna ulaşıyor.

Bilindiği üzere Kırım adı, "Kırım Kırımı" anıldığında yüreklerimizi oynatan etkisini gösterir. İki buçuk asra yaklaşan Kırım esareti, içinde nice acıları, katliamları, sürgünleri, göç dramlarını barındırır. Hayatlarını kaybedenlerin görevlerinin bittiği yerde, hayatta kalanların sorumlulukları, göçenlerin emanetlerini de yüklenerek artmaktadır. Bu anlamda, 1918-1920 gibi bizim dünyamızın karartıldığı zor zamanlarda Kırım için bir çıkış, bir çözüm arayışını, sadece ilgiyle değil, takdirle okumamak mümkün değil. Osmanlı Devleti'nin teslim olduğu, her şeyin bittiğinin sanıldığı, işgallerin umut bağlanıp sığınılacak liman görülen "ak toprakları" da kavurduğu yıllarda, Cafer Seydahmet'in çabalarına saygı duymamak zor. Ümit Özkan, "Cafer Seydahmet'in Kırım Sorununa Çözüm Arayışları (1918-1920)" başlıklı makalesiyle, dış ilişkilerin soğuk işleyişı, kan donduran mantığı içinde vatan sevdasıyla ısınan, çaresizlere bir ümit ışığı yakmaya çabalayan bir Kırım liderini sayfalarımıza taşıdı. İşgal, göç, kıyım tarihi olarak geçen son asırlarımızın bir yönünün bile olsa nazara verilmesi, tarih şuurunu denilen diriltici kaynağın beslenmesi açısından görmezden gelinemeyecek bir katkı. Bilimin, deney ve gözlemlerinin toplumsal havuzu, sosyal hafızası olan tarihten bu tür konuların çekilip değerlendirilmesi, sosyal bilimler açısından aynı zamanda bir ihtiyaç.

O ihtiyaca Berkay Çetin, çarpıcı bir örnekle dikkat çekerek, "İhtisas Körlüğüne Karşıt Bir Sosyoloji Anlayışının Mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı Üzerine Bir Okuma" adlı çalışmasıyla katkı sunuyor. Tarih ve sosyolojinin buluştuğu yer, şüphesiz hepsinin temeli olan ailedir, denebilir. Fırtınaların devlet, toplum yapısını sarstığı dönemlerde millet olarak aile yapımızın sağlamlığı ile ayakta kalmıştık. Devletler yıkılır, ordular bozulur, savaşlar kaybedilir, işgaller göğüslenirken aile yapısındaki güçle dayanıp ayakta kalmıştık. Çiğdem Şikel-Hatice Harmancı, "Boşanmış Ailelerde Çocuğun Kimlik Gelişimi" başlıklı derlemeleriyle, aile yapısında boşanmalarla ortaya çıkan buhranın bir yönüne dikkatlerimizi çevirdiler. Ana-babanın hayatta olduğu ama boşanmanın getirdiği öksüz/yetim kalmanın, yavrulardaki kimlik gelişim sorununu değerlendirdiler.

Evlilik kurumu, aile kurma sorumluluğu; şüphesiz toplumun değerler dünyasından beslenmek durumundadır. Kök değerler, toprak üstündeki aile çınarının yaşama sevinciyle "çocuk" denen meyvenin besin kaynağıdır. Bu kaynaktaki din algısının nereden nereye evirildiği sosyal bilimcilerin göz ardı edemeyeceği bir olgudur. Şerife Altıparmak-Hatice Budak, "X, Y, Z

Kuşağı Kadınlarının Din Algılarının Karşılaştırılmalı Analizi"yle, toplum geleceğini düşünenlere önemli veriler sundular.

Gökçe Bahar Gürbüzer, "İhracat Kredi Sigortalarının Bibliyometrik Analizi: Web of Science Veri Tabanında Bir İnceleme" makalesi; Mustafa Merdin, "Son Yıllarda Yapılan Tüketici Zihni ve Nöropazarlama Araştırmaları Üzerine Bir Derleme Çalışması" derlemesi; Döne Ayhan, "Seyahatname Sosyolojisi İbn Battuta'nın Gizemli Dünyasına Sosyolojik Bir Bakış" başlıklı incelemesi ile yeni pencereler aradılar.

Dergimizin yayınına verdikleri özverili destekle üst yönetime, yayın dünyasına çıkması için çaba sarf eden sekreteryaya, sayfa ve kapak tasarımı görevlerini titizlikle yerine getiren dergi mutfağının aziz çalışanlarına teşekkür ediyoruz.

Yeni sayılarda buluşmak dileğiyle.

Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

Prof. Dr. Caner ARABACI

Doç. Dr. Birol BÜYÜKDOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Döne AYHAN

EDITORIAL

The eighth issue of KTO Karatay University, Faculty of Social and Human Sciences, Journal of Karatay Social Research, which aims to increase academic publications and qualified studies, has been published. The young researchers who have written the eighth issue out have a promising contribution to academic studies. It is not only a duty but also a responsibility for the Journal of Karatay Social Research to be a publication for the studies of young researchers because all that work and effort makes sense when this duty will be fulfilled.

Of course, we would also like to note that we do not hold back from thinking that those who have reached the end of their academic careers will make vital contributions if they continue to exhibit and share their knowledge in the scientific field.

In this issue, the journal brings four research articles, two review articles and a book review to its readers.

As it is known, the name of Crimea aches in our hearts because of the Crimean Massacre. Approaching two and a half centuries, the captivity of Crimea contains many sufferings, massacres, exiles, and migration dramas. Where the duties of those who lost their lives come to an end, the responsibilities of the survivors increase by shouldering the burdens of the emigrants. In this sense, it is impossible not to read the search for an exit and solution for Crimea not just with interest but appreciation. It is essential to respect the efforts of Cafer Seydahmet in the years when the Ottoman Empire surrendered, everything was thought to be over, and the occupations shattered Anatolia which was seen as a place of hope and shelter by the Crimean Turks. Ümit Özkan provided an article titled "Cafer Seydahmet's Search for a Solution to the Crimean Problem (1918-1920)" about a Crimean leader whose heart was full of patriotic love in the blood-freezing logic of foreign relations trying to give hope to desperate people. Drawing attention to even one aspect of our recent pasts, which is the history of occupation, emigration, and massacre is a contribution that cannot be ignored in terms of nourishing the revitalizing source called historical consciousness. Finding and evaluating such subjects from history, that is the social consciousness of science, experiments, and observations, is also an obligation for social sciences.

Berkay Çetin draws attention with a striking example and contributes to that need with his article "The Possibility of a Sociological Understanding Against the Blindness of Specialization: A Reading on Kurtuluş Kayalı". It can be said that the place where history and sociology meet is the family, which is undoubtedly the basis of it all. During the times when the storms shook the structure of the state and society, we, as a nation, braved out with the solidity of our family structure. When states were destroyed, armies were broken, wars were lost, and invasions were resisted, we survived with the strength of the family structure. Çiğdem Şikel and Hatice Harmancı, with their review article titled "Does Parent's Divorce Affect a Child's Identity Development?" turned our attention to one aspect of the depression caused by divorces in the family structure. They evaluated the identity development problem in children, in which the parents are alive but 'being orphans' brought about by the divorce.

Marriage and the responsibility of starting a family must be nourished by the values of society. Core values and families' lust for life is essential sources of nutrients for children, just like the relationship between a tree and its fruit. The evolution of the perception of religion in this source is a phenomenon that cannot be ignored by social scientists. Şerife Altıparmak & Hatice Budak provided significant data to those who think about the future of society with their article

"Comparative Analysis on the Perceptions of Religion Among the Women of Generations X, Y and Z".

The research article titled "A Bibliometric Analysis of Export Credit Insurances: A Review in The Web of Science Database" by Gökçe Bahar Gürbüzler, a review titled "A Review of Research Studies into Consumer Mind and Neuromarketing in Recent Years" by Mustafa Merdin, and the book review of "Travelogue Sociology & A Sociological Look at the Mysterious World of Ibn Battuta" by Döne Ayhan have broadened our horizon.

We would like to thank the senior management for their dedicated support in the publication of our journal and the valuable staff, who meticulously fulfilled the duties of the secretariat with page and cover designs for our journal.

Hope to see you in new issues.

Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

Prof. Dr. Caner ARABACI

Assoc. Prof. Birol BÜYÜKDOĞAN

Dr. Döne AYHAN

İÇİNDEKİLER

JENERİK VE İÇİNDEKİLER.....I-XVII

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

CAFER SEYDAHMET'İN KIRIM SORUNUNA
ÇÖZÜM ARAYIŞLARI (1918-1920).....1-19
Ümit ÖZKAN

İHTİSAS KÖRLÜĞÜNE KARŞIT BİR SOSYOLOJİ ANLAYIŞININ MÜMKÜNLÜĞÜ:
KURTULUŞ KAYALI ÜZERİNE BİR OKUMA.....21-54
Berkay ÇETİN

X, Y, Z KUŞAĞI KADINLARININ DİN ALGILARININ
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ.....55-94
Şerife ALTIPARMAK & Hatice BUDAK

İHRACAT KREDİ SİGORTALARININ BİBLİYOMETRİK ANALİZİ:
WEB OF SCIENCE VERİ TABANINDA
BİR İNCELEME.....95-121
Gökçe Bahar GÜRBÜZER & Said Sami SÖNMEZ

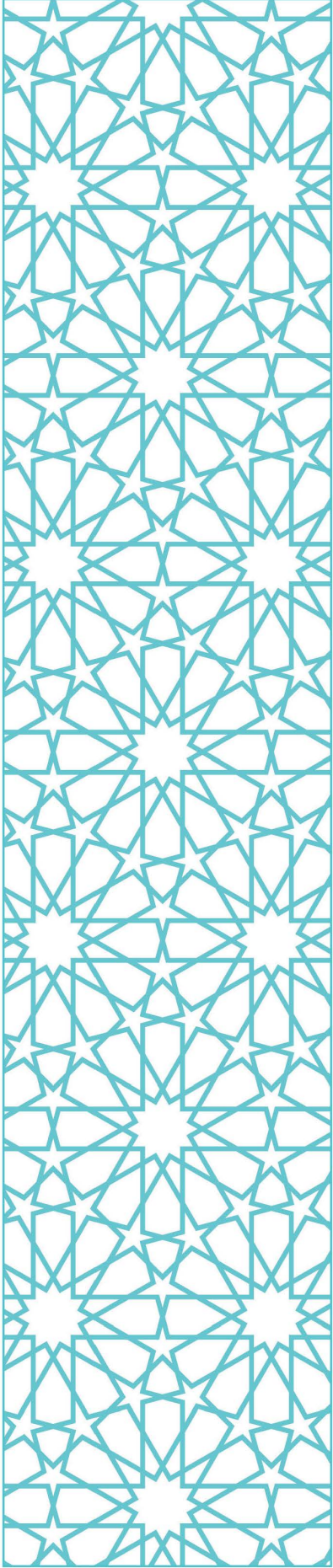
DERLEME MAKALELER

EBEVEYNİN BOŞANMASI ÇOCUĞUN KİMLİK GELİŞİMİNİ
ETKİLER Mİ?.....123-146
Çiğdem ŞİKEL & Hatice HARMANCI

SON YILLARDA YAPILAN TÜKETİCİ ZİHNİ VE NÖROPAZARLAMA
ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE
BİR DERLEME ÇALIŞMASI.....147-167
Mustafa MERDİN

KİTAP İNCELEMESİ

SEYAHATNAME SOSYOLOJİSİ İBN BATUTA 'NIN GİZEMLİ DÜNYASINA
SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ.....169-177
Döne AYHAN

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 15.03.2022

Makale Kabul Tarihi: 28.04.2022

CAFER SEYDAHMET'İN KIRIM SORUNUNA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI (1918-1920)

Ümit ÖZKAN*

Öz

Cafer Seydahmet, İsmail Gaspralı'nın başlattığı Ceditçilik Hareketi'ne bağlı olarak yetişen, seksenler kuşağının Kırım'daki en önemli temsilcilerinden biridir. İlk öğrenimini Kırım'da, orta öğrenimini İstanbul Vefa Lisesi'nde bitiren Cafer Seydahmet, hukuk eğitimini ise Paris, Moskova ve Petersburg'da sürdürerek Kırım'a dönmüştür. Bu süreç, tam da Çarlık Rusyası'nda ihtilal çanlarının yüksek sesle işitildiği kritik bir döneme denk gelmiştir. Cafer Seydahmet, Numan Çelebi Cihan ve İshak Sükûti gibi mefkûreci arkadaşlarıyla bu süreçten yararlanmak için olağanüstü çaba göstermiştir. Bu bağlamda 1917'nin Nisan ayı içinde yaklaşık 2000 kişinin katılımıyla Akmescit'te Kırım Müslümanları Merkezî İcra Komitesi seçilmiştir. Nihayet aynı yılın sonlarına doğru Kırım Ahali Cumhuriyeti resmen kurulmuştur. Yeni kurulan devletin dışişleri ve savunma bakanı olmuştur. Ancak Bolşeviklerin Kırım yarımadası ve çevresinde kontrolü hemen ele alması üzerine Kırım'ın bağımsızlığı çok kısa sürmüştür. Ayrıca Bolşeviklerin yönetimindeki Kızıl Ordu'nun, Numan Çelebi Cihan başta olmak üzere pek çok mefkûreci Kırım Türk'ünü şehit etmesiyle Cafer Seydahmet, Kırım Türkleri'nin adeta tek umudu ve sesi haline gelmiştir. Yarımada ve çevresiyle kıta Avrupa'sında 1918 yılı boyunca yaşanan baş döndürücü gelişmeler, Cafer Seydahmet'i Kırım sorununun çözümünde çok aktif ve esnek bir hareket tarzına zorlamıştır. Osmanlı Devleti, Almanya ve Polonya nezdinde Kırım Türkleri'ne destek sağlamak için pek çok girişimde bulunmuştur. Ancak bunlardan beklediği sonucu alamamıştır. Bu çalışmada Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm arayışları ve sonuçları analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cafer Seydahmet, Bolşevik İhtilali, Osmanlı Devleti, Almanya, Polonya.

* Doktorant, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı. umitozkan77@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8074-627X.

**Cafer Seydahmet's Search for a Solution to the Crimean Problem
(1918-1920)**

Abstract

Cafer Seydahmet is one of the most important representatives of the Generation Eighties in Crimea, who grew up with the Ceditism Movement started by İsmail Gaspralı. Having completed his primary education in Crimea and his secondary education in Istanbul Vefa High School, Cafer Seydahmet continued his law education in Paris, Moscow and Petersburg and returned to Crimea. This process coincided with a critical period when the bells of the revolution were heard loudly in Tsarist Russia. He made an extraordinary effort to benefit from this process with his idealistic friends such as Numan Çelebi Cihan and İshak Sükûti. In this context, the Central Executive Committee of the Muslims of Crimea was elected in Akmescit with the participation of approximately 2000 people in April 1917. Finally, towards the end of the same year, the Republic of Crimean People was officially established. He became the Foreign and Defence Minister of the newly established state. However, the independence of Crimea lasted for a very short time, as the Bolsheviks immediately took control of the Crimean Peninsula and its surroundings. In addition, after the Red Army under the Bolsheviks killed many intellectual Crimean Turks, especially Numan Çelebi Cihan, Cafer Seydahmet has become the only hope and voice of the Crimean Turks. The dizzying developments in the peninsula and its surroundings as well as in continental Europe throughout 1918 forced Cafer Seydahmet to take a very active and flexible course of action in solving the Crimean Problem. He made many attempts to support the Crimean Turks before The Ottoman Empire, Germany, and Poland. But he did not get the result he expected from them. In this study, Cafer Seydahmet's search for a solution to the Crimean Problem and its results were analysed.

Keywords: Cafer Seydahmet, Bolshevik Revolution, The Ottoman Empire, Germany, Poland.

Giriş

Tıpkı bugün olduğu gibi, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Kırım sorunu Türk İslâm dünyasının kanayan yaralarından biriydi. Bu sorun, Bolşevik İhtilali'nden sonra 1917'nin sonlarına doğru bağımsızlığını ilan eden Kırım Ahali Cumhuriyeti'nin, Bolşevik güçleri tarafından işgal edilmesi üzerine bir kez daha ortaya çıkmıştır. Kırım Türkleri 1783'ten beri hasret kaldıkları bağımsızlıklarına henüz doyamadan, kendilerini korkunç bir ateş çemberi içinde bulmuşlar, anarşi ve teröre maruz kalmışlardır. Bolşevik kuşatması altındaki Kırım Türkleri'nin kendi imkanlarıyla vatanlarını kurtarabilme şansları yoktur. Kırım sorununa başta Osmanlı Devleti olmak üzere yarımadanın dışında çözüm aranması zorunlu hale gelmiştir.

Şüphesiz bu tarihi görevi üstlenecek birçok Kırım Türk'ü bulunuyordu. Ayaz İshaki, Cafer Seydahmet, İshak Sükûti ve Numan Çelebi Cihan, Kırım'ın yetiştirdiği önemli münevverler arasındaydı. Ancak olağanüstü şartlar, bu münevverlerin bir araya gelerek ortak bir akılla hareket etmelerini engelliyordu. Üstelik Kırım Ahali Cumhuriyeti'nin çiçeği burnunda başbakanı Numan Çelebi Cihan, 23 Şubat 1918'de Bolşevikler tarafından kurşuna dizilerek şehit edilmişti. Herkesin ister istemez can derdine düştüğü o dönemin şartlarında Cafer Seydahmet, Kırım Türkleri'nin yegâne siyasi önderi, umudu ve savunucusu olmuştur.

Böylesi önemli ve yeri doldurulamayacak bir kişi olan Cafer Seydahmet'in fikirleri, kişiliği, özellikleri ve faaliyetleriyle ilgili çok sayıda çalışma kaleme alınmıştır.² Yüzlerle ifade edilebilen ve oldukça geniş yelpazede konuları içeren söz konusu çalışmalardan birçok kitap ve makalenin yazarı bizzat Cafer Seydahmet'tir. Ayrıca son yıllarda yayınlanan kimi makale ve tezler de bulunmaktadır. Ancak tüm bu çalışmaların nicelik ve nitelik açısından yeterli olduğunu söyleyebilmek zordur. Literatüre katkı sağlayacağı düşünölen işte bu çalışma, Cafer Seydahmet'in 1918'in başlarıyla 1920'nin sonları arasında Kırım sorununu çözebilmek için yaptığı faaliyetleri, daha ziyade İstanbul'da yayımlanan dönemin kimi gazeteleriyle, vefatından sonra Cafer

² Bu çalışmalarla ilgili ayrıntılı bir bibliyografya derlemesi için bkz. Ömer Özcan, 2008, *Kırım Türkleri'nin Siyasi Önderi Cafer Seydahmet Kırimer*, Türk Ocakları Ankara Şubesi, s. 32-86.

Seydahmet hakkında *Emel* dergisinde yayınlanan makaleler ışığında ele almıştır.

Kırım Sorununun Yeniden Ortaya Çıkması

XX. yüzyılın başlarında Rusya'da yaşanan iki önemli gelişme, 1905 ve 1917 ihtilalleri, Kırım sorununun kısa vadede arka planını oluşturur. Bu ihtilaller, her ne kadar uzun bir geçmişe sahip Kırım Türkleri'nin yalnızca kısa bir dönemini kapsamış olsa da sonuçları oldukça dramatik olmuştur. Günümüze kadar neredeyse yüz yılı geçen sürede gerek Kırım'da yaşayan gerekse diasporada varlıklarını sürdürmeye çalışan Kırım Türkleri'nin konumlarını belirlemiştir. Böylesi önemli sonuçlar doğuran bu gelişmeler üzerinde, Çarlık Rusyası'nın izlediği politikalarla XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Kırım Türkleri arasında yaşanan gelişmeler etkili olmuştur.

Rusya'nın 1783'te Kırım'ı ilhaki, Kırım Türkleri'nin acı ve gözyaşlarıyla yoğrulmuş iki yüz yılı aşkın tarihlerinin miladıdır. Bu olaydan sonra II. Yekaterina ve halefleri, tarihî düşmanlık hislerinin yanında kendilerince makul bazı gerekçelerle Kırım'ı Rus İmparatorluğu'nun bir parçası haline getirmek için sistematik olarak bir dizi politikayı hayata geçirmeye başladılar (Kırımlı, 2010, s. 9-10). Bu bağlamda Kırım Türkleri'nin topraklarına el koyarak yağmaladılar. Kültürel müesseselerine büyük zarar verdiler. Ayrıca Kırım'da yaşayan halkın bir kısmının katledilmesine, büyük bir kısmının Osmanlı Devleti'ne göç etmesine zemin hazırladılar. Bu dönemde Rusya mahkûmu diğer Müslüman Türkler gibi, Kırım Türkleri de dinî taassup nedeniyle, sosyal gelişmelerini sağlayacak imkânlardan yoksundu. Topluma yön verecek teşkilatları bulunmuyordu. Kadim eğitim sistemleriye Kırım Türkleri'ni Avrupa'daki fikir cereyanlarına kapalı bir hale getirmişti (Otrar, 1960, s. 18). Ne var ki Kırım Türkleri'nin tarihindeki bu en karanlık devir, yaklaşmakta olan şafağın da işaretlerini veriyordu.

İsmail Gaspralı, faaliyetleriyle bu karanlık devri aydınlatan tartışmasız en önemli kişi olmuştur. 1883'te çıkarmaya başladığı *Tercüman* gazetesiyle "*Dilde, fikirde ve işte birlik*" sloganını savunarak Rusya mahkûmu Türk toplumlarını ortak hareket etmeye çağırmıştır. Batı medeniyeti ve fikirleri çerçevesinde sosyal ve ekonomik hayatın gelişmesi için büyük çaba sarf etmiştir. Ayrıca "*Usûl-i Cedit*" anlayışıyla, eğitimde

yepyeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Böylece, geleneksel yöntemlerle eğitim veren medreselerin yerini, yeni usulde açılan mektepler almaya başlamıştır. Gaspralı bu faaliyetlerinde o kadar başarılı olmuştur ki, kısa süre içinde Kırım, terakki ve tekâmül yolunda önemli mesafeler kaydetmiştir. Türkler arasında dayanışmayı amaçlayan birçok cemiyet faaliyete başlamış ve fikir hareketleri canlanmıştır (Otrar, 1960, s. 18). Daha da önemlisi Reşit Mehdi, Hasan Sabri, Numan Çelebi Cihan gibi Kırım'ın kaderini etkileyecek pek çok münevver ismin yetişmesine ortam hazırlamıştır. İşte bu isimlerden biri de Cafer Seydahmet'tir.

Yalta yakınlarındaki Kızıltaş köyünde 1 Eylül 1889'da dünyaya gelen Cafer Seydahmet, ilkokulu memleketinde; ortaokul ve liseyi de İstanbul'da tamamladıktan sonra, 1910'da hukuk fakültesine başlar. Bu sıralarda Rusya'daki Türklerin haklarını savunmak amacıyla Şahap Nezihî müstearıyla *Yirminci Asırda Tatar Millet-i Mazlumesi* başlıklı bir eser kaleme alır. Ancak bu çalışması hayatındaki ilk önemli kırılmayı da beraberinde getirir. Zira Rusya İstanbul Büyükelçisi'nin, bu eseri kaleme alan kişinin iadesini Osmanlı Hükümeti'nden talep etmesi ve bu girişimin basında yer bulması üzerine Cafer Seydahmet, Paris'e kaçmak zorunda kalır. Burada bir taraftan Sorbonne Üniversitesi'nde hukuk eğitimine devam ederken, diğer taraftan da sosyal bilimler ve gazetecilik alanlarında kendini yetiştirir. Ayrıca tercüme ve editörlük çalışmalarını da sürdürür. Bu sırada Rusya aleyhinde yazılan bir eseri tercüme ederek *Kamçı Saltanatı* adıyla İstanbul'da bastırır. I. Dünya Savaşı başlayınca Kırım'a dönen Cafer Seydahmet, 1915'te Moskova'ya gider. 1916'da Petersburg'da hukuk fakültesi son sınıfına kaydını yaptırsa da buradan İhtiyat Subay Okulu'na alınarak Odesa'daki ihtiyat bölüğüne gönderilir (Arat, 1960, s. 23-24). Bu sıralarda büyük ihtilalin ateşi, Rusya'yı çoktan sarmaya başlamıştır.

Gerçi bundan kısa bir süre önce de Çarlık Rusyası önemli bir ihtilal deneyimi yaşamıştı. Reşit Mehdi ve Hasan Sabri gibi inkılap taraftarı gençler, Kırım'da faaliyetlerini arttırmıştı. Bu gençler hak, hürriyet ve adalet gibi ilkelere önem veren bir yönetim anlayışı hâkim olmadıkça, gayr-i Rus milletlerin benliklerini koruyamayacaklarını, millî ve medeni kalkınmaya imkân bulamayacaklarını savunuyorlardı. Bu gerekçelerle çıkardıkları *Vatan Hadimi* adlı gazeteyle, çarlık rejimine karşı açıkça cephe almaktan çekinmemişlerdi. Ancak o dönemin şartlarında elde

ettikleri, birtakım temel haklardan öteye gitmeyecekti (Otrar, 1960, s. 18-19). Ellerini çabuk tutabilirlerse bu kez sonuç daha farklı olabilirdi.

Bunun için ihtilalin hemen ardından Vatan Cemiyeti'nin girişimleriyle 7 Nisan 1917'de Akmescit'te iki bin kişinin katıldığı Kırım Müslümanları Vekilleri Kongresi toplandı. Tamamen milliyetçi bir çizgide hareket eden bu kongrede, Kırım Müslümanları İcra Komitesi kuruldu. Söz konusu komite Kırım Türkleri'ni ilgilendiren siyaset, din, vakıf, eğitim vb. gibi bütün işleri üzerine aldı. Ayrıca Kurultay'ın açılması için seçim hazırlıklarına da başladı. Kısa bir süre sonra 25 yaşını doldurmuş kadın ve erkek seçmenlerin demokratik iradeleriyle belirlenen kurultay, 9 Aralık 1917'de Bahçesaray'da toplandı. Bu tarihi kurultayın ilk ele aldığı işler, anayasanın hazırlanmasıyla hükümetin kurulması oldu. Sonuçta 26 Aralık 1917'de Kırım Tatar Kanun-i Esasisi yürürlüğe girdi. Aynı gün, Kırım Ahali Cumhuriyeti ilan edilerek Numan Çelebi Cihan başkanlığında bir hükümet kuruldu. (Kırımlı, 2002, s. 459-460).

Her ne kadar bu hükümet, eski çarlık ordusundaki Kırım Tatarlarından oluşan birlikleriyle Kırım'ın büyük bir bölümüne hemen hâkim olsa da, bu durum uzun sürmemiştir. Akyar'da konuşlu Bolşeviklerle Kırım Tatar birlikleri arasında baş gösteren bölgesel çatışmalar, günler içinde büyük bir savaşa dönüşmüştür. Sayı ve teknik açıdan ezici üstünlüğe sahip Bolşevikler, ocak ayının son günlerinde Bahçesaray ve Akmescit'i işgal ederek Kırım Tatar Millî Hükümeti'ne son vermiş ve Kırım'da yönetimi tamamen ele geçirmiştir. (Kırımlı, 2002, s. 459-460). Bu gelişmeyle Kırım sorunu yeniden ortaya çıkmıştır.

Ancak 1918 yılı başlarından itibaren Karadeniz'in kuzeyinde yaşanan gelişmeler, Bolşeviklerin Kırım'ı işgaliyle sınırlı kalmamıştır. Her şeyden önce Ukrayna, Brest Litovsk Antlaşması'ndan hemen sonra Kırım üzerinde yayılımcı emeller beslediğinin açıkça sinyalini vermeye başlamıştır.³ Ayrıca Ukrayna'nın müttefiki Almanya, söz konusu

³ Ukrayna devlet başkanı Pavlo Skoropads'kij tarafından Alman Hükümeti'ne iletilen bir mektupta bu durum açıkça görülmektedir. Bu mektupta Skoropads'kij, Ukrayna'da barış ve huzuru sağladıktan sonra ekonomik kalkınmaya öncelik verdiğini, bu bakımdan Kırım'ın ülkesine önemli avantajlar sağlayacağını belirtmiştir. Kırım'ın Ukrayna'ya bağlanması için de Alman Hükümeti'nden yardım istemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Aybike Güzay, *Kırım'da Alman İşgali ve Osmanlı Devleti'nin Tutumu Üzerine Bir Değerlendirme* (1918), Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. 2, S. 4, Temmuz 2020, s. 448-449.

antlaşmadan sonra Ukrayna'yı Bolşeviklerin baskısından kurtarmak için harekete geçmiştir. Bu gerçekleşince, Kırım'a girerek 1918'in sonlarına kadar burada görece bir huzurun tesisini sağlamıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Kırım, İngiltere ve Fransa tarafından desteklenen Beyaz Ordu'nun 1920'nin sonuna kadar Kızıl Ordu'yla mücadelesinin odağındaki yerlerden biri olacaktır.

Cafer Seydahmet'in Kırım Sorununa Çözüm Arayışları

İşte bu olağanüstü gelişmeler karşısında Cafer Seydahmet, Kırım Hükümeti'nin savunma ve dışişleri bakanı olarak Kırım sorununa çözüm bulmak için oldukça yoğun bir çaba sarf etmiştir. Dönemin şartlarında Bolşevizm'e karşı her gelişmeyi bir fırsat; Bolşeviklere düşman olan her devleti de Kırım sorununun çözümünde bir paydaş olarak görmüştür.

Bu bağlamda Akmesic'teki kurultayın son toplantısında Almanya, müttefikleri ve Rusya arasında Brest Litovsk'ta yapılacak barış görüşmelerine katılması kararlaştırılır. Bunun üzerine Ukrayna'nın Kiev şehrine giden Cafer Seydahmet, Brest Litovsk şehrine ulaşmanın yollarını arar. Ukrayna Radası başkanı Profesör Proşevski'den yardım ister. Ancak bu mümkün olmaz. Zira o dönem Ukrayna, tam anlamıyla Bolşeviklerin kuşatması altındadır. Üstelik telsiz ve telgraf istasyonları da Bolşevikler tarafından tahrip edilmiştir. Bu nedenle değil ulaşmak, Brest Litovsk ile haberleşmek bile imkânsızdır. Cafer Seydahmet Kırım sorununa yönelik bu ilk girişiminden sonuç alamadığı gibi, can yoldaşı Numan Çelebi Cihan'ın Bolşeviklerce şehit edildiğini bu sıralarda öğrenmiştir. Bu olumsuz şartlarda kendisini teselli eden tek şey, Brest Litovsk Antlaşması'na Osmanlı temsilcilerinin katılması olabilir. Zira onlar da en az kendisi kadar Kırım davasını uluslararası alanda savunabilirdi.

Cafer Seydahmet'in İstanbul Ziyareti

Cafer Seydahmet, işte bu psikoloji ve beklentilerle Kiev'den ayrılmıştır. Kırım yarımadası ve çevresinin Bolşevik kuşatmasında olması, Ukrayna üzerinden karayoluyla Avrupa'ya geçmesini; can güvenliğinin olmaması da Kırım'a dönmesini imkânsız hale getirmiştir. Bu olumsuz şartlar, İstanbul dışında ona bir seçenek bırakmaz. Ayrıca Brest Litovsk'ta Osmanlı temsilcilerinin Kırım konusundaki tutumları da Cafer Seydahmet'i İstanbul'a sevk eden bir diğer sebeptir. Tehlikelerle dolu

Özkan, Ü. (2022). Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm arayışları (1918-1920). *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 1-19.

uzun bir deniz yolculuğunun ardından Tiflis üzerinden önce Bakü'ye ulaşır. Ardından Batum'dan deniz yoluyla Trabzon'a geçer. Burada bir süre kaldıktan sonra nihayet 20 Nisan 1918'de İstanbul'a gelir. Adeta zamana karşı yarışmaktadır. Kırım'daki durumun aciliyeti karşısında, yalnızca bir günlük istirahatin ardından İstanbul'daki temaslarına iki önemli görüşmeyle başlar.

Bu bağlamda Cafer Seydahmet'in 21 Nisan'da ilk görüştüğü kişi, Osmanlı Devleti'nin iki numarası, Sadrazam Talât Paşa olmuştur. Cafer Seydahmet, bu konuyu hatıralarında şöyle anlatır:

“Saat 9'da Talât Paşa'nın huzuruna girdim. Beni hiç beklemediğim şekilde ayakta karşıladı ve sarılarak gözlerimden öptü. Ben kendisine mukabelede bulunmadım. Talât Paşa benim çekingenliğimin derhal farkına vardı. Ben de kendisine: Teveccühünüzün yüksek kıymetini candan takdirle bundan sonsuz sevinç duydum. Ancak tarihimizin ve birçokları ümitsizlikle hayata gözlerini kapamış olan Kırım gençliğinin zatualinizden Brest Litovsk'ta Troçki, Ukrayna heyeti ve Alman heyeti Kırım meselesinden bahsettikleri halde, Türk heyetinin müdafaamız hususunda hiçbir söz söylememiş olmasının cevabını beklediğini ve benim münasebet ve hareketlerimin de bununla bağlı olduğunu söyledim.” (Kırimer, 1993, s. 309).

Kırım sorunuyla ilgili serzeniş dolu bu sözler, Talât Paşa üzerinde adeta şok etkisi yaratmıştır. Her ne kadar duydukları hoşuna gitmese de Kırım Ahali Cumhuriyeti'nin dışişleri ve savunma bakanının açık sözlü tavrına, Osmanlı sadrazamı da aynı şekilde mukabelede bulunarak Türk heyetinin söz konusu tutumunu tarihi bir hata olarak değerlendirmiştir. Ayrıca bu hatanın kendisinin Kırım'daki gelişmeleri sağlıklı değerlendirememesinden kaynaklandığını da itiraf etmiştir. Hatta ölmeden önce bu hatayı düzeltmeye çalışacağına ve Kırım'a borcunu ödeyeceğine söz vermiştir. Gerçekten de Ukrayna Hükümeti'nin 1918 yılında Kırım'a uyguladığı ambargonun, Talât Paşa'nın girişimleriyle kaldırılması (Alaç, 1961, s. 14-15), Osmanlı sadrazamının bu sözlerinde samimi olduğunun bir göstergesidir.

Aynı günün ilerleyen saatlerinde Cafer Seydahmet, ikinci olarak Osmanlı Harbiye Nazırı Enver Paşa ile görüşmüştür. Her ne kadar Harbiye Nezareti'nde oldukça soğuk karşılanmış ve Bolşeviklik ithamlarına maruz kalmış olsa da Cafer Seydahmet yine de Enver Paşa'nın endişelerini gidermeyi başarmıştır. Hatta Bolşevik işgalinden kurtarılması için Kırım'ın acilen ihtiyaç duyduğu yaklaşık bir alay kadar askerle Hamidiye

Özkan, Ü. (2022). Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm arayışları (1918-1920). *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 1-19.

kruvazörünün temini konusunda söz bile almıştır. Ne var ki Enver Paşa ile yaptığı bu görüşme, Cafer Seydahmet'te sonradan büyük bir hayal kırıklığı yaratacaktır (Kırimer, 1993, s. 311-312).

Kırım sorunu adına büyük önem verdiği bu görüşmeler, aslında Cafer Seydahmet'in beklentilerini neredeyse hiç karşılamamıştır. Öncelikle, her ne olursa olsun, Talât Paşa'nın ölmeden önce yerine getireceğine söz verdikleri, Brest Litovsk'taki tarihi hatayı telafi edemezdi. Zira Osmanlı temsilcileri hakkıyla savunabilseydi, belki de Kırım'ın bağımsızlığı korunabilirdi. Enver Paşa'nın Cafer Seydahmet'e askerî destek sunma yönündeki sözünün de dönemin koşullarında uygulama şansı yoktu. Bu destek Bolşeviklerle önemli sorunlara yol açabilirdi. Bu nedenle askerî destek işi, sözde kalmıştır.

Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm bulmak amacıyla İstanbul'daki temasları, yalnızca resmî makamlarla sınırlı kalmamıştır. Kırım Türkleri'nin sesini daha çok kişiye ulaştırmak için, fırsat buldukça gazetecilerle bir araya gelmiştir. Bu bağlamda ilk olarak o dönem İstanbul'da çıkan *İkdam* gazetesine bir mülakat vermiştir. Kırım Türkleri'nin Osmanlı Hükümeti'ne bakışı, Kiev'de toplanan uluslararası kongre, Kırım ile Ukrayna arasındaki ilişkiler ve Rusya'nın geleceği gibi konularda değerlendirmelerde bulunmuştur. Ancak bu mülakatın en önemli başlığı, hiç şüphesiz, Kırım Türkleri'nin Bolşevik İhtilali'nden sonra nereden destek alacakları ile ilgili olanıydı. Zira Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm arayışlarında bazı ipuçlarını barındırıyordu. Ona göre, bu tarihi ve emsalsiz fırsatta, Kırım Türkleri'nin millî hedeflerine ulaşmadaki en büyük yardımcısı, Hilafet makamı olabilirdi (Kırımlı Kardeşlerimiz Hakkında Mülakat, 1918, s. 1).

Ne var ki, Osmanlı Devleti son yüzyılında girdiği savaşlarda hiçbir başarı elde edememişti. Trablusgarp'ı İtalyanlara bırakırken, henüz kısa bir süre önce bağımsızlıklarını ilan eden Balkan devletlerine karşı tarihinin en ağır yenilgilerinden birini almıştı. Üstelik Cafer Seydahmet'in İstanbul'a geldiği dönemde, I. Dünya Savaşı'nın içinde yer alıyordu. Ayrıca ekonomisi iyi durumda değildi. Dolayısıyla Cafer Seydahmet'in bu şartlarda Osmanlı Devleti'nden destek alması, çok zor görünüyordu. Kendisi de bunun farkındaydı. Ancak ilk olarak bu kapıyı zorlamaktan başka bir seçeneği yoktu.

Bu arada İstanbul'daki birçok gazete, koşulları ne olursa olsun, Osmanlı Devleti'nin Kırım'a yardım etmesi gerektiğini savunmuştur.

Bunlardan biri de *Atı* gazetesidir. Bu gazetenin önemli kalemlerinden Celal Nuri (İleri), bir makalesinde Kırım'ı "*İkinci Türkiye*" olarak tanımlamıştır. Osmanlı Devleti ırk, din, dil, mezhep ve tarih birliği olan Kırım'ın mukadderatına seyirci kalmaz; siyasi ve askeri açılardan Kırım'ın geleceğini ihmal edemezdi. Ayrıca kuzey ve doğusunda varlığına yönelik tehditlere yaşama hakkı tanımamalıydı. Aksi halde siyasi varlığı sona erebilirdi. Bu nedenle Kırım'ın varlığı, Osmanlı Devleti açısından hayati bir öneme sahipti. Kırım halkı, yaklaşık 350.000 kişilik nüfusuyla yarımadayı koruyamazdı. Oysa Osmanlı Devleti açısından bu mümkün, hatta kolaydı. Kırım'ı Ukrayna'ya bağlayan bir kıstak olan Orkapı'nın coğrafi konumu, Osmanlı Devleti'ne büyük avantaj sağlayabilirdi (İleri, 1918, s. 1).

Tercüman-ı Hakikat'taki köşesinde Kırım sorununu ele alan ve bu konuda çözüm önerileri sunan yazarlardan biri de Ağaoğlu Ahmet'tir. Nisan ayının sonlarına doğru bu gazetede iki makale kaleme almıştır. "*Kırım*" başlıklı ilk makalesinde, Kırım Türkleri'nin Bolşeviklerle mücadelesinden ve Cafer Seydahmet'in faaliyetlerinden övgüyle bahsetmiştir. Tüm bunlar, Gazi Giray'ın bir gazelinde yazdığı beyiti⁴ (Ağaoğlu, Kırım, 1918, s. 1) açıkça doğrulamaktadır.

Dört gün sonra yazdığı aynı başlıklı ikinci makalesinde Ağaoğlu Ahmet, Kırım sorunuyla ilgili yapılması gerekenleri; Kırım'ın o dönemki mevcut şartları, coğrafi konumu, Kırım Türkleri'nin yarımadada yaşayan diğer toplumlar karşısındaki durumu ve Kırım'ın maruz kaldığı tehlikeler çerçevesinde tartışmıştır. Ağaoğlu Ahmet'e göre Osmanlı Devleti, bu hassas konuda Almanya, Kırım ve Ukrayna arasında ortaya çıkabilecek ihtilafların önüne geçmeliydi. Ancak bu şekilde Kırım'ın müstakil bir devlet olarak kalması mümkün olabilirdi. Bu konuda en büyük iş, Osmanlı diplomasisine düşüyordu (Ağaoğlu, 1918, s. 1).

Ancak Ağaoğlu Ahmet'in önerdiği diplomasi formülü için zamana ihtiyaç vardır. Oysa Kırım Türkleri'nin Bolşevikler karşısında beklemeye

⁴ Başarılı, güçlü bir devlet adamı ve asker olmasının yanı sıra iyi bir şair, hattat, sâzende ve bestekâr olarak bilinen Gazi Giray'ın kaleme aldığı bu beyit:

Râyete meylederiz kamet-i dil-cu yerine
Tuğa dil bağlamışız kâkül-i hoş-bû yerine

Özkan, Ü. (2022). Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm arayışları (1918-1920). *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 1-19.

tahammülleri yoktur. Kırım'daki şartlar, günbegün değişmektedir. Ayrıca Osmanlı diplomatlarının kısa bir süre önce Brest Litovsk'taki barış görüşmelerinde Kırım sorununda sergiledikleri tutum, hafızalarda tazeliğini korumaktadır. Dolayısıyla bu önemli sorunun çözümü için diplomasi formülü pek ümit verici görünmez. Buna rağmen Cafer Seydahmet, bizzat kendisi, diplomatik girişimlerde bulunmaya karar verir.⁵

Cafer Seydahmet, İstanbul'daki son mülakatını *Ati* gazetesi muhabirine vermiştir. 3 Mayıs 1918'de yayımlanan bu mülakatta, Kırım'ın dış politikadaki yeriyle Ukrayna'nın Kırım üzerinde değişen politikaları hakkında değerlendirmeler yapmıştır. Cafer Seydahmet'e göre Kırım Türkleri, yaklaşık bir buçuk asır boyunca Çarlık Rusyası'nın egemenliği altında dünyadan tecrit edilmiş bir şekilde yaşamalarına rağmen benliklerini kaybetmemiştir. Ayrıca, Bolşeviklere karşı alınan yenilgiye kadar, kısa zaman da olsa hiçbir merkeze bağlı olmadan varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır. Ancak Almanya'nın Ukrayna'yı Bolşeviklerden temizlemesinin ardından Ukrayna'nın değişen politikalarıyla bu durum zorlaşmıştır. Kırım sorununun çözümünde yarımadayla bir şekilde ilgileri olan devletlerden ziyade, Rusyalı Müslümanların, özellikle de mümtaz gençlerin, belirleyici rol oynayacağını altını çizmiştir (Kırım'a Dair Mülakat, 1918).

Bu mülakattan da açıkça anlaşıldığına göre, Cafer Seydahmet'in Kırım sorununun çözümü noktasında görüşlerinin değiştığı söylenebilir. İstanbul'a geldiği ilk günlerde dış yardım ve siyasi vasıtalarla Kırım'ın bağımsızlığının sağlanabileceği anlayışını terk etmiş; yerli imkanları göz önüne almaya başlamıştır.

Kırım halkının yegâne temsilcisi olan Cafer Seydahmet, Kırım sorununa çözüm bulabilmek ve Kırım Türkleri'nin haklı sesini daha geniş kitlelere duyurabilmek için cemiyet faaliyetlerinde de boy göstermiştir. İlk olarak 26 Nisan 1918 Cuma günü, Beyoğlu'ndaki Galatasaraylılar Yurdu'nda, Kırım Cemiyet-i Hayriyesi tarafından onuruna düzenlenen çay ziyafetine katılmıştır. Bu ziyafette Müşir Osman Paşa, Felsefe doktoru

⁵ Bu bağlamda Cafer Seydahmet, Alman Büyükelçisi Kont Bernsdorf'la resmî bir görüşme yapmıştır. Ne var ki, Ukrayna ve Kafkasya'daki gelişmelerin değerlendirildiği bu görüşmeden de olumlu bir sonuç elde edememiştir.

Özkan, Ü. (2022). Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm arayışları (1918-1920). *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 1-19.

Rıza Tefvik Bey, şair Mehmet Emin Bey, Karargâh-ı Umumî İstihbarat İkinci Şube Müdürü Seyfi Bey, Umûr-u Şarkiye Müdürü Ali Başhamba Bey, Merkez Kumandanı Cevat Bey, Celaleddin Arif Bey, Mebusandan Ağaoğlu Ahmet, Muhyittin ve Veli Beyler, Tedrisat Talebe Müdürü Adil Bey, matbuat erkânı, Kırım Cemiyet-i Hayriyesi azası ile İstanbul'un daha pek çok önemli siması yer almıştır. Cafer Seydahmet burada kısa bir konuşma yapmıştır. Kırım'daki durum hakkında bilgi vererek Kırım'ın bağımsızlığı için yürütülen mücadeleleri İstanbul'daki üstat ve mürşitlere borçlu olduklarını söylemiştir (Kırımlı Kardeşlerimiz İle Hasbihal, 1918).

Bundan yaklaşık bir hafta sonra, 2 Mayıs'ta, Cafer Seydahmet bu kez de Türk Yurdu tarafından onuruna verilen bir başka çay ziyafetine katılmıştır. Kırım Kurultayı azasından Bekir Sıtkı'nın da yer aldığı ziyafette "*Türk Dünyasında Birlik*" temalı bir konuşma yapmıştır. Rusya'da yaşanan son gelişmelerden sonra Türk manevî birliğinin vücuda geldiğini ve bu birliği hiçbir gücün parçalayamayacağını öne sürmüştür. Cafer Seydahmet'e göre, uzun ve elem dolu senelerde bile Ruslar, Türklüğün ruhundaki bağımsızlık düşüncesini öldürememiş, birlik mefkûresinin önüne geçememiştir. Bu ziyafette Türk Ocağı adına Hamdullah Suphi Bey de bir konuşma yapmıştır. Karadeniz'in kuzeyi ve Kafkasya'da yaşanan gelişmeleri yakından takip ettiklerini ve Türk dünyasının sevinç ve hüznlerine ortak olduklarını vurgulamıştır (Türk Ocağında, 1918, s. 1).

Kırım sorununa çözüm arayışları bağlamında öne sürdüğü "*birlik*" mesajının arka planında, aslında Cafer Seydahmet'in milliyetçilik anlayışı yatmaktadır. Zira o, Türk dünyasının refah, saadet ve istiklâle ancak Türk milliyetçiliğinin güçlenmesiyle ulaşabileceğini düşünüyordu. Bu da ancak farklı coğrafyalarda yaşayan Türkler arasında birliğin sağlanmasıyla mümkün olabilirdi. Dolayısıyla Kırım'ın istiklâle kavuşması da buna bağlıydı. Cafer Seydahmet ayrıca Türk dünyasına bir bütün olarak bakıyordu. Bütün Türkleri aynı his ve heyecanla seviyor, Kırım hakkındaki hislerinin aynısını bütün Türklük için de istiyordu. Kısacası mahallî bir milliyetçilik anlayışına onun düşünce dünyasında yer yoktu. Kırım neyse, İdil-Volga oydu. Türkiye'yi, bütün Türk dünyasının Kâbe'si ve geleceğinin teminatı olarak görüyordu. Bu nedenle Türkiye'nin her zaman güçlü olmasını arzuluyordu (Kırimer, 1977, s. 8).

Cemiyet faaliyetleri kapsamında Cafer Seydahmet'in İstanbul'da katıldığı son faaliyet, Bolşevikler tarafından şehit edilen Kırım

Özkan, Ü. (2022). Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm arayışları (1918-1920). *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 1-19.

Türkleri'nin aziz ruhlarını şad etmek için okutulan Mevrit olmuştur. Cafer Seydahmet, her ne kadar hatıratında belli bir tarih belirtmese de Kırım Cemiyet-i Hayriyesi tarafından tertip edilen bu Mevrit, muhtemelen 7 Mayıs'ta yapılmıştır. Zira bu tarih, İslam dünyası için büyük önemi olan Miraç Kandili'ne tesadüf ediyordu ve ertesi günkü birçok gazetede, İstanbul'daki pek çok camide okunan Mevrit haberleri yer alıyordu. Böyle kutsal bir etkinliğe katılması, Cafer Seydahmet'in Kırım sorununu toplumun her kesimine duyurmak istemesinin bir göstergesiydi. Bunda hatırı sayılır bir başarı sağladığı aşikârdır. Zira İstanbul'da bulunduğu sürede, kamuoyunun önemli gündem maddelerinden birini Kırım sorunu oluşturmuştur.

Cafer Seydahmet'in Kırım'a Dönmesi

Söz konusu süreçte, Cafer Seydahmet bir taraftan da Karadeniz'in kuzeyindeki gelişmeleri takip ediyordu. Bu bağlamda Ukrayna'nın ardından Nisan ayının sonlarına doğru Almanların, Kırım'ı Bolşeviklerden temizlemesi, Kırım sorununun çözümü konusunda Cafer Seydahmet'i oldukça umutlandırmıştı. Zira Almanya, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin müttefikiydi ve iki devlet arasında yapılacak bir anlaşmayla Kırım tekrar bağımsızlığına kavuşabilirdi. Bu düşüncelerle en kısa zamanda Kırım'a dönmenin yollarını arayan Cafer Seydahmet, nihayet 10 Mayıs 1918'de Osmanlı Devleti tarafından temin edilen bir gemiyle Kırım'a hareket etti. İstanbul'a olağanüstü şartlarda yalnız gelmişti. Ancak bu kez kendisine, aralarında Şevki Bektöre'nin de bulunduğu çok sayıda eğitimci eşlik ediyordu (Bektöre, 1960, s. 9-10). Zira Kırım'daki şartlar, aynı zamanda Osmanlı Devleti açısından da birtakım fırsatları barındırıyordu. Osmanlı Devleti'ni yöneten İttihat ve Terakki'nin lider kadrosu, Sarıkamış'ta akamete uğrayan Turancılık idealini Orkapı'da yeniden canlandırmaya niyetlendiler. Kısaca hem Kırım'ı bağımsızlığa kavuşturmayı hem de Turancılık idealini gerçeğe dönüştürmeyi, bir taşla iki kuş vurmaya istediler. Bunun için eğitimciler, İttihat ve Terakki liderleri için büyük bir önem taşımaktaydı.

Gerçekten de Almanların Bolşevikleri yarımadadan çıkarmasıyla Kırım'da görece bir istikrar sağlanmıştır. Hatta Polonya asıllı bir Müslüman olan General Sülkeviç idaresinde bir hükümet de kurulmuş; Cafer Seydahmet bu hükümette dışişleri bakanlığına yeniden getirilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Almanların Kırım'ı işgalleri, Osmanlı Devleti ile

Kırım Türkleri'ni büyük bir hayal kırıklığına uğratacaktır. Zira Almanlar, Kafkasya petrollerine ulaşmada Kırım'ı bir atlama tahtası olarak görüyor ve mutlaka ellerinde bulundurmak istiyorlardı. Ayrıca doğal limanları ve ekonomik potansiyeliyle Kırım, Almanların 1918'de doğu siyasetinin önemli bir çekim merkezi haline gelmişti. Bu nedenle Kırım Türkleri'nin elde ettiği haklar, Alman işgali döneminde beklentilerinin oldukça gerisinde kaldı. Nihayet I. Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri'nin yenilgisi üzerine Ekim 1918'de General Sülkeviç Hükümeti'nin devrilmesiyle, Osmanlı Devleti açısından Turancılık ideali sona ererken, Kırım sorununda da yeniden başa dönülmüş oluyordu.

Bu süreçte Cafer Seydahmet, Kırım sorununa çözüm bulabilmek için öz vatanını yeniden terk etmek zorunda kalmıştır. Kırım Parlamentosu'nun tam yetkili murahhası olarak İstanbul'a ikinci kez geldiğinde, I. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığını elde eden Polonya Hükümeti ile dirsek teması kurmaya çalışmıştır. Bu bağlamda 20 Mayıs 1919'da Polonya Hükümeti'ne, Polonya'nın bağımsızlığından duyduğu memnuniyeti bildiren bir tebrik mektubuyla Kırım Türkleri'nin Bolşevikler, Almanlar ve Ukraynalılar ile ilişkileri hakkında bilgiler içeren bir muhtıra göndermiştir. "*Ortak düşman*" vurgusunu, Polonya ile kurulacak müstakbel dostluk için gerekli görmüştür. Bunu 4 Temmuz 1919'da Polonya Millet Meclisi'ne gönderdiği diğer bir tebrik telgrafı izleyecektir (Kırırmer, 1993, s. 18).

Bu politik adımlar, Cafer Seydahmet'in en azından o dönemin şartlarında Kırım sorununun çözümünde Osmanlı Devleti'nden bir beklentisinin kalmadığını açıkça gösteriyordu. Artık Bolşeviklerle mücadele halinde olan Polonya'nın Kırım sorununun çözümünde kilit bir rol oynayabileceğini düşünmeye başlamıştı. Zira Bolşevikler halihazırda İngiltere ve Fransa'nın desteklediği Beyaz Ordu ile mücadele halindeydi ve iki cephede de savaşmak zorunda kalan Bolşevikler karşısında Polonya'nın bir şansı olduğunu değerlendiriyordu.

Ancak bu girişimler, Polonya'nın Bolşevikler karşısında alması muhtemel bir zafer üzerine kurgulanmıştır. Oysa Cafer Seydahmet, I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Osmanlı Devleti'nin koşullarının hızla kötüleşmesi gibi bir gerçekle de yüzleşmek üzeredir. Öncelikle 1918'in ilk aylarında bir şekilde desteklerini sağlamaya çalıştığı İttihat ve Terakki'nin lider kadrosu, Talât ve Enver Paşa'lar, Türkiye'den kaçmıştır. Yönetimi ele geçiren Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise, İttihat ve Terakkicilere yönelik

Özkan, Ü. (2022). Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm arayışları (1918-1920). *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 1-19.

tasfiyelerini hızlandırmıştır. Dolayısıyla bu şartlarda Cafer Seydahmet'in değil Kırım sorununa çözüm üretebilmesi, İstanbul'da kalabilmesi bile mümkün görünmemektedir. Üstelik Mondros Mütarekesi'nden kısa bir süre sonra, Anadolu'da birçok önemli yer İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından işgal edilmeye başlamıştır. Cafer Seydahmet, iki kutuplu hale gelen o dönemin Türkiye'sinde, Millî Mücadele taraftarlarının yanında yer almıştır. Doğal olarak bu durum dikkatlerden kaçmamış ve İngilizlerin baskısıyla Damat Ferit Hükümeti döneminde Cafer Seydahmet sınır dışı edilmiştir.

Cafer Seydahmet'in Avrupa'da Faaliyetleri ve Mareşal Pilsudski ile Görüşmesi

Cafer Seydahmet, Türkiye'yi terk etmek zorunda kalıp 1920'de İsviçre'nin Lozan şehrine yerleştikten sonra da Kırım sorununa çözüm arayışlarını aktif olarak sürdürmüştür. Ancak söz konusu süreçte, Kırım'ın bağımsızlığından ziyade, -ki o dönem imkân haricindeydi-, Kırım Türkleri'nin maruz kaldığı haksızlıklara yoğunlaşmıştır. Söz gelimi Vrangeli Hükümeti'nin Kırım parlamentosunun çalışmasına izin vermemesi ve Ukrayna'nın Versay Antlaşması'nda Kırım'ın kendi toprağı olduğunu ileri sürmesiyle ortaya çıkan haksızlıkları önlemeyi öncelikli bir görev olarak görmüştür. Bu gelişmeleri Cemiyet-i Akvam'a gönderdiği bildirimlerle protesto etmiştir. Ayrıca Avrupa'da birçok dergi ve gazeteyle makaleler yazarak Kırım Türkleri'nin sesi olmaya çalışmıştır (Özcan, 2008, s. 19).

Tam da aynı dönemde Cafer Seydahmet, Kırım sorunu için dikkat çekici bir politik adım daha atmıştır. Bir süre önce İstanbul'da dirsek teması sağladığı Polonya Hükümetiyle 1920'nin ilk aylarında daha ciddi ilişkiler kurmuştur. İsviçre'nin Bern kentinde Polonya elçilik yetkilileriyle bir araya gelerek Kırım'ın Polonya mandasına girmesi önerisinde bulunmuştur. Bu öneri Polonya Hükümeti tarafından da uygun bulununca, Cafer Seydahmet 17 Mayıs 1920'de, Milletler Cemiyeti'ne resmî başvuruda bulunmuştur (Kırimer, 1967, s. 38).

Emel dergisine göre “*Kırım Mandası*”, 1920'nin uluslararası koşullarına bağılı olarak Cafer Seydahmet'in ileri sürdüğü bir tezdi. Söz konusu dönemde Polonya; Avusturya, Almanya ve Rusya'nın esaretinden kurtulmanın mücadelesini veriyor ve Bolşeviklerle savaşıyordu. Ayrıca

düşmanları, emperyalist yaftasını vurarak Polonya'yı uluslararası alanda tecrit etmeye çalışıyordu. Almanya ve Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmasıyla korumasız kalan Kırım'da, Bolşevikler yönetime tamamen hâkim olmuşlardı. Ukrayna ise Kırım'ı kendi topraklarının bir parçası olarak görüyor ve emperyalist politikalar izliyordu. Dolayısıyla "*Kırım Mandası*" tezi, bu şartlara bağlı olarak ortaya atılmış iyi niyetli bir adımdı. Kırım'ın bağımsızlığından bir taviz değildi (Kırimer, 1967, s. 39).

Kırım'ın Polonya'nın mandasına girme talebiyle ilgili kararı aldıktan sonra Cafer Seydahmet, Polonyalı üst düzey yetkililerle görüşme trafiğini hızlandırmıştır. Esas amacı, "*eşsiz inkılapçı, yüksek kumandan, güçlü devlet adamı*" olarak gördüğü ünlü Mareşal Pilsudski ile Polonya'da görüşebilmektir. Resmî girişimlerinin sonuç vermesi üzerine nihayet 5 Kasım 1920'de Pilsudski ile görüşmeyi başaracaktır. Yaklaşık bir buçuk saat süren görüşmede; Vrangel Hükümeti'nin Kırım Türkleri'ne muameleleri ile ilgili Fransa'nın desteğinin sağlanması, Ukrayna'nın Kırım üzerindeki emelleri, Polonya'nın durumu ve Polonya mandasının istenmesinde yatan gerekçeler gibi konular ele alınmıştır.

Ancak Cafer Seydahmet'e göre Mareşal Pilsudski, en çok Rus mahkûmu toplumlarla Türkiye'nin geleceğine ilişkin konular üzerinde durmuştu. Ünlü Mareşal'in bu konulara ilişkin söyledikleri, aslında Kırım sorununun yakın gelecekteki durumu ile ilgili bazı işaretler de veriyordu. Mareşal Pilsudski'ye göre Polonya'yı doğuya bağlayan bir ülke konumunda olduğu ve Lehlerle dost bir halkı olduğu için Kırım'ın bağımsızlığı Polonya için oldukça önemliydi. Ancak Rusya kısa bir süre içinde Batılı devletler tarafından durdurulmazsa, Kırım dahil, Ukrayna ve Kafkasya'nın kurtuluşu mümkün değildi. Mareşal Pilsudski'nin bu rasyonel tespitleri Kırım sorununun çok hassas ve zor bir sürece girdiğini açıkça gösteriyordu. Bununla birlikte Polonya'nın bağımsız olmasını sağlayan en önemli faktörün Türklerin Çanakkale'de kazandıkları zafer olduğunu belirten Mareşal Pilsudski, askerî açıdan güçlü bir Türkiye'nin, ülkesi için adeta bir sigorta olduğunun da altını çizmişti. Cafer Seydahmet ise bu durumun ancak Bolşeviklerden sağlanacak yardımlara bağlı olduğunu ileri sürmüştü. Zira Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde emperyalist güçlere karşı yürütülen Millî Mücadele'nin acilen desteğe ihtiyacı vardı (Kırimer, 1967, s. 44-45).

Özkan, Ü. (2022). Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm arayışları (1918-1920). *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 1-19.

Mareşal Pilsudski ile Varşova'da yaptığı bu görüşme sonrası Cafer Seydahmet, Kırım sorununda açıkça bir çıkmaza girmiştir. Bu durum söz konusu görüşmenin yapıldığı dönemin koşullarıyla açıklanabilir. Cafer Seydahmet, 1920'nin bahar aylarında büyük bir çaba sarf etmesine rağmen, Mareşal Pilsudski ile kasım ayında ancak görüşme fırsatı yakalamıştı. Ki bu sıralarda Bolşevikler Polonya karşısında üstünlüğü ele geçirmişti. Bu durumda Cafer Seydahmet'in "*Kırım Mandası*" tezi geçerliliğini kaybetmiş oluyordu. Böylece Mareşal Pilsudski ile Cafer Seydahmet görüşmesi, siyasi olmaktan ziyade, bir nezaket görüşmesi halini almıştır.

Ayrıca Türkiye'de yürütölen Millî Mücadele süreci de Kırım sorununda inisiyatifin tamamen Bolşeviklere geçtiğinin bir diğeri göstergesidir. Zira Türk milletinin kendi imkânlarıyla Anadolu'yu işgalden kurtarabilmesi mümkün değildi. Bu nedenle Millî Mücadele'yi yürütenlerin acil dış yardıma ihtiyacı vardı. Gerçi çeşitli Müslüman ölkelerden Millî Mücadele'ye maddi yardımlar gönderilmekteydi. Ancak özellikle askerî araç ve gereç bakımından bunlar yeterli değildi ve az sayıdaki alternatif arasında Bolşevikler öne çıkmaktaydı. Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm aradığı 1920'nin sonlarında, Mustafa Kemal Paşa da Bolşeviklerden yardım almak için hassas bir politika izliyordu. Bu durum, Millî Mücadele'nin sonucu ne olursa olsun, Kırım'ın kaderinin Bolşeviklerin eline geçtiği anlamına geliyordu.

Sonuç

Kırım sorunu, 1918'in ocak ayı sonlarına doğru Bolşevik güçlerin Kırım'ı işgal ederek, henüz çok kısa bir süre önce bağımsızlığını ilan eden Kırım Ahali Cumhuriyeti'ne son vermesi üzerine yeniden ortaya çıkmıştır. Bu devletin savunma ve dışişleri bakanlıklarına getirilen Cafer Seydahmet, yaklaşık üç yıl boyunca bu soruna Kırım'ın dışında çözüm aramak zorunda kalmıştır. Bu süreçte Türk Milliyetçiliğinden Almanya'nın Kırım'ı işgalini kabule ve Polonya'nın mandasını istemeye kadar birtakım savrulmalar yaşamıştır. Kırım davasını tek başına omuzlamak zorunda kalması ve Türk İslam dünyasının sürekli aleyhine gelişen uluslararası şartlar, onu belirli ve sistematik bir hareket tarzından alıkoymuştur. Bu bağlamda Osmanlı Devleti ve Avrupa'da çeşitli ölkelerde siyasi, kültürel ve içtimai alanlarda pek çok faaliyette bulunmasına rağmen Kırım sorununa çözüm getirememiştir. Ancak yaşadıkları onca sıkıntıya rağmen, günümüzde

Özkan, Ü. (2022). Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm arayışları (1918-1920). *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 1-19.

Kırım Türkleri'nin varlığını sürdürmesinde ve Kırım'ın bağımsızlığı idealinin yaşatılmasında Cafer Seydahmet'in pes etmek bilmeyen çabalarının tartışmasız büyük bir etkisi olmuştur.

Özkan, Ü. (2022). Cafer Seydahmet'in Kırım sorununa çözüm arayışları (1918-1920). *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 1-19.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (1918, Nisan 28). Kırım. *Tercüman-ı Hakikat*, s. 1-2.
- Ağaoğlu, A. (1918, Nisan 24). Kırım. *Tercüman-ı Hakikat*, s. 1-2.
- Alaç, M. (1961). Talât Paşa ve Cafer Kırimer. *Emel*, 13-15.
- Arat, R. R. (1960). Cafer Seydahmed Kırimer. *Türk Yurdu*, 2(3 (285)), 23-24.
- Bektöre, S. (1960). *Volga Kızıl Akarken* (6. Baskı b.). Ankara: Nur Yayınları.
- Güzay, A. (2020, Temmuz). Kırım'da Alman İşgali ve Osmanlı Devleti'nin Tutumu Üzerinde Bir Değerlendirme (1918). *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 447-470.
- İleri, C. N. (1918, Nisan 23). Kırım. *Atı*, s. 1-4.
- Kırım'a Dair Mülakat. (1918, Nisan 23). *Atı*, s. 1-4.
- Kırimer, C. S. (1967). Mareşal Pilsudski İle Mülâkatlarım ve Hatıralarım. *Emel*, 37-47.
- Kırimer, C. S. (1977). *Ülkü ve Türkçülük*. İstanbul: Su Yayınları.
- Kırimer, C. S. (1993). *Bazı Hatıralar*. İstanbul: Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı.
- Kırımlı Kardeşlerimiz Hakkında Mülakat. (1918, Nisan 23). *İkdam*, s. 1-2.
- Kırımlı Kardeşlerimiz İle Hasbihal. (1918, Nisan 27). *İkdam*, s. 1.
- Kırımlı, H. (2002). Rus İdaresi Dönemi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25, s. 458-465.
- Kırımlı, H. (2010). *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler* (2. b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Otrar, İ. (1960, Kasım). Cafer Seydahmet Kırimer (1889-1960). *Emel Dergisi*, 1(1), 18.
- Özcan, Ö. (2008). *Kırım Türklerinin Siyasi Önderi Cafer Seydahmet Kırimer*. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi.
- Türk Ocağında. (1918, Mayıs 3). *Vakit*, s. 1-2.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının
mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal
Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54. DOI:
<https://doi.org/10.54557/karataysad.1096368>

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 31.03.2022

Makale Kabul Tarihi: 28.04.2022

İHTİSAS KÖRLÜĞÜNE KARŞIT BİR SOSYOLOJİ ANLAYIŞININ MÜMKÜNLÜĞÜ: KURTULUŞ KAYALI ÜZERİNE BİR OKUMA

Berkay Çetin*

“Resmî olarak tanımlanmış disiplinlerin resmî literatürünü
okumakta hiçbir zaman çok iyi olmamışım. Ayrıca, sosyal
bilimlerin toplumda ne olup bittiğinin bilgisi üzerinde tekel
sahibi olduğunu da hiçbir zaman düşünmemişimdir.”

Howard S. Becker (2016, s. 8)

“Halbuki, hiç bir âlim (realitelerin teklifiğini ve bütünlüğünü
görmezlikten gelen) bir *ihhtisas körlüğü* içinde kalarak gerçek
âlim olamaz.”

Amiran Kurtkan Bilgiseven (1982, s. 205)

Öz

Bu çalışmada, toplumu anlama yönünde sosyolojinin diğer disiplinlerle/alanlarla ilişkisi, Kurtuluş Kayalı merkeze alınarak tartışılmıştır. Çalışma kapsamında, Kayalı'nın eserlerinden yola çıkılarak, tarih, edebiyat ve sinemanın toplumu anlamada genel olarak sosyal bilimcilere, özel olarak da sosyologlara ne gibi katkılar sunabileceği sorunsallaştırılmıştır. Kayalı'nın söz konusu alanlara yönelimini daha doğru tespit edebilmek için de akademik formasyonu, eserleri ve danışmanlığını üstlendiği yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarına dair kısa bölümler kaleme alınmıştır. Böylelikle, çalışma kapsamında, sosyal bilimler alanında bir tür disiplinler arası eğilimin, sosyal bilim icracılarına ne gibi imkânlar sunabileceği hususu da art alanda tartışma konusu edinilmiştir. Anlamacı, yorumlayıcı yaklaşımın esas alındığı çalışmada, doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmaya konu edinilen sosyoloğun eserlerinden, yani doğrudan birincil kaynaklar üzerinden, üç tema ekseninde okuma gerçekleştirilmiştir. Tarih, edebiyat ve sinema ekseninde yürütülen

* Arş. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, berkay.cetin@karatay.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2759-7284.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının
mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal
Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

tartışmanın neticesinde, salt bir disiplinde yahut alt disiplinde uzmanlaşmanın bir tür körlüğü (ihtisas körlüğünü) beraberinde getirebileceği vurgulanmıştır. Kayalı'nın, bu tür bir körlükten (ihtisas körlüğünden) uzak bir biçimde, farklı alanlardan beslenerek Türk toplumunu anlamaya yöneldiği sonucuna ulaşılmıştır. Kayalı'nın toplumu anlama yolunda beslendiği isimlerin de daha ziyade edebiyatçılar, sinemacılar, karikatüristler vb. olduğu gözlemlenmiştir. Ek olarak, Kayalı'nın Türkiye'deki entelektüel alana ve bu alanın aktörlerine yönelik gündelik siyasete dönüklük ve güncel sorunlarla sınırlı olmanın yanı sıra belirli bir disiplinle veya alanla sınırlı kalmaya yönelik olarak da eleştiriler getirdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kurtuluş Kayalı, Disiplinlerarasılık, İhtisas Körlüğü.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının
mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal
Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

The Possibility of a Sociological Understanding Against the Blindness of Specialization: A Reading on Kurtuluş Kayalı

Abstract

In this study, the relationship of sociology with other disciplines/fields in terms of understanding society is discussed by centring Kurtuluş Kayalı. Within the scope of the study, in the context of Kayalı's works, it has been problematized how history, literature and cinema can contribute to social scientists in general and sociologists in particular in understanding society. In order to more accurately determine the tendency of Kayalı to the aforementioned fields, short chapters on his academic training, works and master's and doctoral thesis that he supervised are written. Thus, within the scope of the study, it is also discussed what opportunities interdisciplinary tendencies in the field of social sciences can provide opportunities for social scientists. Document analysis technique was used in the study which based on hermeneutic approach. Kayalı's works, that are directly from the primary source, have been read. As a result of the discussion carried out on the axis of history, literature and cinema, it has been emphasized that specialization in only one discipline or sub-discipline can bring a kind of blindness (blindness of specialization). It has been concluded that Kayalı, far from this kind of blindness (blindness of specialization), tends to understand Turkish society by benefitting from different fields. The names that Kayalı benefitted to understand society are mostly literary figures, filmmakers, cartoonists, etc. have been observed. In addition, it has been seen that Kayalı has criticized the intellectual field in Turkey and the actors of this field for being limited to a specific discipline and/or field, as well as being limited to daily politics and current problems.

Keywords: Kurtuluş Kayalı, Interdisciplinarity, Blindness of Specialization.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

Giriş

Bilim alanlarında uzmanlaşma, yani ihtisaslaşma, farklı bilim alanları arasındaki bağı zayıflatabildiği gibi, aynı zamanda, doğası gereği farklı epistemolojik ve metodolojik kaynaklardan beslenmesi gereken bilim alanlarının gelişimini de sekteye uğratabilmektedir. Salt bir alanda yahut alt alanda çalışmalar üretmek, okumalar yapmak, hem diğer alanlara karşı körlüğü beraberinde getirmekte hem de sosyal bilimler alanında bir tür kısır döngüye sebebiyet vermektedir.

Bilindiği üzere, *Sosyal Bilimleri Açın* (Gulbenkian Komisyonu, 2016), *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek* (Bora, Sökmen ve Şahin, 2013) gibi çalışmalar, bu probleme odaklanmış ve sosyal bilimler özelinde, ihtisaslaşmanın beraberinde getirdiği sorunlara değinerek disiplinler arası¹ çalışmaların önemini vurgulamıştır. Bu önemin ötesinde, salt disiplinler arası çalışmalarla değil, aynı zamanda farklı kaynaklardan beslenmenin bilim dallarının gelişimine hizmet edebileceği fikri, söz konusu iki metinde de ortak olan noktadır. Stefan Collini'nin de belirttiği üzere "Genel olarak, disiplinlerin haritasında son otuz yılda meydana gelen en belirgin değişiklikler, gittikçe daha fazla uzmanlaşan alt-disiplinler oluşması ve disiplinler arası girişimin çeşitli biçimlerinin artması gibi, görünüşte birbirleriyle çelişen, en azından çatışan biçimlere bürünmüştür." (2019, s. 48).

Türk sosyolojisi özelinde ise farklı alanlardan/disiplinlerden beslenmek yahut sosyologların farklı alanlarda eserler üretmesi, mezkûr iki metinden çok daha öncesine dayanmaktadır.

Sosyolojinin kurumsallaşma aşamasından ve sonrasında yükseköğretim kurumlarında yaygınlık kazanmasından önce birçok

¹ Disiplinler arasılığı, XIX. yüzyıl Batı bilim dünyasında meydana gelen ve disiplinler ayrışmalarının gündeme gelmesi ve gelişmesine bir tepki olarak doğan yaklaşım olarak özetlemek mümkündür (Değirmenci, 2011, s. 75). Ancak çalışma kapsamında salt disiplinler tartışmaları sınırlı kalmamış, aynı zamanda Kayalı'nın karikatüristlere ilişkin ifadelerinde de görülebileceği üzere, farklı alanların da sosyolojik tahayyül ve Türk toplumunu anlamaya yönelik katkıları da tartışılmıştır.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

sosyoloğun aslında sosyoloji formasyonuna sahip olmadığı görölmektedir. Tarihsel koşullar göz önünde bulundurulduğunda bu duruma şaşırılmamalıdır. Zira Türkiye’de her ne kadar erken tarihte sosyolojinin bir kürsü olarak kurulduğu çok sık söylene de bölüm olarak açılması, yani özerk bir bölüm olarak farklı yükseköğretim kurumlarında varlık göstermesi, yakın tarihlere dayanmaktadır. Felsefe Bölümü’nden ayrılarak ilk sosyoloji bölümünün kurulması 1961-1962 eğitim öğretim yılına uzanırken doğrudan doğruya özerk olarak bir sosyoloji bölümünün kurulması, Hacettepe Üniversitesi bünyesinde 1964 yılında gerçekleşmiştir (Güngör Ergen, 2018, s. 620). Bu durumda, 1960’lardan önce doğrudan sosyoloji formasyonuna sahip olan Türk sosyoloğunun sayısının azlığına şaşırılmamalıdır. Özellikle ilk dönem sosyologlarının, yani Kayalı’nın (2005, s. 43) değindiği üzere Türkiye’nin ilk sosyologları olarak anılan Said Halim Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Ziya Gökalp ve Prens Sabahaddin’in salt sosyolog olmasının ötesinde özellikleri olduğu da unutulmamalıdır. Hatta söz konusu isimlerin formasyonel bağlamda sosyolog olmamaları, birbirinden çok farklı alanlarda eğitim öğretim faaliyetleri içerisinde bulunmaları da doğaldır. Zira kurumsallaşma, özellikle anılan isimler arasında Gökalp’in çabaları sayesinde vücut bulmuş, sosyolojinin Türkiye’de özerk bir bölüm hüviyetiyle yükseköğretim kurumlarında yerini alması ise ancak 1960’lı yıllarda gerçekleşmiştir. Gelgelelim 1960’lardan sonra da sosyoloji bölümleri aniden yaygınlık kazanmamıştır. Örnek verilecek olursa 1984’te Türkiye’de sosyoloji bölümlerinin sayısı 11’ken, 2014 yılı itibarıyla bu sayı 79’a yükselmiştir (Parin ve Demirci, 2014, ss. 371-378). Günümüzde ise 146 üniversitenin sosyoloji alanında -lisans düzeyinde- eğitim öğretim faaliyetlerini yürüttüğü görölmektedir (“yokatlas.yok.gov.tr”, t.y.).

Türk sosyolojisinde ihtisaslaşmayı elbette bölümlerin gelişmesi ve sayılarının artması ile eş değer bir biçimde okumamak gerekmektedir. Bunun en büyük kanıtını, 2008 yılında M. Çağatay Özdemir’in (2008) derlediği *Türkiye’de Sosyoloji* adlı geniş kapsamlı çalışmada görmek mümkündür. Bu çalışmada, ilk ciltte 36, ikinci ciltte ise 33 sosyolog

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

inceleme kapsamına alınmıştır. İncelendiğinde, söz konusu ciltlerdeki sosyologların çoğunun, formasyonel bağlamda sosyolog olmadığı görülebilir. Söz konusu ciltlerde tarih, iktisat, siyaset bilimi gibi çeşitli alanlardan farklı isimler, sosyolog olarak önemsenmekte ve ele alınmaktadır. Yine 1960’lardan² önceki sosyologlarda olduğu gibi 1960 sonrası akademik kariyerlerini devam ettiren sosyologlarda da bu durum gözlemlenmektedir. Zira mezkûr tarihten önce her ne kadar sosyoloji özerk bir bölüm değilse de sonrasında da sosyolojinin doğası gereği, farklı alanlardan beslenen bilim insanlarının sosyolog olarak görüldüğü/önemsendiği dikkat çekmektedir. Kısacası, günümüzde son derece yaygınlık kazanan bölümler içerisinde mezun olan sosyologların mezkûr ciltlerdeki sosyologlarla bundan elli yahut yüz sene sonra karşılaştırılması, ilginç sonuçlar doğrulanabilir.

Belirli bir bilim alanında uzmanlaşmanın bilim insanı olmakla eş değer görülemeyeceğine ilişkin en keskin vurgulardan birini Amiran Kurtkan Bilgiseven’in bir ifadesinden anlamak mümkündür. Kurtkan Bilgiseven’e göre, “hiçbir âlim (realitelerin tekliliğini ve bütünlüğünü görmezlikten gelen) bir *ihtisas körlüğü* içinde kalarak gerçek âlim olamaz.” (1982, s. 205).

Bu bağlamda, çalışma kapsamında Kurtuluş Kayalı’nın Türk toplumunu anlamaya yönelik çalışmalarında farklı bilgi kaynaklarından nasıl beslendiği sorusuna, ihtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü tartışması üzerinden odaklanılmıştır. Kurtuluş Kayalı’nın farklı alanlara yönelimleri, farklı alanlardan nasıl beslendiği, bu alanların sosyolojiye, sosyolojik düşünceye ne gibi katkılarının

² Türkiye’de sosyolojinin 1960’larla birlikte başladığını söylemek doğru değildir. Doğan Ergun’a (1973, s. 5) göre, Türkiye’de 1960’lar bir milat olarak kabul edilecekse dahi, söz konusu tarihi sosyolojiye duyulan ihtiyacın görünürlük kazandığı tarih olarak değerlendirmek gerekmektedir. Yoksa 1960’ları yahut kürsünün kuruluş yılı olarak görülen 1914’ü sosyolojinin Türkiye’deki başlangıcı olarak anmak, sosyolojiyi yükseköğretim düzeyinde kurumsallaşma ile bir tutmak anlamına gelecektir. Böylesi bir yaklaşımın bilim insanlarını ve sosyoloji tarihi araştırmacılarını sevk edeceği yanlışların anlaşılması için Eğribel’in (2016) çalışmasına bakılabilir.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

olduğunu/olabileceğini anlamayı amaçlayan bu çalışma, Kayalı'nın eserlerinden yola çıkarak sosyolojinin farklı disiplinlerle ne gibi temaslarının olabileceğini de tartışmaya açmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada, anlamacı, yorumlayıcı yaklaşımın esas olduğu nitel yöntem esas alınmıştır. Çalışmanın doğasına ek olarak, çalışmaya konu edilen sosyologun/düşün insanının bilimsel/düşünsel tutumu da böylesi bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Zira Akpolat'ın (2018, s. 93) değindiği üzere, Kurtuluş Kayalı'nın kendi çalışmalarında da hümaniter-anlamacı-emik bir yaklaşım hâkimdir. Çalışmada uygulanan teknik ise doküman analizidir. "Doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir." (Kıral, 2020, s. 173). Bu kapsamda, çalışmada esas olarak Kurtuluş Kayalı'nın eserlerine ve konuşmalarına yani doğrudan doğruya birincil kaynaklara odaklanılmakta ancak yer yer ikincil kaynaklardan da yararlanılmaktadır. Aynı zamanda çalışmada sosyolojinin doğası gereği diğer alanlarla temasları da Kayalı örneği üzerinden yola çıkılarak sorunsallaştırılacak ve tartışılacaktır. Kayalı, tek bir makalenin sınırlarıyla ölçülemeyecek raddede geniş bir ilgi alanına sahiptir. Bu sebepten ötürü çalışma, Kayalı'nın eserleri içerisinde en çok öne çıkan üç alan (yani tarih, edebiyat ve sinema) ekseninde sınırlandırılmış, birincil kaynaklardan söz konusu alanlara ilişkin olarak Kayalı'nın görüşleri özetlenmiş ve tartışılmıştır.

Kurtuluş Kayalı'nın Akademik Formasyonu

Kurtuluş Kayalı, Nevşehir Nar İlkokulu, Talas Amerikan Ortaokulu ve Tarsus Amerikan Lisesinin ardından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünü bitirmiştir. 1978 yılında, daha sonra *Ordu ve Siyaset* adıyla da yayımlanacak olan doktora çalışmasını tamamlamıştır. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

Coğrafya Fakültesinin Tarih bölümünde, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi kürsüsünde çalışmaya başlamıştır. 1989 yılında ise siyasal teoriler alanında doçent olmuştur (Zorlu, 2008, s. 788).

Kayalı, 14 kez asistanlık sınavına girmekle kalmamış, 2,5 sene üniversite dışında kalmış, yardımcı doçentlik kadrosuna hukuki müracaatlar neticesinde atanmış, doçentlik sınavına iki defa girmiş, 9 yıl doçentlikten sonra profesörlük için müracaat etmiş ve ilk müracaatından ancak 3,5 yıl sonra profesör olmuştur (Çevik, 2015; Kayalı, 2003, s. 6; Zorlu, 2008, s. 788).

Neticede formasyonel bağlamda Kurtuluş Kayalı yakın çağ tarihçisi olmasına rağmen, Türk düşün hayatıyla ve karikatür, mizah, sinema gibi ilintili alanlarla yakından ilgilenmektedir (G.S.M.A.D, 1999, s. 183). Bu alanlar içerisinde ise, -bu çalışmanın da kapsamına dâhil edilecek olan- özellikle tarih, edebiyat³ ve sinemanın başı çektiği görülmektedir. Kayalı'nın bu alanlara dair yaklaşımları ve çalışmalarının ayrı başlıklar hâlinde incelenmesi, onun Türk toplumunu anlamaya yönelik tavrının anlaşılması açısından da elzem görünmektedir.

Eserleri

Kurtuluş Kayalı'nın eserlerini tek bir alan altında tartışmak mümkün görünmemektedir.

Kayalı'nın telif eserleri ilk olarak 90'lı yılların başında Ayyıldız Yayınlarınca neşrolunmuştur. 1994 yılında yayımlanan *Keşke Herkes*

³ Mizahı da edebiyatın içerisinde anlamlandırmak mümkündür. Kayalı, mizahın, genel olarak edebiyatın dışında tutulduğunu ifade etmektedir: “Mesela mizah, edebiyat içinde düşünülmediği için mizah yazarları da önemsenmemiştir.” (Kayalı, 2018a, s. 437). Ancak Kayalı'nın mizah üzerine yazılarını topladığı *Keşke Herkes Papağan Olsa – Mizah Üzerine Yazılar I* (1994b) eserinde de görüldüğü üzere, kendisinin mizaha da ayrıca bir ilgisi vardır. Bu ilgi, edebiyattan özerk olarak addedilebilecek bir ilgi değildir. Bu bağlamda mizahı ayrı bir alan olarak görmekten ziyade, edebiyatın içerisinde bir alan olarak görmek, bu çalışma için daha doğru görünmektedir.

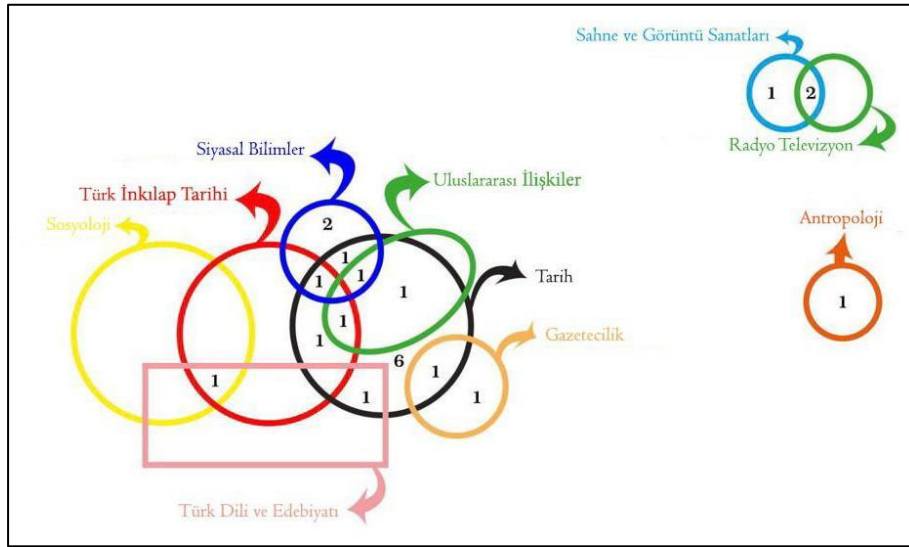
Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

Papağan Olsa adlı eseri, mizah üzerine yazılarından oluşmaktadır. *Türk Düşünce Dünyası 1: Türk Düşünce Dünyası Üzerine Sınırlı Değerlendirmeler ve Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması* adlı çalışmaları da yine aynı yıl, aynı yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Doktora tezinin kitaplaştırılmış hâli olan *Ordu ve Siyaset* adlı çalışması ise İletişim Yayınlarından 1994 yılında çıkmıştır. *Sinema Bir Kültürdür* adlı eseri de ilk olarak 1998 yılında Alaz Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı*, 2000 yılında İletişim Yayınları tarafından yayımlanmıştır. İlk baskısı *Türk Düşünce Dünyası 1: Türk Düşünce Dünyası Üzerine Sınırlı Değerlendirmeler* adıyla yayımlanan *Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri* adlı eseri, 2001 yılında yine İletişim Yayınları tarafından yayın hayatına kazandırılmıştır. *Türk Kültür Dünyasından Portreler*'in yayın tarihi 2002 yılına rastlamaktadır. Daha önce çeşitli mecralar tarafından reddedilen, yayımlanmayan, kendi tabiriyle üstü çizilen yazılarının derlenmesinden oluşan *Üstü Çizilen Yazılar* adlı eseri, 2003 yılında Ürün Yayınları tarafından yayımlanmıştır. *Metin Erksan Sinemasını Okumayı Denemek*, Dost Kitabevi tarafından 2004 yılında neşrolunmuştur. Bu eser, 2014 yılında Tezkire Yayınları tarafından yeniden yayımlanmıştır. 2005 yılında Deniz Kitabevi tarafından *Düşüncenin Coğrafyası I* adlı eseri okurlarla buluşmuştur. *Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması* ise 2006 yılında Deniz Yayınları tarafından ikinci baskısını yapmıştır. Editörlüğünü üstlendiği *Türkiye'nin Ruhunu Aramak: Bir Kemal Tahir Kitabı* İthaki Yayınları tarafından 2010 yılında yayımlanmıştır. Yine editörlüğünü üstlendiği *Türk Sineması: Toplum Şekillendirmenin, Toplum Tarafından Şekillendirilmenin Sosyolojisi* adlı eser, 2017 yılında Bibliyotek Yayınları tarafından yayımlanmıştır. *Düşüncenin Coğrafyası* adlı eser, 2021 yılında Ketebe Yayınları tarafından yeniden yayımlanmıştır. Son olarak, *Eskimeyen Entelektüellere Yaslanan Türk Düşüncesinin Dinamikleri* adlı eser ise Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları tarafından 2021 yılında yayın hayatına kazandırılmıştır.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının
mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal
Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

Kurtuluş Kayalı'nın Yönettiğı Tezler

Kurtuluş Kayalı'nın YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında erişebilen 32 teze danışmanlık yaptığı görülmektedir. Söz konusu tezlerin konu dağılımlarına bakıldığında geniş bir çeşitlilikle karşılaşılmaktadır.⁴

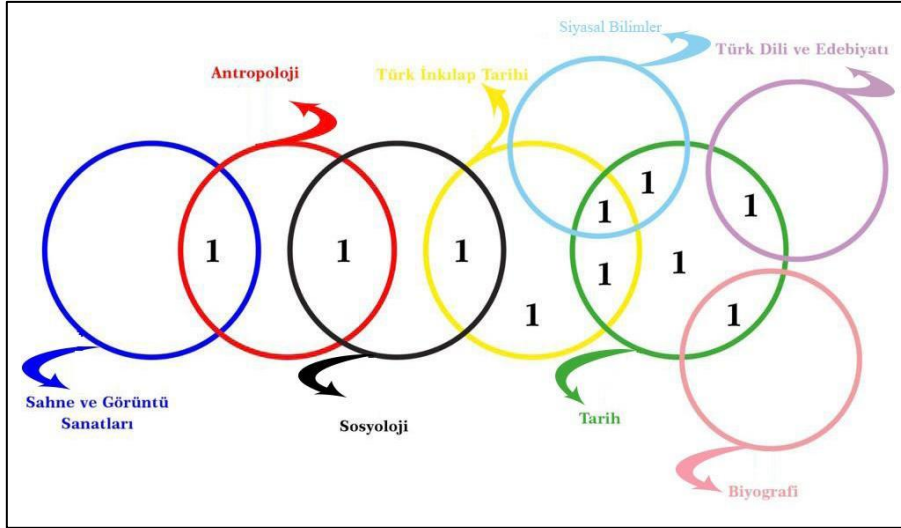
Şekil 1: Kurtuluş Kayalı'nın Yönettiğı Yüksek Lisans Tezlerinin Konu Dağılımı

Kayalı'nın YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan ve danışmanlık yaptığı 32 tezden 22'si yüksek lisans tezidir. Kayalı'nın danışmanlığı yürüttüğü yüksek lisans tezlerine bakıldığında, yoğunluğun tarih alanında olduğu göze çarpmaktadır. Doğrudan sosyoloji alanına dâhil olan tez sayısı, nicelik itibarıyla az gibi görünse de söz konusu alanların aralarındaki sınırın netliği tartışma konusudur. Tarih alanındaki tezlerin yoğunluklu olarak diğer alanlarla kesiştiğı görülmektedir. Türk inkılap

⁴ Yüksek lisans ve doktora tezlerinin konu dağılımlarına ilişkin şemalarda, YÖK Ulusal Tez Merkezinin alan dağılımı esas alınmıştır. Söz konusu tezlerin ayrıntılı bir analizini içeren bir çalışma, bu konuda daha derinlikli yorumlara imkân tanyabilir.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının
mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal
Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

tarihi, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan sınıflama esas
alınarak tarih alanından ayrı olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 2: Kurtuluş Kayalı'nın Yönettiği Doktora Tezlerinin Konu Dağılımı

Doktora danışmanlıklarında, yine yüksek lisansta olduğu gibi tarih
alanı ağır basmaktadır. Bu kez sosyoloji alanında, biri antropoloji ile diğeri
ise Türk inkılap tarihi ile kesişen iki çalışma görülmektedir.

Kayalı'nın tez danışmanlığı esnasında, öğrencilerin tercihlerinin
çeşitlilik göstermesi ve Kayalı'nın bu farklı alanlar içerisindeki tezlerin
danışmanlığını yürütebilmesi dikkate değerdir. Baykan Sezer, Cahit
Tanyol hakkındaki konuşmasında, hocalarının onları istemediği yönde
çalışmalar yapmasına yönlendirmediği, bir başka ifadeyle zoraki bir
yönlendirme hususu mevzubahis olmadığı yönünde Tanyol'u sitayişle
anmaktadır (Sezer, 2004a, s. 30). Benzer bir tutuma, söz konusu çeşitlilik
göz önünde bulundurulduğunda Kayalı'da da rastlandığı düşünülmektedir.
Neticede Kayalı'nın yönettiği tezlerin konu dağılımlarındaki çeşitlilik, tek
bir alanla yahut alt alanla sınırlı kalmamasına bir örnek olarak okunabilir.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

Tarih

Kayalı 'ya (2018a, s. 439) göre, Türkiye'de sosyolojik olgulara yaklaşılırken tarih daima göz ardı edilme eğiliminde olmuştur. Ancak tarihsel gerçeklikle toplumsal gerçekliğin birbirinden ayrı düşemeyeceği de aşıkârdır. Her toplum, belirli bir tarihsel birikimin ürünüdür. Tarihleri, toplumları birbirinden ayıran ana özellikleri ortaya koymaktadır. Kayalı için tarih, Türk toplumunu anlamak açısından olmazsa olmazdır.

Kayalı'nın hemen her eserinde tarihe ilgi gözlemlenebilmektedir. *Ordu ve Siyaset* (Kayalı, 2015a), en dolaysız olarak tarih üzerine odaklandığı eserdir. Bu eserde, ordu ve siyaset arasındaki ilişki hem tarihsel seyriyle hem de farklı düşün akımlarının bu ilişki arasında aldığı konumlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ancak Kayalı'nın tarih ilgisini, tek bir eserle sınırlandırmak mümkün değildir. Özellikle eserlerinin geneli göz önünde bulundurulduğunda, Türk düşün tarihinin esas ilgi alanlarından biri olduğu görölmektedir.

Kaçmazoğlu'na göre, "Türk sosyolojisinin tarihsel ve teorik dayanaklarını araştırmak, bugünkü toplumsal sorunlarımızın köklerini irdelemek Kayalı'nın temel problem alanıdır." (2002, s. 54). Bu anlamda Kayalı'nın sadece tarihle ilgilendiğini söylemek mümkün görünmemektedir. O, tarihi daima sosyoloji ile iç içe, toplumu anlamak için elzem bir alan olarak düşünmektedir. Yine Kaçmazoğlu'nun ifadeleri ile Kayalı, "Türkiye'de çok fazla arzulanmasına rağmen hayata geçirilemeyen tarih-sosyoloji işbirliğini gerçekleştiren, bu iki alanı sentezleyen bir bilim insanıdır." (2002, s. 57). Aynı zamanda Kayalı'nın ilgi duyduğu bu tarih, salt siyasi bir tarih de değildir. O, toplumu, toplumsal olanı anlamayı amaçlayan, daha ziyade kültürel alanla daima temasta olan bir tarih anlayışdır.

Kurtuluş Kayalı 'ya sosyologların kahir ekseriyetinin tarihle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilenmediği belirtilebilir. Ancak sosyologların, tarihe bakış açılarının da birbirinden farklılık arz ettiği hatırlanabilir. Söz gelimi Behice Boran (1962, s. 13), *Yön* dergisine yazdığı bir metninde, tarihin farklılıklar, sosyolojinin ise benzerlik üzerinde

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

durduğunu ifade etmiştir. Bu ifadede söz konusu iki disiplin arasında net bir sınır mevzubahistir. Boran'ın ifadelerinin aksine Kurtuluş Kayalı, Doğan Ergun, Baykan Sezer gibi isimler açısından ise tarihe yönelmenin toplumu anlamak için elzem olduğu görüşü hâkimdir. Dolayısıyla tarih ve sosyoloji ilişkisi nezdinde sosyologlar arasında bir fikir birliği olduğu söylenememektedir.⁵ Kayalı'ya (2011, s. 63) göre, genelde sosyal bilimcilerin, özeldede ise sosyologların geçmişe yönelmemeleri doğru bir saptamadır; özellikle de ampirik çalışmaların gündeme getirilmesinin ve ağırlık kazanmasının sosyologların geçmişe yönelmelerinin önünde bir engel teşkil ettiği görülmektedir.

Özellikle Sezer ve arkadaşları (Sezer, Eğribel, Ertürk, Tüfekçioğlu ve Özcan, 1999, s. 11-14), tarih ve sosyoloji arasında zorunlu bir ilişki olduğuna değinmişler ve söz konusu iki disiplinin aynı şartların, aynı tasaların ürünü olduğunu vurgulamışlardır. Doğan Ergun'a göre ise "Yalnız sosyoloji, yalnız tarih düşünülemez; insan olaylarının somut bilimi ancak tarihsel sosyoloji yada sosyolojik tarih olabilir." (1973, s. 21). Yine Ergun'a (1973, s. 43) göre, şimdiki zamanın anlaşılması, toplumsal yapı hakkında nitelikli çözümlenelerde bulunmasında tarih disiplininin katkısı, sosyolojiyi somut kılan en büyük etkendir. Bu anlamda, Kayalı'nın tarihe bakış açısı, yaklaşımı, Sezer ve Doğan ile kuvvetli paralellikler göstermektedir.

Kurtuluş Kayalı (2015a, s. 25), Türk düşün hayatında tarih dışılıktan bahsederken farklı fikir akımlarına da değinmekte ve bu kapsamda birbirine taban tabana zıt kabul edilen düşün akımlarının dahi tarih dışılık noktainazarında birleştiklerini ifade etmektedir; hem sosyalistler hem Batı sosyal bilimini benimseyenler hem de İslamcılar, söz konusu tarih dışılık olduğunda benzer bir tutuma sahiplerdir; bu eksende, sosyalistlerin XIX. yüzyıldan itibaren dış dinamiğin belirleyiciliğine vurgu yaptığına, Batı sosyal bilimini benimseyenlerin Türk toplumunun geçmiş

⁵ Tarih ve sosyoloji arasında olması gereken ve hâlihazırda ol(may)an ilişkiye dair yetkin bir tartışma için Sosyoloji Yıllıklarının Tarih ve Sosyoloji (*Tarih ve Sosyoloji (Sosyoloji Yıllığı Kitap 6)*, 1999) başlıklı 6. kitabına bakılabilir.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

ve mevcut durumunu Batı ile benzer kıldığına değinirken İslamcılarının da İslam düşüncesi ile bağlantı kurmayarak Batı Hristiyan tasavvurunun İslam'ı etkilediğini kabullendiklerini belirtmektedir.

Bu noktada, Ergun, Sezer ve Kayalı gibi isimlerin yanında tarih ve sosyoloji konusunda istisna kabul edilebilecek diğeri isimlerin, Osmanlı son dönemindeki düşün insanları olduğuna değinilebilir. Zira Osmanlı son dönem düşün insanlarının bir bakıma tarihsel-sosyolojik yorum yaptıkları söylenebilir. İlk Türk sosyoloğu olarak da nitelenen Ahmet Cevdet Paşa'nın aslında tarihçi olduğu unutulmamalıdır. Ahmet Cevdet Paşa'nın da dâhil olduğu Osmanlı son dönemi entelektüellerinin de İbn Haldun'dan etkilendikleri, aynı şekilde hatırlanmalıdır (Kayalı, 1999a, s. 57). Ancak Osmanlı son dönemindeki bu temas, biraz da sosyolojinin özerk bir disiplin hüviyeti kazanmamış olmasıyla ilgilidir. Zira o dönemde sosyoloji henüz rüştünü ispat etmiş, özerk bir bilim dalı değildir.⁶ Bu yüzden sosyolojinin daima diğeri alanlarla, bu esnada elbette tarihle de temas içerisinde olması zorunluluğu doğmuştur.

Tercüme ve telif eserler arasında kıyas, Kurtuluş Kayalı sosyolojisinde başat role sahip olan olgulardan bir diğeri. Kayalı, genel mahiyette Türk düşün alanındaki, özelde tarih, sosyoloji gibi alanlardaki telif eserlerin azlığı, tercüme eserlerin ise fazlalığına dikkat çekmektedir. Bu noktada kesin olan tek bir şey vardır: "Telif metinlerin azlığı da bir vakıa olarak ortada durmaktadır." (Kayalı, 2002a, s. 20). Aslında Kayalı'ya göre bu durum sadece tarih yahut sosyoloji için değil, genel olarak bütün sosyal bilimler için geçerlidir. Teliften çok tercüme eserlerine yönelmek, Türkiye'nin kendine has gerçekliğinin yakalanması önünde de bir engel oluşturmuş gibidir. Dahası, telif eserlerin dahi tercüme

⁶ 1891 tarihinde (yani Ahmet Cevdet Paşa'nın ölüm tarihi olan 1895'ten dört yıl önce) Kansas Üniversitesinde Tarih ve Sosyoloji Bölümü ilk sosyoloji bölümü olarak kurulmakla birlikte, genel itibarıyla atf yapılan ve Emile Durkheim tarafından Bordeaux Üniversitesinde kurulan sosyoloji bölümünün tarihi (tam da Ahmet Cevdet Paşa'nın ölüm tarihine denk gelen) 1895 yılıdır (bk. Orçan, 2014, s. 53).

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

“kokması” (Kayalı, 2006), Türk toplumunun gerçeğine ulaşılmasında engel teşkil etmektedir.

Kayalı’ya göre 1960’lar sosyoloji-tarih ilişkisi açısından dikkate değerdir. 1960’lı yılların sosyologlarının genel mahiyette tarihle ilgilerinin olmadığı görölmektedir. 1960’lardan sonra ise sosyologlar (ilk dönem sosyolog olarak adlandırılan isimlerin olmazsa olmaz ilgilerinin yanı sıra) tarihle ilgilenmeye yönelmişlerdir. Kayalı’nın ifadesiyle, “1960’lı yıllarda neredeyse hiçbir sosyoloğun gündeminde doğrudan tarih ve Osmanlı tarihi yoktur. Gündeminde eleştirel anlamda tarih ya da Osmanlı tarihi olan sosyologların da sosyolog niteliklerinin yanında başka kimlikleri ve başka bilim dallarıyla bağlantıları bulunmaktadır.” (1999b, s. 153). Kısacası, son dönemlerde görünürlük kazanan sosyoloji-tarih ilintisinin 1960’lı yıllarda gündemde olmadığı ifade edilebilir (Kayalı, 2005, s. 23).⁷

Kayalı’ya (2021, s. 273) göre, 1960’lı yıllarda Türkiye’nin tarihsel serüvenini anlamaya yönelik olarak iki önemli romancı öne çıkmaktadır: Kemal Tahir ve Tarık Buğra. Tarih ve sosyoloji arasındaki ilginin söz konusu tarihlerden sonra canlanması ise salt Türkiye’ye özgü bir durum değildir. Dünyada da sosyal bilim tarihi 1960’larda, tarihsel sosyolojinin gerçekleşmesinin 1970’lerde meydana geldiği unutulmamalıdır (Abbott, 2013, s. 32).

Kayalı’nın Türkiye’ye özgü olarak yaptığı yorumda, Osmanlı klasik döneme dair yapılan 1960’lı yıllardaki tartışmalarda, entelektüellerin, özgünlük hususunu göz ardı ettikleri vurgulanmaktadır: “Ancak ilginç olan husus Osmanlı toplumunun klasik dönem toplumsal yapısının diğer toplumların toplumsal yapısıyla farklılığının vurgusunun unutulmasıdır.” (Kayalı, 1999a, s. 59). Bu konunun en başat örneklerinden birini Behice Boran (1962) yukarıda da anılan çalışmasında Osmanlı’yı

⁷ Kayalı’nın 1960’lardan bahsederken sarf ettiği “Hatta dönemin yoğun rüzgarından etkilenmiş olan genç sosyologları, siyaset bilimcileri ve şehir ve bölge planlamacıları Mübeccel Kıray gibi tarihle hiçbir ilgisi olmayan bir ekolden geldiklerini ifade etmişlerdir.” (1999b, s. 153) ifadeleri de söz konusu dönemdeki tarih-sosyoloji ilişkisini (daha doğru bir tabirle ilişkisizliğini) göstermesi bakımından önemlidir.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

feodal olarak nitelendirerek vermiştir. Boran'ın söz konusu yaklaşımı, birbirinden farklı devrim stratejisini benimseyen çevrelerce de kabul görmüştür (Kayalı, 2018b, s. 113). Mezkûr dönem tartışmalarına ilişkin olarak, Kemal Tahir ve Baykan Sezer ayrı bir noktada durmaktadır. Kemal Tahir ve Baykan Sezer'in Osmanlı toplum yapısının özgünlüğüne ilişkin tahlillerini Kurtuluş Kayalı da önemsemektedir (1999a, s. 60). Özellikle Baykan Sezer'in, dönemi çerçevesince düşünüldüğünde, iktisat ve siyaset eksenli açıklamaların yoğunluklu olduğu bir dönemde tarih kaynaklı çalışma ve değerlendirmeleri dikkate değerdir (Kayalı, 2002a, s. 13).

Kurtuluş Kayalı, 1980'li ve 1990'lı yıllardan sonra kültürel çalışmalarla birlikte daha önce tarihe ilgilenmeyen isimlerin de İngiliz Kültürel Çalışmalar Okulu ve Frankfurt Okulu gibi vasıtalar neticesinde tarihe yöneldiğini, hatta bu isimler arasında, Kemal Tahir'in 1967'de *Devlet Ana'yı* yazdığı sıralarda, sırf Osmanlı ile ilgilenmesi hasebiyle söz konusu romancıyı gerici olarak nitelendiren isimlerin de olduğunu söylemektedir (TVNET, 2019). Yani Türk düşün insanlarının tarihe yönelmesi, yalnızca Türk toplumunu anlamak kaygısıyla açıklanamamaktadır. Bunun ötesinde, çoğu zaman Türk toplumunu anlamaktan uzak bir biçimde, başka kaygılar ve tercüme metinler neticesinde tarihe ilgi duydukları da görülebilmektedir.

Sosyologlar tarafından tarihe duyulan ilgi, sosyoloji biliminin bizatihi kendisine veri sunacağı gibi, aynı zamanda, söz konusu bilim dalının daha nitelikli hâle gelmesinde de önemli sınama imkânları sağlayacaktır: “Yanlılık, sosyolojimizi Türk tarihi üzerine kurmak yerine Türk tarihini sosyoloji bilgilerimize göre yeniden değerlendirmek yolunun tutulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yanılık, sosyoloji-tarih genel ilişkisi yanında bizim tarihe özel bir ilgi duymamıza yol açmaktadır. Önce sosyolojide aktarılan bilgiler kendi deneyimlerimizden kaynaklanmamaktadır. Bütün bu bilgilerin tarihimiz önünde sınanması gerekmektedir.” (Sezer'den akt. Kayalı, 2002a, s. 18). Kısaca ifade etmek gerekirse hiçbir toplum salt şimdiki zamana bağlı olarak var olamayacağı, toplumun bizatihi kendisinin tarihsel bir varlık olduğu ve tarihsel veriler

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

olmaksızın hiçbir toplumu anlamının ve açıklamanın mümkün olmadığı unutulmamalıdır (Çağın, 2009, s. 204). Kayalı'da da tarih daima, Türk toplumunu anlamak için elzem alanlardan biri olagelmıştır.

Edebiyat

Kayalı'ya göre “Edebiyatçılar sosyolojiyle, sosyologlar da edebiyatla pek fazla ilgilenmemişlerdir. Ancak bunun istisnalarının olduğunu söylemek de gerekecektir.” (Kayalı, 2012a, s. 201). Kayalı da bu istisnalardan biri gibi görünmektedir. Nitekim birçok metninde doğrudan ya da dolaylı olarak edebî alanla temas içerisinde olduğu gözlemlenmekte, edebî alanı Türk toplumunu anlamının bir aracı olarak kullandığı görülmektedir.

Genel olarak göz önünde bulundurulduğunda, Türk toplum yapısını anlamada edebiyatın önemli bir yeri ve işlevi olduğunu söylemek mümkündür. Sosyolojik meseleler, sosyoloji metinlerinde işlenmeden önce, edebî metinlere konu edilmiştir. Toplumsal cinsiyet, doğu batı çatışması, batılılaşma, göç sorunu gibi birçok konunun sosyolojik metinlerden evvel edebî metinlerde izlerine rastlanmaktadır. Nitekim, örnek verilecek olursa, bir köy sosyolojisinden bahsedilmeden önce de köy edebiyatı varlık kazanmıştır. Bu tür sorunları konu edinen metinler kimi zaman tahlilî kimi zaman ise tasvirî metinler olmuştur. Her hâlükârda söz konusu metinlerin sosyolojik gerçekliğe ulaşmada önemli rolleri mevcuttur.

Benzer bir durum siyaset için de geçerli görünmektedir. Kayalı'ya (2004a, s. 263) göre, Türk edebiyatında kimi konular, henüz siyasi metinlerde gündemde değilken dahi önemsenmiştir; buna örnek olarak 1960'lı yıllar sosyalizmin anlaşılış biçiminin romanlarda somutluk kazanması gösterilebilir.

M. Kayahan Özgül'e göre de “sosyoloji diye bir disiplin doğmadan evvel edebiyat zaten sosyolojinin sonradan kendi alanına topladığı bilgileri, teknikleri, metotları kullanmakta idi. Sadece edebiyat dünyasının

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

kendi karakteristikleri çerçevesinde yapıyordu bunu.” (2018, s. 48). Zira edebiyatçı, ele aldığı konuyu bir bilim insanı hassasiyetiyle ele almak zorunda değildir. Kurgu, roman gerçeği, hikâyenin doğası gibi unsurlar, edebiyatçıya kısmi bir özerklik ve özgürlük imkânı sunmaktadır. Ancak aynı zamanda, bilhassa gerçekçilik akımına dâhil yazarların metinlerinde, yaşadıkları dönemde yahut eserlerin konu edindiği dönemdeki toplumsal yapı hakkında bilgiye ulaşmak mümkündür. Bu minvalde, sosyolojinin farklı alt disiplinlerine, edebiyat kıymetli veriler sunacak mahiyettedir.

Kurtuluş Kayalı’ya göre, “Edebiyata yakın olan ve sosyal konularda yazıp çizen kişiler, meslekten sosyologlara göre daha entelektüel şahsiyetler, daha disiplinler arası ve geniş bir bakışa sahipler, ayrıca daha özgün çalışmalar yapıyorlar. Ayrıca belli bir dönemde yaygınlaşan siyasi ve entelektüel eğilimlere kendini kaptırma yatkınlığı, sosyal konularda soğukkanlı edebiyatçılarda ve edebiyata yakın duran sosyal bilimcilerde daha az”dır (2018c, s. 77).

Kurtuluş Kayalı’ya göre, Türk romanı ve Türk hikâyesini yalnızca estetik alanı içerisinde değerlendirmemek gerekmektedir. Zira Türk roman ve hikâyesi daha ziyade toplumsal bir ihtiyaca, gerçekliğe tekabül etmektedir. Bu anlamda Kayalı, Türk edebiyatını, bir bakıma pratik sosyoloji görür (Gündüz, 2017, s. 93).

Dolayısıyla, birçok edebiyatçının sosyologlardan daha fazla Türk toplumunun gerçeğine yakın durduğu görölmektedir. Buna bir örnek olarak Kayalı’nın, Tanpınar’ın 1950’lerdeki görüşlerinin sosyologların ancak ve ancak 2000’li yıllarda dile getirmeye başladığına ilişkin değinisi hatırlanabilir (2021, s. 57).

Bu bağlamda, Batı sosyal teorilerini doğrudan kabul eden ve sınımaksızın Türk toplum gerçeğine uyarlamak isteyen sosyologlardan ziyade, doğrudan bir edebî üretimin içinde bulunan edebiyatçıların toplumu anlamak noktainazarında daha nitelikli açıklamalar getirebildikleri söylenebilir. Kayalı’ya göre, “Batı yöntemlerinin kullanılması yerli gerçeklerin saptanmasını sağlayamaz.” (2015b, s. 24). Bu anlamda, Kemal Tahir’de görölen Türk toplumunu anlamaya yönelik

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

tavrın, birçok sosyoloğun tavrından daha hassas nitelikler taşıdığı ifade edilebilir.

Kayalı'ya göre Türkiye'nin düşünsel gelişimine bakıldığında, sanatın merkezî konumu aşikârdır; bu anlamda birçok edebiyatçı, Türkiye'deki birçok sosyal bilimciden daha fazla bu toplumu anlamaya dönüktür. Örneğin Sezai Karakoç'un 67-68 yıllarında yazdığı metinler, Türkiye'de inkılapçıların farklı dönemler içerisindeki değişimlerini sosyal bilimcilerden çok daha fazla gerçekçi bir biçimde betimlemektedir (TRT 2, 2019).

Sadece edebiyatçıların Türk toplumunu anlamaya yönelik tutumu değil, aynı zamanda sosyal bilimcilerin de edebiyat vasıtasıyla Türk toplumunu anlamaya yönelik tutumu Kayalı nezdinde önemsenmektedir. Örneğin Şerif Mardin, Rezaizade Mahmut Ekrem'in bir eserinden ve Sabri Ülgener'in de Ziya Paşa ve Bağdatlı Ruhi'den yola çıkarak dönem hakkında derinlikli incelemeler yapabilmesi (Milli Politikalar Enstitüsü, 2021) de sadece edebiyatçıların sosyal bilimler alanına dair değil, aynı zamanda sosyal bilimcilerin de edebiyattan yola çıkarak derinlikli analizler yapabileceğinin kanıtı olarak görülmektedir.

Özetle ifade etmek gerekirse Kayalı'ya (2017b) göre, Türk toplumunu salt akademik metinlerden yola çıkarak anlamak mümkün değildir; bu durum akademisyenlerin sorunu yahut yetersizliği ile ilgili olmamakla birlikte, daha ziyade Türk toplumunun "ruh hâli"ne ilişkin duyguların şiir, öykü ve roman ile ortaya çıkmasıyla ilişkilidir.

Sinema

Kayalı'nın sinemaya odaklandığı eserlerini, *Sinema Bir Kültürdür* (2015b), *Metin Erksan Sinemasını Okumayı Denemek* (2004b), *Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması* (1994a) ve *Türk Sineması: Toplum Şekillendirilmenin, Toplum Tarafından Şekillendirilmenin Sosyolojisi* (2017a) ile özetlemek mümkündür. Son eseri, derleme bir eser olmasının ötesinde, yayımlandığı dönemde esere katkı sunan isimlerin -

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

biri istisna olmak üzere- akademisyen olmaması da önemli görölmektedir. Zira Kayalı, başka bir metninde, “Akademisyenlerin yazdıkları bu anlamda yaratıcı-üretici bir görünüm arz etmemektedir. Metinleri, başkalarının amatörce yazdıklarını biraz cilalayıp tahkim eder mahiyettedir.” (2003, s. 102) ifadelerini kullanmaktadır. Bu anlamda Kayalı’nın sinemaya ilgisi, salt akademik bir ilgi olmaktan fazlasıyla uzaktır. Zira kendisinin sinema akademisyenlerine ilişkin eleştirilerinde de bu durum rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Kayalı’nın, Ercan Kesal ile paylaştığı bir oturumda, özellikle sinema akademisyenlerinin Türk sineması karşısında ilgisiz tavırlarının, onların ancak 40 yahut 50 yaşlarından sonra Türk sineması üzerine metinler yazdığını ifade etmesinden (Kayalı ve Kesal, 2020, s. 141) de anlaşılabilceğı üzere, Türk sinemasına duyulan ilgi, Kayalı’ya göre sathi düzeyde kalmaktadır.

Kurtuluş Kayalı’ya göre, bu anlamda Türk toplumunu anlamının, günümüz ve geçmişle bağlantılı olarak nitelikli çözümlemeler yapılmasının önünde Türk sineması kuvvetli veriler sunma imkânına sahiptir. Zira Kayalı, “toplumu şekillendirmenin, toplumun şekillendirmesinin sosyolojisini, Türk sinemasında yakalama”nın mümkün olduğunu net bir biçimde ifade etmektedir (2018a, s. 436). Kayalı, Türkiye’de yaşanan yaşamdan uzaklaşmamak adına sinemanın öneminden bahsederken (2015d, s. 14), sinema üzerinden hem gündelik hayatın anlaşılmasına hem de Türk toplumunu anlamaya doğru bir kapının aralandığını sezdirmektedir.

Sosyolojinin farklı alanlarla ilişkileri üzerine yazılan metinlerde olduğu gibi sosyoloji ve sinema üzerine yazılan metinlerde de genellikle bir alanın diğer alana mutlak üstünlüğü kabul edilme yahut iki alanın ortaklıklarına söylemsel düzeyde değinilerek ortak çalışmaların önemi vurgulanıp gelecekteki çalışmalara göz kırılma eğilimi başat görünmektedir (Balcı, 2020, s. 7). Kayalı’ya (2018a, s. 438) göre sinema, toplumu, toplum da sinemayı tek yönlü olarak belirlemez; onların arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Bu bağlamda sinema ve sosyoloji arasında bir tür diyalektik ilişkiden bahsedilebilir.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

Kayalı'nın sinemaya ilişkin inceleme ve yorumlarında, tıpkı tarih ve edebiyat alanlarında olduğu gibi, Türk toplumunu anlamaya yönelik bir tutum ön plana çıkmaktadır. Söz gelimi, "Türk Sinemasında Tarihe Yönelmenin Sınırlılıkları Konusunda Bir Yorum Denemesi" (Kayalı, 1999c) adlı çalışmasında, tarihsel filmlerin yokluğundan, bütünlüklü bir tarih okumasına imkân verecek filmlerin sayıca sınırlılık göstermesinden söz etmektedir.

Kayalı'ya göre sinema, doğu batı meselesiyle bir arada düşünülmesi gereken bir olgudur. Türk sinema tarihi, böyle bir yorumu gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda "Genel anlamda düşünüldüğünde beş yönetmen ve Yılmaz Güney'in filmlerinin Doğu kültür ekseninde seyretmesine karşın 1980'li yıllardan itibaren değışimle önemsenen yönetmenler ve filmlerinin baskın olarak Batı kültürü ekseninde seyrettiğı söylenebilir." (Kayalı, 2018a, s. 440).

Kayalı (2018a, s. 441), Metin Erksan, Lütfi Akad ve Halit Refiğ'i düşünce adamı olarak telakki etmektedir. Bu kapsamda, Kayalı'nın sinemacılara ilişkin yaklaşımı, edebiyatçılara ilişkin yaklaşımıyla örtüşmektedir. Zira Kayalı, söz konusu iki alanın üretken simalarına salt edebiyatçı yahut salt sinemacı olarak yaklaşmamakta, onları birer düşün insanı olarak değerlendirerek çözümlemelerde bulunmakta ve toplumu anlamak noktainazarında onlardan faydalanmaktadır.

Tartışma

Türkiye'de sosyal bilimler alanında disiplinler arası eğilimlere ve çalışmalara dair tartışmalar özellikle 1990'lı yıllardan sonra artış göstermiştir. 1996 yılında yayımlanan *Sosyal Bilimleri Açın* (Gulbenkian Komisyonu, 2016) adlı metin, Türkiye'de interdisipliner çalışmalara ilişkin tartışmaları tetiklemiştir (Kayalı, 2005, s. 44; Milli Politikalar Enstitüsü, 2021). Yani söz konusu dönemden sonra sosyal bilimcilerin disiplinler arası çalışmaların öneminden bahsetmesi, kendi deneyimlerinin sonucundan uzak bir biçimde yine bir tercüme eser vasıtasıyla olmuştur (Kayalı, 2005, s. 56).

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

Söz konusu tarihten sonra yayımlanan bir başka eserde, *Defter ve Toplum ve Bilim* dergilerinin ortak yayınları olarak ilk kez 1998 yılında yayımlanan ve 26-28 Şubat 1998 tarihlerinde düzenlenen “Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek” sempozyumunda sunulan bildirilerden oluşan *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek* adlı eserde de disiplinler arası ilişkiye ilişkin tartışmalara rastlamak mümkündür (Bora ve diğeri, 2013). Değirmenci (2011, s. 79), bu minvalde Türkiye nezdinde disiplinler arası proje faaliyetlerinin oldukça revaçta olduğuna ancak disiplinler arası ilişki üzerine teorik çalışmaların kısıtlı olduğuna, öte yandan uluslararası literatürde on yıllardır devam eden bir kuramsal çabanın var olduğuna değinmektedir.

Kayalı'nın, gerek akademik formasyonu gerekse de ürettiği eserler bağlamında düşünüldüğünde sosyolojik olgulara, Türkiye'nin sosyolojik gerçekliğine salt sosyolojiden yola çıkarak yaklaşmadığı görülmektedir. Kayalı'ya (2005, s. 43) göre, Türkiye'deki sosyologlar genel olarak sosyologların pür sosyolog olması yönünde ve bu pür sosyologların da üniversite bünyesinde bulunması yönünde bir anlayış geliştirmişler, bu minvalde de dar anlamda uzmanlık hususunda sürekli bir ısrar hâline sahip olmuşlardır.

H. Bayram Kaçmazoğlu (2002, s. 55), Kurtuluş Kayalı'nın en çok odaklandığı isimler olarak Niyazi Berkes, Boran, Hilmi Ziya Ülken, Muzaffer Şerif Başoğlu, Cemil Meriç, Şerif Mardin, Doğan Ergun ve Baykan Sezer'i anmaktadır. Yıldız Akpolat (2018, s. 100) ise Tanpınar, Adnan Adıvar, Hilmi Ziya Ülken, Behice Boran, Niyazi Berkes, Mümtaz Turhan, Cemil Meriç, Kemal Tahir, Şerif Mardin ve Baykan Sezer'in isimlerini anmaktadır. Kurtuluş Kayalı'nın kendi üzerinde en çok etkisi olduğunu ifade ettiği üç isimden, Kayalı'nın bilimsel ve düşünsel tutumunu daha doğru anlamak mümkündür. Kayalı, bu noktada, kendisi üzerinde en çok etki sahibi olan isimler arasında Baykan Sezer, Doğan Ergun ve Metin Erksan'ı anmaktadır (Kocaeli Üniversitesi - KOÜ, 2021). Söz konusu isimlerin farklı disiplinlerle bağlantıları düşünüldüğünde, Kayalı'nın sosyolojik yaklaşımını daha net bir biçimde gözlemek

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

mümkündür. Baykan Sezer düşüncesi, esasen bir romancının -Kemal Tahir'in- düşüncesiyle bağlantılı bir biçimde okunabilir ve anlaşılabilir. Zira Sezer de kendisi üzerindeki Kemal Tahir etkisinden bahsederken “Görüşlerimin biçimlenmesinde ve belli bir yön kazanmasında Kemal Tahir'in büyük etkisi olmuştur. (...) Düşüncelerimin Kemal Tahir'in söylediklerinin sosyolojide söylenmiş biçimi olarak değerlendirilmesinden gurur duyarım.” (2004b, s. 32) ifadelerini kullanmaktadır. Yine Baykan Sezer'in yazın hayatına sinema yazılarıyla başladığı da unutulmamalıdır. Sezer, yirmili yaşlarından başlayarak *Pazar Postası* ve *Yön* gibi mecralarda sinema yazıları kaleme almıştır (Kayalı, 2002a, s. 9). Kayalı bir başka çalışmasında da Baykan Sezer'den bahsederken “Kendim de yazdığımdan mıdır nedir, Türk sineması üzerine düşünce belirten akademisyenlerin Türkiye'nin toplumsal gerçekliklerine daha bir vakıf olduğunu düşünürüm.” (2002b, s. 26) demektedir. Tarihe ilişkin olarak ise Sezer, Türk sosyolojisi ve Türk tarihiyle yeni bir çözüm önerisi sunacak şekilde ilişki kurmuştur (Eğribel, 2002, s. 37). Doğan Ergun (1973, ss. 21, 43) da yukarıda ifade edildiği üzere, tarih ve sosyolojiyi birbirleri için olmazsa olmaz disiplinler olarak görmüştür. Metin Erksan, bir sinemacı olmanın ötesinde bir entelektüel olarak (Kayalı, 1994b, s. 71) Kayalı'nın esas ilgi alanlarından biri olmuştur. Kısacası, söz konusu üç ismin ilgi alanlarıyla Kayalı'nın ilgi alanları arasındaki bağlantılar, onun düşüncelerini daha doğru ve nitelikli bir biçimde anlamının yolunu açabilir.

Kayalı'nın ilgi duyduğu isimlerin bir başka özelliği, entelektüel odağın dışında, yeri geldiğinde Türkiye'deki entelektüel alana eleştiri getirebilmiş isimler olmalarıdır. Zira yazarın kendisinin “Bir zamanlar sosyalist bir yazar bizim camia kadar bağnaz bir camia bulunmaz diyordu. Bugünlerde de bir İslâmcı yazar ‘entelektüel terör’den bahsediyor. Bunların söyledikleri bağlamları da kapsayacak ve fakat onları kesinlikle aşacak bir şekilde memlekette bir entelektüel darlık, entelektüel terör olduğunu söylemek mümkün. Düşünce ve kültür alanında da kalıcı eserler bu ‘entelektüel terör’e direnenler tarafından üretiliyor.” (Kayalı, 2015c, s.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

24) sözlerinden de görüldüğü üzere entelektüel alanın bizatihi kendisine eleştiri getirilmesi, daha mütekâmil çalışmaların ve düşüncelerin önünü açabilecek mahiyettedir.

Kayalı'nın önemsedığı isimlerin büyük bir çoğunluğunun, gündelik siyasete karşı mesafeli isimler olduğu da hatırlanmalıdır. Kemal Tahir'i burada anmak mümkündür. Kayalı'ya göre Kemal Tahir'i "Belki de Türk entelektüelleri arasındaki sınırlı sayıda olan bireylerden biri olarak nitelemek sadece siyasal eğilimlerin değil, dar grupların da adamı olmadığını göstermektedir. Siyaset eksenli otoritelere kapalı görünmektedir." (Kayalı, 2012b, s. 324). Bir başka örnek, Kayalı'nın Hilmi Ziya Ülken'i anarken sarf ettiğı ifadelerinden görülebilir. Kayalı (1997, s. 15), Hilmi Ziya Ülken'in, dönemin ideolojik, sol örgütleriyle hiçbir bağlantısının olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca Kayalı (2021, s. 136), Hilmi Ziya'yı Türkiye'nin meselelerine en fazla disiplinler arası yaklaşım tarzı içerisinde olan isim olarak da önemsemektedir. Hilmi Ziya Ülken'in sadece bilimsel çalışmaları değil, aynı zamanda şiirleri, romanları, piyes yazarlığı ve ressamlığı bu minvalde hatırlanabilir (Öner, 2006).

Kayalı'nın kendisinin de gündelik siyasete mesafeli tutumu katıldığı programlardan, konuşmalarından ve yazılarından anlaşılmaktadır. Katıldığı bir televizyon programında (Habertürk TV, 2019), sunucunun ısrarla günümüze dair bir meseleyi sormasına rağmen Kayalı'nın bu meseleyi anlamak için harbiye, tıbbiye ve mülkiyeye kadar gitmek gerektiğini ifade etmesinin bir anlamı vardır. Zira yukarıda da belirtildiğı üzere, bir toplumdaki güncel meseleleri anlamak için öncelikle o toplumun tarihini bilmek gerekmektedir. Dahası Kayalı, "Türkiye'de gündelik sorunlarla ilgili kafa siyasetle meşbu. Öncelikle bundan kurtulmak gerek." (2015a, s. 15) diyerek, sorunların salt gündelik olarak görülüp değerlendirilmeye çalışılmasını çok net bir biçimde eleştirmiştir. Zira gündelik siyasetin dahi yalnızca gündelik olarak değerlendirilemeyeceğı anlaşılmalıdır. Kayalı'ya (1994b, s. 30) göre, günlük sorunların çözümünün siyasette bulunması, bireylerin yoğun olarak

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

siyasetle ilgilenmesini de beraberinde getirmektedir. Dahası, Türkiye’deki aydının güncel sorunlara tutkunluğu ve Türkiye’de özellikle sosyal bilim alanındaki çalışmaların gündelik siyasetle iç içe geçmesi Kayalı’nın sıklıkla vurguladığı ve eleştirdiğı bir husustur (2011, ss. 24, 59). Sonuç olarak gündelik siyasetle içli dışlı ve salt güncel sorunlara tutkun olma tutumunun, düşün insanlarını olsa olsa bir tür kıraathane siyasetinden öteye götürmeyeceğı söylenebilir. Hâlbuki Kayalı, “Hiçbir yere biat etmediğı için her tarafa mesafeli bir şekilde eleştirel olabilmektedir. Bunun Türkçe ifadesi ‘arafta’ olmaktır.” (Akpolat, 2018, s. 109).

“Meselenin anlaşılmasının en kritik noktası ülkenin düşünsel ortamıdır. Düşünsel ortam bakımından memleket hakkındaki kanaat, iktisat temelli siyasal yaklaşımlara yatkınlık ile tarihsel ve kültürel konulara kapalıdır.” (Kayalı, 2018a, s. 439). Bu bağlamda Kayalı’nın esas meselesinin toplumsal olanı, tarihsel ve kültürel bağlarından koparmadan ele almak olduğı ifade edilebilir. Ancak Kurtuluş Kayalı’ya (2011, s. 104-105) göre, özellikle 1940’lardan 1960’lara uzanan tarih aralığında gözlemlenebileceğı üzere, sorunların disiplinler arası bir yaklaşımla algılanmaya yönelik olarak git gide azalan bir eğilim söz konusudur.

Kayalı, Türkiye’deki entelektüel alanda yanlış bir sıralamanın olduğına da değinmektedir. Bu sıralamaya göre, ilk sırada sosyal bilimciler, ikinci sırada edebiyatçılar, sonra sinemacılar, sonra ise karikatüristler gelmektedir. Ancak sıralama yanlıştır. Kayalı’ya göre, en büyük yanlışlık da sosyal bilimcilerin ilk sırada yer almasıdır. Söz gelimi bir karikatürist, bir sinemacı, Türk toplumu hakkında bir sosyal bilimciden daha gelişkin bir kavrayışa sahip olabilir ve daha nitelikli yorumlar sunabilir. Bu minvalde, Kayalı’ya göre birçok karikatüristin sosyal bilimcilerden daha fazla bu toplum gerçeğini anladığını ve “dert edindiğini” söylemek mümkündür. (Kayalı, 2021, s. 307; TRT 2, 2019, s. 2)

Kurtuluş Kayalı’ya göre, Türk toplumunu anlamak için salt sosyolog olmak, başlı başına yeterli değildir. Aynı zamanda, sosyolog

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

olmak için de sosyoloji bölümlerinden mezun olmak, sosyoloji formasyonuna sahip olmak başlı başına yeterli değildir. Bu sebepten ötürü Kayalı, Türk toplumunun anlaşılmasında kimi zaman edebiyatçıların, sinemacıların ve farklı disiplinlerden gelen bilim insanlarının sosyologlardan daha açıklayıcı olduğunu vurgulamıştır. Söz gelimi, “İşin ilginç olan noktalarından biri İdris Küçükömer ve Sencer Divitçioğlu gibi iktisatçıların toplum yapılarının farklılığından bahsederken sosyologların toplum yapılarının birbirine benzediği konusunda ısrarlı olmalarıdır” (Kayalı, 1999a, s. 62) tespitini yaparken dönemin iktisatçılarının dahi sosyologlardan daha açıklayıcı tahliller getirmiş olduklarına dikkat çekmektedir. Örnek olarak Küçükömer ve Ülgener’in döneminin diğer aydınlarından daha nitelikli değerlendirmelerde bulunmasından ve daha gerçekçi bir Türkiye fotoğrafı sunmasından (Kayalı, 2015d, s. 479) bahsederken de bu gerçeği hatırlatmaktadır.

İhtisas körlüğüne engel olmak, bilim alanlarının gelişmesi, her bir bilim alanı içerisinde nitelikli çalışmalara gereksinimi olduğu gibi, disiplinler arası eğilimlere ve çalışmalara duyulan gereksinimi de beraberinde getirmektedir. Türk sosyolojisinde, tıpkı Kurtuluş Kayalı gibi, farklı disiplin ve alanları kapsayacak çalışmalar üreten sosyologlar elbette mevcuttur. Ancak farklı disiplinlerden bilim/düşün insanlarının genele oranı ise merak konusudur. Batı’da nörososyolojinin konuşulup tartışıldığı bir zaman aralığında Türk sosyolojisinde hâlâ sosyal bilimler alanındaki diğer disiplinlerle ortak çalışmalar yapılmamasının, dahası sosyal bilimcilerin kendi toplumunda üretilen kültürel ürünlerden (ve kendi bilim dalıyla doğrudan ilgili diğer disiplinler yeniliklerden/gelişmelerden/üretimden) bihaber konumda olması, Türkiye’nin özgünlüğü ile alakalı olsa gerektir.

Sonuç

Kurtuluş Kayalı’dan hareketle farklı alanların/disiplinlerin sosyolojik bilgi birikimine ve toplumu anlamaya katkılarının neler olabileceği, farklı alanların/disiplinlerin birikimlerinden yararlanmanın

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

sosyoloğun alet çantasına neler katabileceğinin tartışıldığı bu çalışmada ihtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının imkânları üzerinde durulmuştur. Sosyologların farklı alanların/disiplinlerin kaynaklarından beslenmelerinin onlara daha isabetli yorum imkânları sunabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Kayalı'nın bizatihi kendisinin de farklı alanlardan/disiplinlerden isimleri önemsedığı görülmüştür. Gelgelelim disiplinler arası yaklaşımların önemsenmesi, farklı alanların/disiplinlerin bilgi birikimlerinden/üretimlerinden yararlanmasının tek tek disiplinlerin önemsizliği anlamına gelmediğini de hatırlamak gerekmektedir. Bilim alanları içerisinde uzmanlaşma, ihtisaslaşma, belirli disiplinlerin kendi kuralları çerçevesinde kendi rüşlerini ispat etmelerinin önemini yadsımak mümkün görünmemektedir. Bu anlamda, disiplinler arası eğilimler ve çalışmaların öneminden bahsedilen bir zaman aralığında, aynı zamanda disiplinler icraatların da önemi bir kez daha hatırlanmalıdır. Ancak mezkûr disiplinler icraatlar, nitelikli çalışmaların gerekliliğini de beraberinde getirmektedir.

Çalışmada, Kurtuluş Kayalı'nın eserleri göz önünde bulundurulduğunda, farklı kaynaklardan beslenmenin toplumu anlamak noktasında çeşitli imkânlar doğurabileceği gözlemlenmiştir. Zira sosyolog olmak için de salt sosyoloji formasyonuna sahip olmanın kâfi olmadığı yine Kayalı'nın eserlerinden ve bizatihi akademik kariyerinden görülebilmektedir.

Kurtuluş Kayalı'ya göre Türk toplumunu anlamak için, diğer disiplinlerden/alanlardan isimleri de önemsemek gerekmektedir. Hatta kendisinin -yukarıda da değinilen- sıralamasına göre sosyal bilimcilerden daha çok karikatüristlerin, edebiyatçıların, sinemacıların bu topluma ilişkin olarak daha yerinde tespitlerde ve daha nitelikli tahlillerde bulunduğu bu noktada bir kez daha hatırlanabilir. Bu alanlar, doğrudan doğruya bir bilim alanı olmasa dahi, alana mensup kimi isimlerin, bir bilim insanı titizliğiyle meselelere yaklaştığı, Kayalı'ya göre aşikârdır. Hâl böyle olunca, salt akademik metinlerin ve salt akademik formasyonun içerisinde kalmanın, düşünce üretmeyi/bilimsel çalışmalar yapmayı salt akademi ile

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının
mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal
Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

özdeşleştirmenin bazı sorunları beraberinde getirebileceği
görölebilmektedir.

Kayalı'ya göre edebiyatçılar, iktisatçılar, siyasetçiler, sinemacılar,
eleştirmenler, karikatüristler, Türk toplumunu sosyologlardan daha iyi
anlayabilmekte ve daha nitelikli yorumlar yapabilmektedir. Toplumu
anlama noktalarında sosyoloğun alması gereken konulardan biri de
söz konusu edilen farklı alanlardan beslenmek, kendi meslektaşlarına
olduğu gibi, bu alanlardaki isimleri de dikkate değer kabul etmekten
geçmektedir.

Kısacası, Kayalı'nın sosyolojik görüşleri, daima diğer alanlarla
bağlantılı olmuş ve onlardan beslenmiştir. Farklı disiplin ve alanlara
duyulan ilgi, Türk toplum gerçeğini anlamaya yönelik bir tecessüsün
beraberinde getirdiği entelektüel bir görev olarak zuhur etmiş
görünmektedir.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

Kaynakça

- Abbott, A. (2013). *Disiplinlerin kaosu*. (S. Gürses, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Akpolat, Y. (2018). Kurtuluş Hoca'dan Türk insanını/toplumunu, sosyolojisini, aydınını ve siyasi hayatını yeniden okumak. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(48), 91-110.
- Balcı, M. E. (2020). Önsöz. M. E. Balcı (Ed.), *Sinema ve sosyoloji* içinde (1. bs., ss. 7-20). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Becker, H. S. (2016). *Toplumu anlatmak*. (Ş. Geniş, E. Arıcan ve M. Hazır, Çev.) (1. bs.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bora, T., Sökmen, S. ve Şahin, K. (Yay. Haz.). (2013). *Sosyal bilimleri yeniden düşünmek: Yeni bir kavrayışa doğru* (4. bs.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Boran, B. (1962, 28 Kasım). Metod açısından feodalite ve mülkiyet I - Marksist metod nedir? *YÖN Haftalık Gazete*, s. 13.
- Collini, S. (2019). Önsöz. T. Birkan (Çev.), *İki kültür* içinde (6. bs., ss. 1-81). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Çağan, K. (2009). Hermeneutik açıdan tarih ve sosyoloji. R. Yelken (Ed.), *Tarih sosyolojisi* içinde (2. bs., ss. 204-224). Ankara: Vadi Yayınları.
- Çevik. (2015, 16 Şubat). Kurtuluş Kayalı okuma kılavuzu. *Tarihhaber.net*. 24 Ocak 2022 tarihinde <http://www.tarihhaber.net/kurtulus-kayali/> adresinden erişildi.
- Değirmenci, K. (2011). Sosyal bilimlerde disiplinlerarasılığı ve disiplinler ayrılımları yeniden düşünmek. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (15), 72-80.
- Eğribel, E. (2002). Sosyolojide öncü ülke Türkiye ya da Baykan Sezer düşüncesi üzerine. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl—Türkiye'de sosyoloji seminer notları-3 (Sosyoloji Yıllığı kitap 9)* içinde (ss. 29-40). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Eğribel, E. (2016). Türk sosyolojisinin birden fazla başlangıcı ve kurumsallaşması olarak yeni bir öneri: Encümen-i Daniş-Tercüme

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

Odası, Cevdet Paşa ve A. Comte'un Mektubu. E. Eğribel, U. Özcan, H. B. Kaçmazoğlu ve S. Kızılçelik (Ed.), *Türkiye'de sosyoloji: Üniversitede 101. yıl (Sosyoloji Yıllığı kitap 24)* içinde (ss. 37-54). İstanbul: Doğu Kitabevi.

Ergun, D. (1973). *Sosyoloji ve tarih: Sosyolojide yöntem sorunu* (1. bs.). İstanbul: Yar Yayınları.

G.S.M.A.D. (1999). Not. *Tarih ve sosyoloji (Sosyoloji Yıllığı Kitap 6)* içinde (ss. 183-192). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Gulbenkian Komisyonu. (2016). *Sosyal bilimleri açın: Sosyal bilimlerin yeniden yapılanması üzerine rapor*. (Ş. Tekeli, Çev.) (11. bs.). İstanbul: Metis Yayınları.

Gündüz, M. (2017). Türkiye'de sosyal bilimler, aydınlar, tarih, edebiyat ve sosyolojiye dair. A. Yıldız (Ed.), *Türkiye'den aydın portreleri-I: Kurtuluş Kayalı* içinde (1. bs., ss. 80-96). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Güngör Ergan, N. (2018). Türkiye'de sosyoloji. E. Burcu Sağlam, A. Öğün Boyacıoğlu ve A. Gelgeç Bakacak (Ed.), *Sosyoloji* içinde (1. bs., ss. 619-694). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Habertürk TV. (2019). *Büyük Sorular—7 Temmuz 2019 (Türkiye'de ordu ve siyaset ilişkisi nasıl gelişti?)*. <https://www.youtube.com/watch?v=Jhb-FqvHPXU> adresinden erişildi.

Kaçmazoğlu, H. B. (2002). Kurtuluş Kayalı. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl: Türkiye sosyolojisi 3 (Sosyoloji Yıllığı kitap 9)* içinde (1. bs., ss. 53-57). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.

Kayalı, K. (1994a). *Keşke herkes papağan olsa—Mizah üzerine yazılar I* (1. bs.). Ankara: Ayyıldız Yayınları.

Kayalı, K. (1994b). *Yönetmenler çerçevesinde Türk sineması* (1. bs.). Ankara: Ayyıldız Yayınları.

Kayalı, K. (1997). Siyasal ve entellektüel iktidar odaklarından uzak bir düşünce adamı olarak Hilmi Ziya Ülken'in portresi. *Osmanlı tarihçiliği (Sosyoloji Yıllığı kitap 3)* içinde (ss. 11-22). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

- Kayalı, K. (1999a). Türk sosyologlarının tarihe yönelmeleri konusunda bazı düşünceler. *Tarih ve sosyoloji (Sosyoloji Yıllığı kitap 6)* içinde (ss. 57-74). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Kayalı, K. (1999b). 1960'lı yıllardan sonra türkiye'de sosyal bilimlerin gelip tıkanıdığı nokta. *Tarih ve sosyoloji (Sosyoloji Yıllığı kitap 6)* içinde (ss. 141-158). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Kayalı, K. (1999c). Türk Sinemasında tarihe yönelmenin sınırlılıkları konusunda bir yorum denemesi. *Tarih ve sosyoloji (Sosyoloji Yıllığı Kitap 6)* içinde (ss. 167-181). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Kayalı, K. (2002a). Baykan Sezer'in metinlerini doğru okumaya yönelmek Türkiye'de sosyal bilimlerin gelişimini daha gerçekçi bir biçimde kavramayı sağlar. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl—Türkiye'de sosyoloji seminer notları-3 (Sosyoloji Yıllığı kitap 9)* içinde (ss. 9-23). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Kayalı, K. (2002b). Baykan Sezer'le diyalogumuz sürecektir. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *XX. yüzyıl—Türkiye'de sosyoloji seminer notları-3 (Sosyoloji Yıllığı kitap 9)* içinde (ss. 24-28). İstanbul: Öncü Basım Yayıncılık.
- Kayalı, K. (2003). *Üstü çizilen yazılar*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kayalı, K. (2004a). Hayatımızın şekillendirdiği roman. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, 8(90/91/92), 261-266.
- Kayalı, K. (2004b). *Metin Erksan sinemasını okumayı denemek* (1. bs.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Kayalı, K. (2005). *Düşüncenin coğrafyası I: Toplumdan soyutlanmış düşünce ve direnç potansiyeli* (1. bs.). Ankara: Deniz Yayınevi.
- Kayalı, K. (2006). Türk düşüncesi çeviri kokuyor. *Anlayış Dergisi*, (36). <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4965> adresinden erişildi.
- Kayalı, K. (2011). *Türk düşünce dünyasında yol izleri* (4. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kayalı, K. (2012a). Türkiye'de edebiyat sosyolojisinin önündeki önemli açmazlar üzerine bazı düşünceler. K. Alver (Ed.), *Edebiyat sosyolojisi* içinde (3. bs., ss. 201-209). Ankara: Hece Yayınları.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

- Kayalı, K. (2012b). Kemal Tahir'in, durumun farkında olan ve olmayan takipçileri. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, 16(181), 322-335.
- Kayalı, K. (2015a). *Ordu ve siyaset: 27 Mayıs—12 Mart* (6. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kayalı, K. (2015b). *Sinema bir kültürdür* (1. bs.). İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Kayalı, K. (2015c). Metin Erksan, Lütfi Akad ve Yılmaz Güney Türk sinemasından öte türk kültürünün deli dahisi, bilgisi ve gündelik hayattan fırlayıp gelen efsanesidir. *Doğu Batı*, 18(72), 11-26.
- Kayalı, K. (2015d). Bu toplumun ruhunu anlayanlar “sosyolog” olmayan has sosyologlar ve siyasetin göbeğindeki ciddi entellektüellerdir. *Sosyoloji Konferansları*, 0(52), 463-481. doi:<https://doi.org/10.18368/IU/sk.19829>
- Kayalı, K. (2017a). *Türk sineması: Toplumunu şekillendirmenin, toplum tarafından şekillendirilmenin sosyolojisi* (1. bs.). Ankara: Bibliyotek Yayınları.
- Kayalı, K. (2017b, 1 Ekim). Toplumdaki değişimi sanat tetikler. *Yeni Şafak*. Yeni Şafak. 24 Ocak 2022 tarihinde <https://www.yenisafak.com/gundem/toplumdakidegisimisanattetikler-2798870> adresinden erişildi.
- Kayalı, K. (2018a). Gelenekselliğin ve farklılaşmanın iç içe geçmesiyle şekillenen Türk sineması geçmişten kopmadan yenileşiyor. *TRT Akademi*, 3(5), 436-443.
- Kayalı, K. (2018b). *Türk Kültür Dünyasından Portreler* (4. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kayalı, K. (2018c). Türk romanı ekseninde Türkiye'yi okuma teşebbüsü ile sosyolojik metinlere yansıyan Türkiye fotoğrafı arasında bağlantı kurulabilir mi? *Edebiyat ve sosyoloji içinde* (1. bs., ss. 71-106). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kayalı, K. (2021). *Eskimeyen entellektüellere yaslanan Türk düşüncesinin dinamikleri*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

Kayalı, K. ve Kesal, E. (2020). Bir sanatçı, entelektüel ve insan olarak Metin Erksan. M. E. Balcı (Ed.), *Sinema ve sosyoloji içinde*, (1. bs., ss. 131-167). İstanbul: Alfa Yayınları.

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.

Kocaeli Üniversitesi - KOÜ. (2021). *Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı ile sosyal bilimler, akademi, kültür, gündelik yaşam üzerine söyleşi*. <https://www.youtube.com/watch?v=tPapP6eTqbQ> adresinden erişildi.

Kurtkan Bilgiseven, A. (1982). “Benlik duygusu” ve “biz şuuru” açısından XX. asrın tahlili. *Journal of Social Policy Conferences*, (31), 193-206.

Milli Politikalar Enstitüsü. (2021). *TÜRPAV-ULUG: Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı “Türkiye’de tarih, edebiyat ve sinemanın kesişimi”*. https://www.youtube.com/watch?v=U_7GVBIBQHE adresinden erişildi.

Orçan, M. (2014). 21. yüzyılda Türkiye’de sosyolojinin geleceği. *Sosyoloji Divanı*, (4), 53-64.

Öner, N. (2006). Ord. Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken. A. Vergili (Haz.), *Hilmi Ziya Ülken kitabı içinde* (s. XXVII-XXXVIII). İstanbul: Kitabevi.

Özdemir, M. Ç. (2008). *Türkiye’de sosyoloji (İsimler-eserler)* (C. 1-2). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Özgül, M. K. (2018). Sosyoloji, edebiyatın nesi olur? *Edebiyat ve Sosyoloji içinde* (1. bs., ss. 37-70). İstanbul: Alfa Yayınları.

Parin, S. ve Demirci, E. (2014). Türkiye’de yükseköğretimde sosyoloji öğretimi: Bir dönemselleştirme denemesi (1914-2014). *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(29), 365-386. doi:10.16917/sd.88508

Sezer, B. (2004a). Baykan Sezer’in biyografisi ile ilgili sorulara verdiği cevaplar. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer’e armağan: Baykan Sezer ve Türk sosyolojisi (Sosyoloji Yıllığı kitap 11)* içinde (ss. 23-30). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

Çetin, B. (2022). İhtisas körlüğüne karşıt bir sosyoloji anlayışının mümkünlüğü: Kurtuluş Kayalı üzerine bir okuma. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 21-54.

Sezer, B. (2004b). Baykan Sezer'in Gökhan Köktürk'e Mektubu. E. Eğribel ve U. Özcan (Yay. Haz.), *Baykan Sezer'e Armağan: Baykan Sezer ve Türk Sosyolojisi (Sosyoloji Yıllığı Kitap 11)* içinde (ss. 31-35). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

Sezer, B., Eğribel, E., Ertürk, R., Tüfekçioğlu, H. ve Özcan, U. (1999). Tarih ve sosyoloji. *Tarih ve sosyoloji (Sosyoloji Yıllığı kitap 6)* içinde (ss. 11-46). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Tarih ve sosyoloji (Sosyoloji Yıllığı kitap 6). (1999). İstanbul: Çantay Kitabevi.

TRT 2. (2019). *Doğan Hızlan ile karalama defteri | Kurtuluş Kayalı | 32. Bölüm*. https://www.youtube.com/watch?v=f_131KQkQ7M adresinden erişildi.

TVNET. (2019). *Uzun hikaye - Yerli bir aydın: Kemal Tahir*. https://www.youtube.com/watch?v=aPzQgrl_KhU adresinden erişildi.

Yokatlas.yok.gov.tr. (t.y.). 22 Ocak 2022 tarihinde <https://yokatlas.yok.gov.tr/netler-tablo.php?b=10195> adresinden erişildi.

Zorlu, A. (2008). Kurtuluş Kayalı. M. Ç. Özdemir (Ed.), *Türkiye'de sosyoloji (İsimler-Eserler)* içinde (1. bs., C. 2, ss. 787-817). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 15/02/2022

Makale Kabul Tarihi: 26/04/2022

**X, Y, Z KUŞAğI KADINLARININ DİN ALGILARININ
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ***

Şerife ALTIPARMAK**

Hatice BUDAK***

Öz

Bu alışma, insanoğlunda her daim bulunan ve varlığını sürdüren din algısını son dönemlerde sosyal bilimler literatüründe ne çıkan kuşak olgusu ile incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmanın amacı, aynı zaman aralığında doğan, belirli bir çağın şekillendirdiği, benzer değerleri, tutumları ve yaşam tarzlarını paylaşan X, Y, Z kuşaklarına mensup kadınların din algıları ile aralarında bir farklılaşmanın olup olmadığını tespit edebilmek ve mevcut durumu betimlemektir.

Çalışma 2020 yılında Konya ili merkezinde ikamet eden X, Y ve Z kuşağına mensup basit tesadüfi yöntemle seçilen 500 kadının katılımı ile gerçekleşmiştir. Nicel yöntemle yapılan çalışmada Yılmaz Ceylan'ın (2010) araştırmasında oluşturduğu "Din Algısı Anket Formu" kullanılarak veriler toplanmıştır. Çalışmada kullanılan anket, sosyo-demografik değişkenleri içeren 10 soru ve din algısını belirlemeyi amaçlayan beşli likert tipinde hazırlanmış 24 katılım ifadesi ile toplam 34 sorudan oluşmaktadır. Katılımcıların din algılarının karşılaştırmalı analizini sağlayabilmek için Din Algısı Anket formunda yer alan maddeler uzman görüşleri alınarak dini tecrübenin inanç, bilgi ve etki/davranış boyutlarına göre sınıflandırılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 22 programı ile analiz edilmiştir.

Çalışma sonucunda, dini tecrübenin inanç, bilgi ve etki/davranış boyutu ile bağlantısı dikkate alınarak analiz edilen din algısında X, Y ve Z kuşağı kadınlarının din algılarında aralarında benzerliğin en fazla olduğu ve farklılaşmanın en az görüldüğü alan inanç iken inancı bilgi alanı takip etmektedir. Din algısında X, Y ve Z kuşağı kadınları arasında farklılaşmanın en yoğun olduğu alan ise etki/davranış alanıdır. Din algısında X ve Y kuşağı kadınlarının din algısında birbirlerine daha yakın olduğu, farklılaşma veya dönüşümünün Z kuşağında daha fazla belirginleştiği tespit edilmiştir. X, Y ve özellikle Z kuşağı kadınlarının din algısında çalışmamızda tespit

* Bu makale 2021 yılında yayımlanan "X Y Z Kuşağına Mensup Kadınların Din Algılarının Karşılaştırılması: Konya rneği" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Uzman, Gençlik Eğitim Kurumları zel Enderun Fen ve Anadolu Lisesi, serifealtiparmak@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9176-9621.

*** Doç. Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, hatice.budak@karatay.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9815-9997.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

edilen farklılaşma bugün için sayısal olarak yüksek oranlara tekabül etmemektedir. Bununla birlikte modernleşme, küreselleşme ve metalaşmanın seyrine bağlı olarak gelecekte sekülerleşmenin din algısı üzerindeki etkisinin artabileceği, aşkın bir din algısından içkin bir din algısına dönüşüm yaşanılabileceği ihtimalleri dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kuşak, X, Y ve Z Kuşağı, Din, Din Algısı, Dini Tecrübenin Boyutları.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karřılařtırılmalđ analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Comparative Analysis on the Perceptions of Religion Among the Women of Generations X, Y and Z

Abstract

This study aims to examine the perception of religion, which is always present and continues to exist in human beings, with the phenomenon of the generation that has become prominent in the social sciences literature recently. The aim of the study is to determine whether there is a differentiation between the religious perceptions of women of generations X, Y, and Z who were born in the same period, shaped by a certain age, and share similar values, attitudes, and lifestyles, and to describe the current situation.

The study was carried out with the participation of 500 women who were selected by a simple random method belonging to the generations of X, Y, and Z residing in the centre of Konya province in 2020. Data were conducted with a quantitative method by benefiting from the "Perception of Religion Survey Form" created by Yılmaz Ceylan (2010) in his research. The survey used in the study consists of a total of 34 questions, 10 of which contain socio-demographic variables, and the other 24 participation statements prepared in a five-Likert type aim to determine the perception of religion. In order to provide a comparative analysis of the participants' perceptions of religion, the articles in the Perception of Religion Survey Form were classified according to the belief, knowledge, and influence/behaviour dimensions of the religious experience by taking expert opinions. Data obtained through the research were analysed with SPSS 22 software.

As a result of the study, in the perception of the religion of women of generations of X, Y, and Z, which is analysed by considering the connection of religious experience with belief, knowledge, and effect /behaviour dimensions, belief is the area with the most similarity and the least differentiation, followed by the knowledge area. In the perception of religion, the most intensive differentiation area between the women of generations X, Y, and Z is the area of effect/behaviour. It was determined that the women of generation X and Y are closer to each other in terms of perception of religion, and differentiation or transformation becomes clearer in generation Z. The differentiation detected in our study in the perception of the religion of women of generations X, Y, and especially Z does not correspond to quantitatively high ratios for today. However, due to the course of modernization, globalization, and commodification, it should be considered that the possibilities of the effect of secularization on the perception of religion and transformation from a transcendent religion to an immanent religion may increase in the future.

Keywords: Generation, Generations X, Y and Z, Religion, Perception of Religion, Dimensions of Religious Experience.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırılmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Giriş

Kuşak olgusu, bugün çok disiplinli bir kavram olarak çeşitli bilim dalları tarafından incelenmekte ve öz olarak aynı dönemi tecrübe eden, aynı değerlere sahip bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır.

Toplumsal değişme ile birlikte insanların da değişmesi, bir önceki nesilden farklı karakteristik özellikler göstermesi ve kuşaklararası değişimin bu denli görülebilir olması kuşakların kronolojik olarak sınıflandırılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bugün bir arada yaşayan Sessiz Kuşak, Bebek Patlaması, X Kuşağı, Y Kuşağı ve Z Kuşağının farklı karakteristik özelliklere karşı farklı tutumlara ve algılama biçimlerine sahip oldukları bilimsel olarak kabul görmektedir. Yaşam Şartlarında meydana gelen hızlı değişimler, sosyal-kültürel-tarihsel koşulların bireyde yarattığı etkiler, kuşaklararası farklılaşmanın temelini oluşturmaktadır. Toplumsal yaşamın her bir uzanımında hissedilen bu farklılaşma din-birey, din-toplum ilişkisini de etkilemektedir.

Modern dünya görüşünün temel taşlarından olan rasyonelleşme, sekülerleşme ve laiklik hedefleri kutsal ve kutsal olmayanın sınır çizgileri çekilerek birbirinden ayrılmasına, dinin konumu ve işlevlerinin değişmesine neden olmuştur. Geleneksel toplumlarda toplumsal sistemin merkezi parçalarından biri olan din, modern toplumlarda sosyal yapının dışında tutulmaya, sübjektif bir din anlayışına indirgenmeye çalışılmış olsa da varlığını korumaya devam etmiştir. Genel sosyoloji ve din sosyolojisi bağlamında da toplumların evrimsel süreçlerinde modern bilim geliştikçe dinin arkaik dönemlerin bir unsuru olarak kalacağı kabul sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulama sürecinde ağdaş bir düşünür olan Peter Berger, “dine ihtiyaç duymayan mutlu insanlık formülünün gerçekleşmeyeceğini vurgulamıştır (Dereli, 2012, s. 254).

Dinin, bireyin zihin dünyasında aldığı Őekle göre bütün yönelimlerini etkilemesi “din algısı” olarak ifade edilebilir. Din algısı, dine bağlı bir bireyin, nihai gerçeğin doğrudan bilgisine erişmesi veya dini bir duygu yaşama beklentisi içinde “Allah”, “Nihai Varlık”, ya da “Yüce Kudret” ile olan iletişimini içeren duyumları, değerlendirmeleri ve duyguları kapsamaktadır (Uysal, 1996, s. 121). Din algısı dini tecrübenin inanç, bilgi ve etki boyutlarıyla yakından ilgilidir. İçsel derinliği ve kabul anlatması nedeniyle diğer boyutlara anlam katmaktadır (Yaman, 2008, s. 15). Din bilhassa evrensel dinler, doğrudan kutsalın özüne ve bireyin kutsalla ilişkisine dair düzenleyici ilkeler vermekle birlikte toplumsal

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

yařamın her alanına nūfuz eden hūkūmler, yūkūmlūlūkler de barındırmaktadırlar. Dinin ūzellikle cemaat teřkil etme ūzelliđi; toplumsal sistemin inřasında, tarihsel sūrekliliđinde, toplumun ūyelerini birbirine bađlayarak birlik, beraberlik ve dūzen sađlamada ūnemli iřlevler ūstlenmiřtir. Dinin toplumun geleceđini temin etmek ūzere ahlak sistemine, hak ve adalet ilkesine, aile kurumuna ūnem vermesi onun sosyolojik yūnūne iřaret etmektedir. Bu minvalde dinin objektif ve subjektif yūnūnūn birbiri ile olan ilintisine, toplum ve birey tarafından dinin nasıl algılandığına sosyoloji ve psikoloji bilimin perspektifinden bakmak, ađıklamaya ve anlamaya çalıřmak gerekmektedir.

Bu araştırma ūncelikle kutsalla ilişki olan dinin kutsalın tecrūbesi olarak objektif ve subjektif karakterini sosyolojik muhayyilenin içinde kalarak kuşak ve din algısı merkezinde incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmanın amacı X, Y ve Z kuşağına mensup kadınların dini algılama biçimlerini ve kuşaklar arasında din algısı açısından bir farklılaşmanın olup olmadığını tespit edebilmektir.

Kavramsal ereve

Kuşak Kavramı ve Kuşak Sınıflandırmaları

XII. yūzyılın ilk yarısında kullanılmaya bařlayan, Latince “generation” kelimesinden gelen, “aynı dūnemi yařayan insanlar” anlamını tařıyan (Fırat, 2014, s. 371) kuřak kavramı, biyolojik açıdan ebeveyn ve çocuklar arasındaki 20-25 yıllık dođum aralıđını ifade etmektedir. Gūnūmūzde ocuk sahibi olma yařının yūkseldiđi dikkate alınırsa biyolojik tanıma gūre belirlenen yař aralıđı ūnemini yitirirken (Ūzer vd., 2013, s. 125) kuřak olgusunun sosyolojik olarak tanımlanması ūn plana çıkmaya bařlamıřtır.

William Strauss ve Neil Howe; John Stuart Mill, Auguste Comte, Karl Mannheim ve Ortega Gasset gibi kuřak hakkında yazan birçok dūřūnūrūn gūrūřlerinden sentez yaparak oluřturdukları kuřak kavramının tanımında řu kriterlerin bulunması gerektiđini belirtmiřlerdir.

Ortak tarihi konum: Kuřak ūyeleri tarihte bir dođum-yař aralıđını paylařmalıdır. Yařamlarının aynı dūnemini paylařırken ūnemli tarihi ve sosyal trendlerle karřılařırlar.

Ortak inançlar ve davranıřlar: Kuřak ūyeleri, ortak inanç, kūltūr, deđer ve davranıřları paylařma eđilimindedirler.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Aidiyet algısı: Kuşak üyeleri akranlarıyla paylaştıkları ortak deneyimlerin farkındadır ve bu aidiyeti birlikte yaşarlar. Kendilerini diğer nesillerden farklı ve benzersiz bir grup olarak tanımlamaktadırlar (<http://www.lifecourse.com/insight/phases>).

Kuşak sınıflandırmaları yapılırken doğum yılı dikkate alınmakla beraber araştırmacıların farklı kriterleri de göz önünde bulundurmasının bir sonucu olarak literatürde çeşitli kuşak kategorilerine rastlanmaktadır. Literatürde yer alan kuşak sınıflandırmalarında yaygın kullanılan kategorilerinden biri de Oblinger&Oblinger'e aittir. Oblinger ve Oblinger tarafından yazılan *Educating the Net Generation* adlı kitapta kuşaklar Şöyle sınıflandırılmaktadır: Matures (Yetişkinler) 1900-1946, Baby Boomers (Bebek Patlaması) 1946-1964, Generation X (X Kuşağı) 1965-1982, Net Generation (Ağ Kuşağı) 1982-1991. (Oblinger ve Oblinger, 2005, s. 29)

Oblinger&Oblinger'e göre; kuşak sınıflandırmaları hakkında birtakım genellemeler bulunmakla birlikte, hepimiz yaşadığımız coğrafyanın ürünüyüz ve yaşadığımız çevrenin özelliklerini yansıtmaktayız (Oblinger ve Oblinger, 2005, s. 29). Bu minvalde kendine özgü koşullar dikkate alındığında bu kategoriler kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Bu çalışmanın örneklemini oluşturulurken her toplumun kendine özgü koşullarının etkili olduğu dikkate alınarak; Türkiye'de akademik yazında kullanılan genel eğilim üzerine Özboyacı'nın (2018) kronolojik kuşak sınıflandırması ve dönemleri tercih edilmiştir. Buna göre;

- 1- 1946-1964 arası doğanlar: Baby Boomers (Bebek Patlaması) Kuşağı
- 2- 1965-1979 arası doğanlar: X Kuşağı
- 3- 1980-1999 arası doğanlar: Y Kuşağı
- 4- 2000 ve sonrası doğanlar: Z Kuşağı

Çalışma; X, Y ve Z kuşaklarını kapsadığı için bu üç kuşağın özellikleri üzerinde kısaca durulacaktır.

X Kuşağı (1965-1979)

Bugün 56-42 yaş aralığında bulunan bireyleri kapsayan X kuşağı üyeleri, doğdukları tarihsel dönem içinde dünya genelinde etkili olan birtakım radikal değişiklikleri bizzat yaşadıkları için değişime açıktır. Hoşgörölü, farklılıklara çabuk adapte olabilen ve uyum sağlamaya yatkın bir yapıları vardır. Her iki ebeveyn çalıştığı için yalnız büyüyen veya artan

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

bořanma oranları sebebiyle sadece bir ebeveynle bűyűmek zorunda kalan Boomerlerin çocukları ailesel, mali ve toplumsal gűvensizlik ortamında bireysellik duygusunu űğrenmiřtir (Smola ve Sutton, 2002, s. 366).

Ųzer ve arkadaşlarının Tűrkiye genelinde 2013 yılında yaptığı arařtırma sonuçlarında; X kuřađının diđer kuřaklara gűre daha katı ve disiplinli olduđu, yařamak için çalıřan, otoriteye saygılı, kanaatkâr olmakla birlikte diđer kuřaklara kıyasla daha çok materyalist űzellikler tařıdıkları belirtilmiřtir (Ųzer, 2013, s. 126-139).

Y Kuşağı (1980-1999)

Buğűn 41-22 yař aralıđında bulunan Y kuřađı űyeleri, kendinden űnceki kuřakların yařadıđı savařların, yokluk ve řiddetin gűreli olarak bulunmadığı daha olumlu bir dűnemde yetiřtikleri ve genellikle çalıřan anne-babalara sahip oldukları için tűketim alışkanlıkları, gűsteriřli ve pahalı űrűnlere duydukları ilgi açısından űnceki kuřaklardan farklılařmaktadır (Tűkel, 2014, s. 16).

Hayatın tadını çıkarmayı seven, űzgűrlűğűne dűřkűn, űzgűveni yűksek, giriřimci, seçici, sabırsız, iyi eđitimi Y kuřađı űyeleri otoriteden ve bűrokrasiden hořlanmazken, kűltűrel, etnik ve cinsel tercihlere saygılıdır (Bayramov, 2019, s. 10-11).

Williams ve Page (2011, s. 6-8) Y kuřađı için sekiz anahtar deđerini seçim, űzelleřtirme, inceleme, bűtűnlűk, iř birliđi, hız, eđlence ve yenilik olduđunu ve onlar için bilgi, dűrűstlűk ve benzersizlik ilkelerinin űnem arz ettiđini ifade etmektedirler.

Z Kuşağı (2000-)

2000 yılından sonra dođan Z kuřađının en yařlı űyeleri buğűn 20 yařındadırlar. Kűreselleřmenin sistemleřtiđi bir dűnemde ileri biliřim/iletiřim teknolojileri ile bűyűyen Z kuřađının ilk kűresel kuřak olduđu dűřűnűlmektedir.

Ųnal'a gűre (2017, s. 26-30) Z kuřađı gençliđinin genel űzellikleri řűyledir: Her alanda kendilerine olan gűvenleri oldukça yűksektir. Zihinsel ve psikolojik aktiviteler bakımından hızlı geliřim gűsterirler. Statűye űnem verirler. Ne istediklerini iyi bilirler ve istemediklerini de rahatlıkla ifade ederler. Ųnceki kuřakların uzun sűren çabalar sonucu elde edeceđi lűks

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

yaşam ve teknoloji gibi ayrıcalıklı kavramlar Z kuşağı için gündelik ihtiyaçlardır. Böyle bir dünyaya gözlerini açtıkları için bunu özel istekler olarak görmezler. Hayatta her şeyin mümkün olduğuna inanırlar. Analitik düşünce yetenekleri gayet gelişmiştir. Özgürlük savunucusudurlar. Bilişim teknolojilerini kullanma bilgi ve becerileri yüksek olan Z kuşağı üyeleri sosyal mecralarda iletişim kurmayı severler ancak sosyal hayatta arkadaş edinme açısından zayıftırlar ve içe dönük bir dünyaları vardır.

Din Algısı ve Dini Tecrübenin Boyutları

Bireyin kendisiyle veya dış dünyayla ilgili olgu, olay ve gerçeklerin idrakine vararak, onların bilgisini elde etmesine imkân veren ve zihinsel yorumu da içeren bir kabiliyet olarak algı; “duyum idrakiyle başlayarak derece derece yükselir ve akli kavramların oluşmasıyla en yüksek noktaya ulaşır. Hissi olarak tezahür ettiğinde eşyanın bilgisine, akli olarak tezahür ettiğinde ise külli olanın bilgisine erişir.” (Peker, 2015, s. 72).

Dini algı, bireylerin bütün hayatını şekillendiren bir bilinç hali olan inanca yöneliktir (Gök, 2020). Fowler’e göre inanç, “dini kapsamakla birlikte onunla sınırlı yahut özdeş olmayan dinamik ve kapsamlı bir insan deneyimi, bireysel bir iç derinliktir.” (Karacoşkun, 2004, s. 26).

Din algısı, bireyin hayatının düşünsel, duygusal ve davranışsal boyutları üzerinde etkilidir. Bireyler dini algılarına göre dünyalarını şekillendirir. Elbette dini algılama biçimi ve dinin bireyin inanç dünyasında edindiği yer bireylere göre farklılık göstermektedir. Bazıları dini sevgi ve güvenle karşılarken bazıları korku ve kaygı ile karşılayacaktır (Erdoğan, 2015, s. 224).

Öncelikle ferdi Őurda tasdik edilip kök salan din, tebliğ vazifesi ile topluma ve kuşaklara ulaşarak bireyleri ortak bir Őuur ve mukaddes bir duygu etrafında birleştirir. İnananları birbirine bağlayarak toplumda müesseseseleşmesi yönüyle objektif dinin, toplum tarafından algılanıp yorumlanması sonucu farklı biçimlerde ortaya çıkan yönü “yaşanan din” olarak ifade edilir (Dinç, 2007, s. 38). Toplumda “yaşanan din” ve “din algısı”, geçmişte olduğ u gibi günümüz toplumlarında da çağın dinamiklerine paralel olarak farklı biçimleri ihtiva etmektedir (Yavuzer vd., 2018, s. 25).

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Bireylerin dine inanma ve bağlanma derecesi, dini zihinlerde tasavvur etme tarzı, ahlaki tercih ve kararları, dini ilgi ve yönelimleri, davranış ve tutumları dini tecrübeleri temelinde ele alınmalıdır (Hökelekli, 2010, s. 31). Dini zihniyet ve bağlılıkların mümkün olduğunca iyi anlaşılabilmesi için dini tecrübenin boyutlarını göz önünde bulundurmanız gerekmektedir.

Dini tecrübeyi araştırma ve tanımlama çalışmaları birçok bilim insanı tarafından dile getirilmiştir. Bunlar arasında Charles Y. Glock ve Rodney Stark'ın birlikte yaptıkları araştırmalar sonucunda ortaya koydukları “Dini Tecrübenin Beş Boyutlu” tasnifi, yaygın kabul görmüştür. Bu çerçevede dini tecrübenin boyutları şöyledir (Aktay ve Köktaş, 1998, s. 253-273):

1. İnanç Boyutu: Dini hayatın çekirdeğini oluşturan ve bireyi dine bağlayan inanç esasları, asli unsurlar olarak her dinin vazgeçilmez ögeleridir.

2. İbadet Boyutu: Bir dini benimseyen ve inanç sistemini kabul eden her bireyin yapması gereken dini eylem ve etkinlikler vardır. Bu ritüeller, inanılan kutsal varlığa itaati simgelemektedir.

3. Duygu Boyutu: “Her din mensubu, İlahi Kudret'in varlığını vasıtasız olarak içinde duyar ve bundan etkilenir. Yüce Kudret'in etkisinin hissedildiği tüm sezgi, duygu ve duyumlar bu boyuta dâhildir”.

4. Bilgi Boyutu: Bütün dinler inananlarının az ya da çok inançları hakkında bilgi sahibi olmasını bekler. Dindar insanın dini konularda bilgi sahibi olması diğer boyutlarda edilen tecrübelere kaynaklık etmektedir.

5. Etki (Davranış) Boyutu: Bütün dinler, dini bağlılığın birtakım sonuçları olduğu veya olması gerektiği konusunda hem fikirdir. Din, inananların hayatlarının her alanında bir takım etkiler meydana getirmektedir. İnançlar, duygular, davranışlar ve eylemler mozayici olarak dinin birey ve toplum hayatı üzerindeki bazı etkileri şöyledir: Din; var olmanın, yaşamanın, ölmenin, kötülüğün, iyiliğin yani temel entelektüel sorunların çözümünü sunarak bireyi ve toplumu zihinsel olarak rahatlatmaktadır.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırılmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, aynı zaman aralığında doğan, belirli bir çağın şekillendirdiği, benzer değerleri, tutumları ve yaşam tarzlarını paylaşan X, Y, Z kuşaklarına mensup kadınların, kuşak özellikleri temelinde din algıları arasında bir farklılaşmanın olup olmadığını tespit edebilmek ve mevcut durumu betimlemektir.

Literatür taraması yapıldığında din algısı üzerinde yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak gençler, çeşitli etnik gruplar ve mahkûmlar ile yapıldığı ancak kuşaklar aćısından din algısının ele alınmadığı görölmüştür. Son dönemlerde alan yazınında öne çıkan kuşak teorisine ve din sosyolojisine artan ilginin kesişimine odaklanan bu çalışmanın, din algısının dünü ve bugününü kuşaklar üzerinden mukayeseli olarak ortaya koyması aćısından alana katkı sağlayacağı ön görölmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, nicel araştırma modeline göre gerćekleřtirilmiřtir. Çalışma konusu olan X, Y, Z kuşaklarına mensup kadınların din algılarına yönelik karşılaştırma, tarama modeli ile durum tespiti/betimleme şeklinde yapılmıştır. Tarama modeli, bireylerin inanć, tutum, görüş, davranış ve beklentilerini tespit etmek ve ilişkisel analizler yapmaya imkân sağlayan bir modeldir (Genćer, 2020, s. 193-194). Tarama modelinde veri toplama aracı olarak anketi tercih eden bu çalışma, “çalışma konusuyla ilgili var olan durumun var olduğu/mevcut şekliyle anlaşılır bir tasvirinin yapılması” (Büyükköztürk, 2010, s. 231) bağlamında betimsel bir çalışmadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Konya ili merkezde yaşayan X, Y ve Z kuşağına mensup kadınlar oluşturmaktadır. Konya ili toplam nüfusu 2.250.020'dir. Konya'da erkek nüfusun oranı %49,73 (1.118.850 kişi), kadın nüfusun oranı ise %50,27 (1.131.170 kişi) olarak belirtilmiştir. Konya nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımına baktığımızda; X kuşağına (1965-1979) mensup olanların oranı %18,58, Y kuşağına (1980-1999) mensup olanların oranı %30,32, Z kuşağına (2000 ve sonrası) mensup olanların oranı %31,61 şeklindedir (TÜİK, 2020). Araştırmanın evreni olarak belirlenen Konya il merkezinde yaşayan X, Y ve Z kuşağında

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

yer alan kadın nüfusun toplam kadın nüfusu olan 1.131.170’de daha az olacağı tabiidir.

Örneklem sayısının belirlenmesinde Krejcie ve Morgan tarafından geliştirilen örneklem büyüklüğü belirleme tablosundan yararlanılmıştır. Söz konusu makalede yer alan tabloda evren büyüklüğü 1.000.000 ve üzeri olduğu durumlarda 384 örneklem sayısının yeterli olduğu (Krejcie ve Morgan, 1970) belirtilmiştir. Örneklem sayısı arttıkça ele alınan örneklemin araştırma evrenini daha iyi temsil etmesi nedeniyle örneklem sayısı mümkün olduğunca artırılmaya çalışılmıştır. Çalışma örneklemini, “geniş bir yapıda olan evren içerisinde yer alan her bir üyeye eşit seçilme şansı tanıyan basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle” (Çarkoğlu ve Toprak, 2006, s. 19) seçilen Konya il merkezinde yaşayan X, Y ve Z kuşağına mensup 500 kadın oluştırmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmamızda bilgi toplama tekniği olarak Yılmaz Ceylan’ın 2010 yılında “Lise Öğrencilerinin Din Algısı” adlı çalışması için oluşturduğu “Din Algısı Anket Formu” kullanılmıştır. Anketin kullanılabilmesi için gerekli izin müelliften 17.03.2020 tarihinde alınmıştır.

Çalışmada kullanılan anket, sosyo-demografik değişkenleri içeren 10 soru ve din algısını belirlemeyi amaçlayan beşli likert tipinde hazırlanmış 24 katılım ifadesi ile toplam 34 sorudan oluşmaktadır. Din Algısı Anket formunda yer alan maddeleri katılımcıların din algılarını karşılaştırabilme noktasında analiz edebilmek için anket maddeleri uzman görüşleri alınarak dini tecrübenin inanç, bilgi ve etki/davranış boyutlarına göre kategorize edilmiştir. Kategorize edilen maddelerin dağılımı şöyledir: İnanç boyutu açısından kategorize edilenler: 1, 2, 3, 4, 5, 11, 15 ve 17. maddeler.

Bilgi boyutu açısından kategorize edilenler: 6, 7, 9, 14, 21, 23 ve 24 maddeler.

Etki/davranış boyutu açısından kategorize edilenler: 8, 10, 12, 13, 16, 18, 19, 20 ve 22. Maddeler.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırılmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma için KTO Karatay Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 17.12.2020 tarihinde etik izni vermesinin ardından anket formu 25.12.2020/29.12.2020 tarihleri arasında "Google Forms" uygulaması kullanılarak X, Y ve Z kuşağına mensup 500 kadın tarafından doldurulmuştur.

Çalışmaya katılanların sosyo-demografik özelliklerini ve din algılarını göstermek amacıyla ankette yer alan tüm sorulara ilişkin frekans ve yüzde tabloları oluşturulmuştur. Ayrıca, din algısı ve kuşaklar arasındaki etkileşimi ortaya çıkarabilmek için bir başka ifadeyle iki kategorik değişken arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını sınamak amacıyla kullanılan Ki-Kare testi kullanılmıştır. Uygulanan tüm testlerde $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde toplanan verilerin istatistiksel analizleri ile elde edilen bulgular ve sonuçlara göre yapılan yorumlar yer almaktadır.

Tablo 1: Örneklemin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	X (1965-1979)		Y (1980-1999)		Z (2000-)	
	N	%	N	%	N	%
Yaş	154	30,8	163	32,6	183	36,6
Eğitim Durumu						
İlkokul	38	24,7	11	6,8	1	0,5
Ortaokul	10	6,5	11	6,8	2	1,1
Lise	33	21,4	31	19,0	150	82,0
Üniversite	61	39,6	87	53,3	30	16,4
Lisansüstü	12	7,8	23	14,1	0	0
Yaşamın Büyük Çoğunluğunun Geçirildiği Yer						
Köy	5	3,2	5	3,1	13	7,1

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Kasaba	2	1,3	2	1,2	4	2,2
Şehir	62	40,3	57	35,0	73	39,9
BüyükŐehir	85	55,2	99	60,7	93	50,8
Din Eğitimi Alma Durumları						
Evet	107	69,4	123	75,4	147	80,3
Hayır	47	30,5	40	24,5	36	19,7
Dini Yayın Okuma Durumu						
Sık Okunur	56	36,3	49	30,1	64	35,0
Ara sıra okunur	94	61,0	100	61,3	110	60,1
Hiç okunmaz	4	2,6	14	8,59	9	4,9

Tablo 2’de X, Y ve Z kuşağına mensup kadın katılımcıların “Din Algısı Anket (DAD)” formunda yer alan 24 maddeye vermiş oldukları cevapların toplam frekans ve yüzde değerleri bulunmaktadır.

Tablo 2: X, Y, Z Kuşağı Kadınlarının Din Algısına İlişkin Bulgular

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.Bu dünyada ölen herkes başka bir âlemde yeni bir hayata başlar.	n	31	3	13	31	422
	%	6,2	,6	2,6	6,2	84,4
2.Kur’an’da yazan her Şey doğrudur.	n	4	1	1	8	486
	%	,8	,2	,2	1,6	97,2
	n	0	3	0	9	488

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

3.Günahkâr ve kötü insanların cezalandırılacakları bir cehennem mutlaka vardır.	%	0	,6	0	1,8	97,6
4. Hz. Âdem ilk insan ve ilk peygamberdir.	n	4	0	7	7	482
	%	,8	0	1,4	1,4	96,4
5. Allah sonsuz ilmiyle insanın gelecek hayatında yapacağı her şeyi bilir.	n	2	2	2	4	490
	%	,4	,4	,4	,8	98,0
6. Çok özel günlerde aşırıya kaçmadan içki içmekte herhangi bir sakınca yoktur.	n	433	27	26	4	10
	%	86,6	5,4	5,2	,8	2
7. Evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür.	n	30	7	8	15	440
	%	6	1,4	1,6	3	88
8. Bu dünyada bizim için en güzel örnek Hz. Muhammed'dir.	n	1	0	6	5	488
	%	,2	0	1,2	1	97,6
9. İnsan dünyadayken yapmış olduğu her türlü eyleminden ahirette sorguya çekilecektir.	n	1	0	4	10	485
	%	,2	0	,8	2	97,0
10. Evleneceğim insanın dindar bir kimse olmasını önemsiyorum	n	8	4	32	52	404
	%	1,6	,8	6,4	10,4	80,8
11. İnsanın cenneti de cehennemi de bu dünyadır, ölünce her şey biter.	n	408	36	9	4	43
	%	81,6	7,2	1,8	,8	8,6
	n	412	41	9	9	29

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

12. Din, bilim ve teknolojik gelişmelere bir engeldir.	%	82,4	8,2	1,8	1,8	5,8
13.Kadınlar da istediği gibi giyinebilmeli, erkekler kadar özgür olabilmelidir.	n	205	51	98	32	114
	%	41	10,2	19,6	6,4	22,8
14. Din ve Ahlak Bilgisi dersi öğrenciler için gereklidir.	n	12	5	24	48	411
	%	2,4	1	4,8	9,6	82,2
15. Gerçekte cennet ve cehennem diye bir Şey yoktur, bunlar insanları kötü işlerden uzaklaştırmak için uydurulmuş Őeylerdir.	n	477	14	4	0	5
	%	95,4	2,8	,8	0	,1
16. Bilim ilerledikçe din önemini kaybedecek, sonunda herhangi bir dine de ihtiyaç kalmayacaktır.	n	411	39	27	3	20
	%	82,2	7,8	5,4	,6	4
17. Gözümle görmesem de melek, Őeytan ve cin gibi bazı varlıkların olduğuna inanıyorum.	n	6	1	7	9	477
	%	1,2	,2	1,4	1,8	95,4
18. Dini konularda konuşmak çok sıkıcıdır.	n	368	65	39	19	9
	%	73,6	13	7,8	3,8	1,8
19.Devlet büyüklerimizin dindar kimseler olması beni rahatsız eder.	n	385	42	41	11	21
	%	77	8,4	8,2	2,2	4,2
20. İnsan bu dünyaya bir defa geliyor, dilediği gibi yaşamalıdır.	n	315	62	72	18	33
	%	63	12,4	14,4	3,6	6,6

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

21. Bir insan hangi dinden olursa olsun dini bilgilerini en iyi Şekilde öğrenmelidir.	n	9	3	13	25	450
	%	1,8	,6	2,6	5	90,0
22. Evrensel doğru vardır ve bu ancak din vasıtasıyla gerçekteşebilir.	n	11	10	67	89	323
	%	2,2	2	13,4	17,8	64,6
23. İslam akıl ve mantık ilkelerine yeteri kadar önem vermektedir.	n	10	4	18	35	433
	%	2	,8	3,6	7	86,6
24. Dinin emrettiği bütün uygulamalar insanların iyiliği içindir.	n	2	3	6	14	475
	%	,4	,6	1,2	2,8	95

X, Y ve Z Kuşağına mensup kadın katılımcıların “Din Algısı Anket” formunda yer alan maddelere ilişkin cevapları arasında bir başka ifadeyle iki kategorik değişken arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını sınamak amacıyla Ki-Kare (Chi-Square) testi kullanılmıştır. Yapılan Ki-Kare analizi sonucunda Tablo 2’de gürülen 2, 3, 5, 6, 9, 11, 17 ve 24. maddeler ile X, Y ve Z kuşağı kategorileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$ olduğu için). Ki-Kare analizi sonucunda X, Y ve Z kuşak kategorileri ve din algısı değişkenleri arasında anlamlı ilişki olduğu ($p<0,05$ olduğu için) gürülen madde 1, 4, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22 ve 23’e ait verilerin tabloları Şöyledir:

Tablo 3: Kuşaklar ile Ölümünden Sonra Başka Bir Âlemde Yeni Bir Yaşamın Başlayacağı Arasındaki İlişki

DAA/1. Madde	Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p
	X	Y	Z			

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Kesinlikle Katılmıyorum	n	10	2	19	32,056	8	,000			
	%	6,5	1,2	10,4						
Katılmıyorum	n	0	1	2						
	%	0	0,7	1,1						
Kararsızım	n	2	3	8						
	%	1,3	1,8	4,4						
Katılıyorum	n	4	7	20						
	%	2,6	4,3	10,9						
Kesinlikle Katılıyorum	n	138	150	134						
	%	89,6	92	73,2						
Toplam (n)	n	154	163	183						

“Bu dünyada ölen herkes başka bir  lemde yeni bir hayata başlar.” maddesine X kuşağı kadınlarının %89,6’sının, Y kuşağı kadınlarının %92’sinin ve Z kuşağı kadınlarının %73,2’sinin kesinlikle katıldıklarını ifade ettikleri Tablo 3’te istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu g r lm şt r ($p=0,000 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Tablo 4: Kuşaklar ile İlk İnsan ve Peygamberin Hz.  dem Oluşu Arasındaki İlişki

DAA/4. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p
		X	Y	Z			
Kesinlikle Katılmıyorum	n	3	0	1			
	%	1,9	0	0,6			
Katılmıyorum	n	0	0	0			
	%	0	0	0			

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Kararsızım	n	0	2	5	11,960	6	,020
	%	0	1,2	2,7			
Katılıyorum	n	2	0	5			
	%	1,3	0	2,7			
Kesinlikle Katılıyorum	n	149	161	172			
	%	96,8	98,8	94			
Toplam	n	154	163	183			

“Hz. Âdem ilk insan ve ilk peygamberdir.” maddesine X kuşağı kadınlarının %96,8’inin, Y kuşağı kadınlarının %98,7’sinin ve Z kuşağı kadınlarının %94’ünün kesinlikle katıldıklarını ifade ettikleri Tablo 4’te istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p=0,020 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Tablo 5: Kuşaklar ile Cennet ve Cehennem Varlığı Arasındaki İlişki

DAA/15. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p
		X	Y	Z			
Kesinlikle Katılmıyorum	n	148	156	173	12,513	6	,019
	%	96,1	95,7	94,5			
Katılmıyorum	n	3	5	6			
	%	2	3,1	3,3			
Kararsızım	n	1	0	3			
	%	0,6	0	1,6			
Katılıyorum	n	0	0	0			
	%	0	0	0			

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırılmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Kesinlikle Katılıyorum	n	2	2	1			
	%	1,3	1,2	0,6			
Toplam	n	154	163	183			

“Gerçeekte cennet ve cehennem diye bir Şey yoktur, bunlar insanları kötü işlerden uzaklaştırmak için uydurulmuş Őeylerdir.” maddesine X kuşağı kadınlarının %96,1’inin, Y kuşağı kadınlarının %95,7’sinin ve Z kuşağı kadınlarının %94,5’inin kesinlikle katılmadıklarını ifade ettikleri Tablo 5’te istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu grlmştr ($p=0,019 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Tablo 6: Kuşaklar ile Evlilik Dışı Cinsel İlişkinin Kötülüğü Arasındaki İlişki

DAA/7. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p			
		X	Y	Z						
Kesinlikle Katılmıyorum	n	14	3	13	20,026	8	,005			
	%	9,1	1,8	7,1						
Katılmıyorum	n	1	2	4						
	%	0,7	1,3	2,2						
Kararsızım	n	0	3	5						
	%	0	1,8	2,7						
Katılıyorum	n	1	5	9						
	%	0,6	3,1	4,9						
Kesinlikle Katılıyorum	n	138	150	152						
	%	89,6	92	83,1						
Toplam	n	154	163	183						

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

“Evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür.” maddesine X kuşağı kadınlarının %89,6’sının, Y kuşağı kadınlarının %92’sinin ve Z kuşağı kadınlarının %83’ünün kesinlikle katıldıklarını ifade ettikleri Tablo 6’da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu grlmştr ($p=0,005 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Aydoğdu ve arkadaşlarının Amasya niversitesi’nde 2019 yılında yaptığı araştırmada katılımcıların %87,2’si dini inançlarının evlilik dışı cinsel ilişki yaşamalarına engel olduğunu belirtmiştir (Aydoğdu vd., 2019, s. 97).

Toku ve arkadaşlarının Trakya ve Namık Kemal niversitesinde yaptığı araştırmada; kadın katılımcıların %66,9’u evlilik dışı cinsel ilişkinin toplumsal değer yargılarına ters düştüğünü, ahlaki yargıları tahrip ettiğini ve evlenmeden önce cinsel ilişkiye karşı olduklarını ifade etmiştir (Toku vd., 2011, s. 166).

Tablo 7: Kuşaklar ile Din ve Ahlak Dersinin Gerekliliği Arasındaki İlişki

DAA/14. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p			
		X	Y	Z						
Kesinlikle Katılmıyorum	n	4	1	7	27,255	8	,000			
	%	2,6	0,6	3,8						
Katılmıyorum	n	0	3	2						
	%	0	1,8	1,1						
Kararsızım	n	3	4	17						
	%	1,9	2,5	9,3						
Katılıyorum	n	10	12	26						
	%	6,5	7,4	14,2						
Kesinlikle Katılıyorum	n	137	143	131						
	%	89	87,7	71,6						
Toplam	n	154	163	183						

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

“Din ve Ahlak Bilgisi dersi öğrenciler için gereklidir.” maddesine X kuşağı kadınlarının %89’unun, Y kuşağı kadınlarının %87,7’sinin ve Z kuşağı kadınlarının %83,6’sının kesinlikle katıldıklarını ifade ettikleri Tablo 7’de istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görölmüştür ($p=0,000 < \alpha=0,05$ olduğu için).

X ve Y kuşağının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine karşı algıları benzerlik gösterirken Z kuşağında bir düşüş görölmektedir. Z kuşağı kadınlarının Tablo 1’de eğitim durumlarına baktığımızda lise kademesinde yoğunlaştıkları görölmektedir. Bilgi toplumunda eğitimin artan önemi gençleri yükseköğrenime kanalize ederken ölkemizdeki sınav sisteminin nitelikleri gençler arasındaki rekabeti artırmaktadır. Yükseköğrenime geçiş sınavında akademik derslerin belirleyicisi olması okul programlarında belirli derslerin ağırlık kazanmasını sağlarken kültür derslerinin arka planda kalmasına neden olmaktadır. Bu durumda Lise ders müfredatında yer alan “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersi üniversite sınavına odaklanmış öğrenciler açısından çoğu kez gerekli değil, zaman kaybı olarak değerlendirilmekte veya dini bilgilerin okul dışında da öğrenebileceği algısı ile bu derse yönelik ilgileri olumsuz etkilenmektedir. Lise kademesinde gençlerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine karşı ilgi ve tutumunun azaldığını saptayan Kaya (2001), Zengin (2013) ve Özkarpuzcu’nun (2019) araştırmaları da çalışmamızın verileriyle benzerlik göstermektedir.

Tablo 8: Kuşaklar ile İnanılan Dinin Bilgilerini Öğrenme Arasındaki İlişki

DAA/21. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p
		X	Y	Z			
Kesinlikle Katılmıyorum	n	5	3	1			
	%	3,3	1,8	0,6			
Katılmıyorum	n	0	1	2			
	%	0	0,6	1,1			

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Kararsızım	n	4	2	7	17,830	8	,009
	%	2,6	1,2	3,8			
Katılıyorum	n	5	3	17			
	%	3,2	1,8	9,3			
Kesinlikle Katılıyorum	n	140	154	156			
	%	90,9	94,6	85,2			
Toplam	n	154	163	183			

“Bir insan hangi dinden olursa olsun dini bilgilerini en iyi Şekilde öğrenmelidir.” maddesine X kuşağı kadınlarının %91’inin, Y kuşağı kadınlarının %94,4’ünün ve Z kuşağı kadınlarının %85,2’sinin kesinlikle katıldıklarını ifade ettikleri Tablo 8’de istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görölmüştür ($p=0,009 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Tablo 7’de dini bilgileri öğrenmede mümkün yollardan biri olan Din ve Ahlak Bilgisi derslerinin öğrenciler için gerekli olduğunu düşünme oranları özellikle Z kuşağı kadınlarında düşükken, Tablo 8’de inanan bir insanın dini bilgilerini öğrenmesi gerektiğine katılım oranları tüm kuşak kategorilerinde artış göstermiştir. Bu iki tablonun verileri değerlendirildiğinde katılımcıların dini algıyı biçimlendiren bilgi boyutunu önemsediklerini bununla birlikte dini bilgilerin örgün eğitim içinde belirli bir ders kapsamında öğrenilmesi gerektiği hususunda farklı bir algı dayanağına sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Tablo 9: Kuşaklar ile İşlam’ın Akıl ve Mantık İlkelerine Önem Vermesi Arasındaki İlişki

DAA/23. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p
		X	Y	Z			
Kesinlikle Katılmıyorum	n	5	0	5			
	%	3,2	0	2,7			

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Katılmıyorum	n	2	0	2	24,858	8	,000			
	%	1,3	0	1,1						
Kararsızım	n	3	5	10						
	%	1,9	3,1	5,5						
Katılıyorum	n	5	7	23						
	%	3,3	4,3	12,6						
Kesinlikle Katılıyorum	n	139	151	143						
	%	90,3	92,6	78,1						
Toplam	n	154	163	183						

“İslam akıl ve mantık ilkelerine yeteri kadar önem vermektedir.” maddesine X kuşağı kadınlarının %90,3’ünün, Y kuşağı kadınlarının %92,6’sının ve Z kuşağı kadınlarının %78,1’inin kesinlikle katıldıklarını ifade ettikleri Tablo 9’da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu grlmştr ($p=0,000 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Aydınlanma felsefesinden itibaren din ile felsefe, din ile bilim ve akıl/deney ile iman ilkelerinin birbirleriyle uyuşmadığı hatta belirgin bir çatışma içinde olduğu düşünülmüş ve bu kabul Batı dışı toplumların ağdaşlaşma çabalarının içine de yerleşmiştir. lkemizde pozitivist anlayışın etkisiyle İslam dini, bilim alanının dışında tutulmuş akıl ve deneye açık olmadığı dşnsıyla çeşitli tahkirlere de maruz kalmıştır. Türkiye’de Milli Eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesinde de belirleyici olan pozitivist paradigmanın tedrisatından geçen neslin din algısı da din ve felsefe, din ve bilim ikiliği paralelinde şekillenmiştir. Çalışma örneklemimizi oluşturan farklı kuşak kadınları arasında Z kuşağının analitik düşünceye önem verme, otorite kavramından uzaklaşma, evrensel bilim anlayışına açık olma gibi kuşak özellikleri dikkate alındığında İslam ve akıl arasındaki ilişkiyi bir karşıtlık ilişkisi şeklinde algılama eğilimi içinde olabileceklerini söyleyebiliriz.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Tablo 10: Kuşaklar ile Hz. Muhammed'in İnsanlara Örnek Olması Arasındaki İlişki

DAA/8. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p			
		X	Y	Z						
Kesinlikle Katılmıyorum	n	1	0	0	16,945	6	,000			
	%	0,7	0	0						
Katılmıyorum	n	0	0	0						
	%	0	0	0						
Kararsızım	n	0	0	6						
	%	0	0	3,3						
Katılıyorum	n	0	0	5						
	%	0	0	2,7						
Kesinlikle Katılıyorum	n	153	163	172						
	%	99,3	100	94						
Toplam	n	154	163	183						

“Bu dünyada bizim için en güzel örnek Hz. Muhammed'dir.” maddesine X kuşağı kadınlarının %99,4'ünün, Y kuşağı kadınlarının %100'ünün ve Z kuşağı kadınlarının %94'ünün kesinlikle katıldıklarını ifade ettikleri Tablo 10'da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p=0,000 < \alpha=0,05$ olduğu için). Bu ifadeye katılım oranlarının yüksek olması Hz. Muhammed'in rol model olarak görülmeye devam ettiği şeklinde değerlendirilebilir.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Tablo 11: Kuşaklar ile Evlenilecek İnsanın Dindar Olmasını Önemseme Arasındaki İlişki

DAA/10. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p			
		X	Y	Z						
Kesinlikle Katılmıyorum	n	3	3	2	32,278	8	,000			
	%	1,9	1,8	1,1						
Katılmıyorum	n	0	1	3						
	%	0	0,6	1,6						
Kararsızım	n	4	10	18						
	%	2,6	6,1	9,9						
Katılıyorum	n	6	13	33						
	%	3,9	8	18						
Kesinlikle Katılıyorum	n	141	136	127						
	%	91,6	83,5	69,4						
Toplam	n	154	163	183						

“Evleneceğim insanın dindar bir kimse olmasını önemsiyorum.” maddesine X kuşağı kadınlarının %91’inin, Y kuşağı kadınlarının %83,4’ünün ve Z kuşağı kadınlarının %69,4’ünün kesinlikle katıldıklarını ifade ettikleri Tablo 11’de istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görölmüştür ($p=0,000 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Muhafazakâr ve konservatif özelliklerle karakterize edilen X kuşağının %91,6 ile en yüksek orana sahip olmasına karşın Z kuşağında bu oranın %69,4’e düşmüş olması Z kuşağının din algısı ile ilişkili olan dini tecrübenin etki boyutu içinde değerlendirilebilecek evlilik davranışına dair farklılık gösterdiğini ifade edebiliriz. Bireysel özgürlüğe önem vermekle birlikte aile mefhumuna önem veren özelliklerle karakterize edilen Y kuşağı kadınları, evlenilecek kişide dindarlığı bir kriter olarak değerlendirme açısından X kuşağı kadınlarına daha yakındırlar. Sungur ve

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

arkadaşları tarafından 2017 yılında 636 kişiye “Evlilik Tutum Ölçeği” ve “Eş Seçim Tutum Ölçeği” uygulayarak geręekleřtirdikleri çalışmanın sonucunda da X ve Y kuşağının evlilik ve eş seçim tutumlarının benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir (Sungur vd., 2017, s. 88).

Gezici Araştırma Merkezi tarafından 2020 yılında Türkiye geneli Z kuşağına mensup gençlerle yapılan araştırmanın sonucunda “Farklı bir din veya mezhebe ait biriyle evlenilebilir.” diyenlerin oranı önceki nesilde %32,8 iken Z kuşağında bu oran %82,2’dir. Z kuşağı için ırk, dil, din, mezhep farklılığı gibi konuların diğer kuşaklara göre daha düşük öneme sahip olduğu tespit edilmiştir (Zeyrek, 2020).

Tablo 12: Kuşaklar ile Dinin Bilim ve Teknik Gelişmelere Engel Olması Arasındaki İlişki

DAA/12. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p			
		X	Y	Z						
Kesinlikle Katılmıyorum	n	132	134	146	27,030	8	,000			
	%	85,7	82,2	79,8						
Katılmıyorum	n	7	9	25						
	%	4,5	5,5	13,7						
Kararsızım	n	1	6	2						
	%	0,7	3,7	1,1						
Katılıyorum	n	0	3	6						
	%	0	1,8	3,2						
Kesinlikle Katılıyorum	n	14	11	4						
	%	9,1	6,8	2,2						
Toplam	n	154	163	183						

“Din, bilim ve teknolojik gelişmelere bir engeldir.” maddesine X kuşağı kadınlarının %85,7’sinin, Y kuşağı kadınlarının %82,2’sinin ve Z

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

kuşağı kadınlarının %80'inin kesinlikle katılmadıklarını ifade ettikleri Tablo 12'de istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu grlmştr ($p=0,000 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Tablo 9'daki bulguları da göz önünde bulundurarak X, Y ve Z kuşağı kadın katılımcıların dini algılama biçimlerinde dinin akıl ilkeleri ve bilim/teknoloji ile ilişkisinde seküler eğilimlerin lehine doğru bir dönüşümün başladığını ve bu dönüşümün Z kuşağında daha fazla görünür olduğunu ifade edebiliriz.

Tablo 13: Kuşaklar ile Kadınların Giyim Tercihleri ve Erkekler Gibi zgr Olması Arasındaki İlişki

DAA/13. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p			
		X	Y	Z						
Kesinlikle Katılmıyorum	n	92	73	40	60,383	8	,000			
	%	59,8	44,8	21,9						
Katılmıyorum	n	11	12	28						
	%	7,1	7,4	15,3						
Kararsızım	n	21	37	40						
	%	13,6	22,7	21,9						
Katılıyorum	n	2	10	20						
	%	1,3	6,1	10,9						
Kesinlikle Katılıyorum	n	28	31	55						
	%	18,2	19	30						
Toplam	n	154	163	183						

“Kadınlar da istediği gibi giyinebilmeli, erkekler kadar zgr olabilmelidir.” maddesine X kuşağı kadınlarının %19'unun, Y kuşağı kadınlarının %25'inin ve Z kuşağı kadınlarının %40'inin kesinlikle

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırılmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

katılıyorum ve katılıyorum cevabını verdikleri Tablo 13’te istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu grlmüştür ($p=0,000 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Kadın için giyim sınırları ve özgürlük hakkında X ve Y kuşağı kadınlarının benzer bir algıya sahip oldukları farklılaşmanın Z kuşağı kadınlarında daha belirgin olduğu grlmektedir. Her alanda özgüveni yüksek, eşitlik ve özgürlük savunucusu olarak betimlenen Z kuşağının (Ünal, 2017, s. 26-30) kıyafet, kadın-erkek eşitliği ve kadın özgürlüğü konusundaki algı biçimleri ile kuşak özellikleri arasında paralellik olduğunu, diğer kuşak kadınları ile aralarındaki farklılığın açılmaya başladığını ifade edebiliriz.

Yaman’ın (2008, s. 67) lise öğrencileri ile yaptığı araştırmada “Kadınlar da istediği gibi giyinebilmeli, erkekler kadar özgür olabilmelidir.” ifadesine kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum diyenlerin oranının %49 olarak tespiti çalışmamızın sonuçlarını destekler mahiyettedir.

Tablo 14: Kuşaklar ile Bilimin İlerledikçe Dinin nemini Kaybetmesi Arasındaki İlişki

DAA/16. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p
		X	Y	Z			
Kesinlikle Katılmıyorum	n	139	133	139	17,844	8	,022
	%	90,3	81,6	76			
Katılmıyorum	n	6	15	18			
	%	3,9	9,2	9,8			
Kararsızım	n	3	9	15			
	%	1,9	5,5	8,2			
Katılıyorum	n	0	0	3			
	%	0	0	1,6			
	n	6	6	8			

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırılmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Kesinlikle Katılıyorum	%	3,9	3,7	4,4			
Toplam	n	154	163	183			

“Bilim ilerledikçe din önemini kaybedecek, sonunda herhangi bir dine de ihtiyaç kalmayacaktır.” maddesine X kuşağı kadınlarının %90,3’ünün, Y kuşağı kadınlarının %81,5’inin ve Z kuşağı kadınlarının %76’sının kesinlikle katılmadıklarını ifade ettikleri Tablo 14’te istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p=0,022 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Modern toplumlarda bilimsel ilerlemeye duyulan güven bireylerin dini algılama biçimlerini etkilemiştir. Bu etkinin bilişim ve iletişim teknolojileriyle sıkı bir bağ kuran, bilim ve teknolojiyi yaşamlarının merkezine yerleştiren, küreselleşmenin tesirlerine daha fazla açık olan Z kuşağı kadınlarında ve onları takiben Y kuşağı kadınlarında X kuşağı kadınlarına oranla bir dönüşüme neden olduğunu ifade edebiliriz.

Y ve özellikle Z kuşağında artan eğitim oranının da din algıları üzerinde etkili olabileceği düşünölmektedir. Örneğin on ölkenin katıldığı bir araştırmanın Türkiye ayağını yürüten Kaymakcan; Türkiye’de eğitimin seküler dünya görüşünü destekler mahiyette başarılı bir şekilde devam ettiğini ve dindarlık üzerinde olumsuz etkileri bulunduğunu ortaya koymuştur (Kaymakcan, 2005).

Tablo 15: Kuşaklar ile Dini Konuları Konuşmayı Sıkıcı Bulma Arasındaki İlişki

DAA/18. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p
		X	Y	Z			
Kesinlikle Katılmıyorum	n	131	130	107			
	%	85,1	79,7	58,5			
Katılmıyorum	n	12	11	42			

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

	%	7,8	6,8	23	46,685	8	,000			
Kararsızım	n	5	16	18						
	%	3,2	9,8	9,8						
Katılıyorum	n	2	4	13						
	%	1,3	2,5	7,1						
Kesinlikle Katılıyorum	n	4	2	3						
	%	2,6	1,2	1,6						
Toplam	n	154	163	183						

“Dini konularda konuşmak çok sıkıcıdır.” maddesine X kuşağı kadınlarının %85’inin, Y kuşağı kadınlarının %80’inin ve Z kuşağı kadınlarının %58,5’inin kesinlikle katılmadıklarını ifade ettikleri Tablo 15’te istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p=0,000 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Tablo 15’teki bulgular değerlendirildiğinde; Z kuşağının örneklemin en genç yaş grubunu oluşturmasının, gençliğin enerjisinin dünyaya yoğunlaşmasının, Z kuşağının sosyal medya iletişiminde kendilerini daha anlık, eğlenceli, yüzeysel sohbetlerin çekiciliğine kaptırmasının rol oynadığı düşünülebilir.

Çalışma bulgumuzla benzer bir sonuç da Yavuzer ve arkadaşlarının (2018, s. 34) üniversite öğrencileri ile yapmış oldukları araştırmada elde edilmiştir. Bu çalışmada “Dini sohbetlerin yapıldığı bir toplulukta bulunmaktan hoşlanırım.” maddesine katılanların oranı %46,9’dur.

Tablo 16: Kuşaklar ile Devlet Büyüklerinin Dindarlığından Rahatsız Olma Arasındaki İlişki

DAA/19. Madde	Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p
	X	Y	Z			

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Kesinlikle Katılmıyorum	n	122	131	132	17,227	8	,028			
	%	79,2	80,4	72,1						
Katılmıyorum	n	7	16	19						
	%	4,6	9,8	10,4						
Kararsızım	n	10	10	21						
	%	6,5	6,1	11,5						
Katılıyorum	n	3	2	6						
	%	1,9	1,2	3,3						
Kesinlikle Katılıyorum	n	12	4	5						
	%	7,8	2,5	2,7						
Toplam	n	154	163	183						

“Devlet büyüklerimizin dindar kimseler olması beni rahatsız eder.” maddesine X kuşağı kadınlarının %79,2’sinin, Y kuşağı kadınlarının %80,3’ünün ve Z kuşağı kadınlarının %72,1’inin kesinlikle katılmadıklarını ifade ettikleri Tablo 16’da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görölmüştür ($p=0,028 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Tablo 16’daki sonuçlar üzerinde çalışmanın Konya ilinde yapılmış olması ve Konya’nın muhafazakâr yapısı, yerel ve genel seçimlerde dini/muhafazakâr söylemi temsil eden sağ partilerin tercih edilmesi vd. etkili olabilir.

Tablo 17: Kuşaklar ile İnsanın Bu Dünyaya Bir Kere Gelip Dilediğince Yaşaması Arasındaki İlişki

DAA/20. Madde	Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p
	X	Y	Z			
n	132	97	86			

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Kesinlikle Katılmıyorum	%	85,7	59,5	47	68,352	8	,000			
Katılmıyorum	n	8	19	35						
	%	5,2	11,7	19,1						
Kararsızım	n	7	31	34						
	%	4,5	19	18,6						
Katılıyorum	n	1	2	15						
	%	0,7	1,2	8,2						
Kesinlikle Katılıyorum	n	6	14	13						
	%	3,9	8,6	7,1						
Toplam	n	154	163	183						

“İnsan bu dünyaya bir defa geliyor, dilediği gibi yaşamalıdır.” maddesine X kuşağı kadınlarının %90’ının, Y kuşağı kadınlarının %71’inin ve Z kuşağı kadınlarının %66’sının kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum cevabını verdikleri Tablo 17’de istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu grlmştr ($p=0,000 < \alpha=0,05$ olduğu için).

X kuşağının otorite ve kurallara saygılı, sorumluluk duyguları yüksek özellikleri hayatı yaşama biçimlerini ve bir otorite kaynağı olarak dinin algı alanlarını etkileyebileceğini ifade edebiliriz. Otorite biçimlerinden hoşlanmayan, bağımsız yaşamayı ve tktmeyi seven Y kuşağı ile benzer özellikleri paylaşan ayrıca popüler kültürün etkisiyle hedonik yaşam tarzlarına, şu ana daha fazla odaklanan Z kuşağında bireysel dürtülerin dinin dünya hayatına dair koyduğu kuralları algılama biçimlerini dnştrdğu şeklinde değerlendirilebilir.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Tablo 18: Kuşaklar ile Evrensel Doğruların Ancak Din Vasıtasıyla Gerçekleşeceği Arasındaki İlişki

DAA/22. Madde		Kuşak Kategorileri			X ²	sd	p			
		X	Y	Z						
Kesinlikle Katılmıyorum	n	6	0	5	20,952	8	,005			
	%	3,9	0	2,7						
Katılmıyorum	n	1	3	6						
	%	0,7	1,8	3,3						
Kararsızım	n	18	20	29						
	%	11,7	12,3	15,8						
Katılıyorum	n	18	29	42						
	%	11,7	17,8	23						
Kesinlikle Katılıyorum	n	111	111	101						
	%	72	68,1	55,2						
Toplam	n	154	163	183						

“Evrensel doğru vardır ve bu ancak din vasıtasıyla gerçekteleşebilir.” maddesine X kuşağı kadınlarının %72,1’inin, Y kuşağı kadınlarının %68’inin ve Z kuşağı kadınlarının %55,2’sinin kesinlikle katıldıklarını ifade ettikleri Tablo 18’de istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu grlmştr ($p=0,005 < \alpha=0,05$ olduğu için).

Aydınlanma felsefesinin önemli kavramlarından biri de evrenselliktir. Evrensellik; evrenin ve toplumun yasalarını bulan bilimin, bilgi ve ahlak alanında genel-geçer ilkeler belirlediğini ve bu ilkelerin her yerde ve herkes tarafından mutlak geçerliliğini savunan anlayış biçimidir (uen, 2005, s. 32). Modern bilim, aslen Batı medeniyetinin değer ve ilkelerini evrensel doğrular olarak tüm toplumların kabulüne sunmakta,

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırılmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

bilimin önderliğinde varılan evrensel doğrular ile dünya cennetinin kurulacağını vaat etmekte ve özellikle ilahi dinlerin evrensel olma öğretisini işlevsiz kılmaktadır. Modern bilim ve pozitivizm temelinde yapılandırılan eğitim kurumları ve kitle iletişim araçları ile aktarılan bu zihniyetin çalışma örnekleminde özellikle Z kuşağında etkili olduğu, dini algılamaya biçimlerine yansıdağı düşünölmektedir.

Sonuç

Dini algı, dini inanç ve bilginin zihinsel temsillere bürünerek bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirmesi olarak tanımlanır. Onun, dinin inanç, bilgi, etki vd. boyutlarıyla yakından ilişkili olduğu ayrıca dini boyutlarda somut olarak açığa çıktığı için çalışma bulgularımız dini tecrübenin inanç, bilgi, etki/davranış boyutlarına göre kategorize edilerek analiz edilmiştir.

X, Y ve Z kuşağına mensup kadınların din algılarının ve kuşaklar arasında din algılarında bir farklılaşmanın olup olmadığının incelendiği bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

X, Y ve Z kuşağı kadınlarının inanç boyutu bağlamında din algılarının değerlendirildiği Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5’de ilgili maddeler ile X, Y, Z kuşakları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görölmüştür. Örneklemin yaratıcı, yaratılış, peygamberlere, meleklerle ve ahiret gününe inanç noktasında katılım oranlarının yüksek olduğu ve iman esaslarının dini algılarının şekillendirilmesinde önemli olduğu görölmüştür. Dinin inanç boyutu ile bağlantısında kuşakların din algıları ağırlıklı olarak benzerlik göstermektedir. Din algısının inançla bağlantısında kuşaklar arasında en belirgin farklılaşma, Tablo 3’teki “Bu dünyada ölen herkes başka bir âlemde yeni bir hayata başlar” maddesinde Z kuşağı kadınlarında görölmüştür.

X, Y ve Z kuşağı kadınlarının bilgi boyutunda din algılarının değerlendirildiği Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8 ve Tablo 9’da ilgili maddeler ile X, Y, Z kuşakları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dinin bilgi boyutu ile bağlantısında kuşakların din algılarında birbirlerine yakın oldukları ancak Z kuşağına doğru gidildikçe farklılaşmanın başladığı da görölmektedir. Bilişim ve iletişim teknolojileri günlük yaşamlarının ayrılmaz parçası haline gelen, bireysel özgürlüğe önem veren ve sosyal medya ile olan göbek bağları nedeniyle popüler

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

kültürün değerlerine açık olan, pozitivist bir eğitimle sosyalleşen Z kuşağı kadınlarının, evlilik dışı cinsel ilişkiyi, dini bilgilerin öğrenilmesi gerekliliğini, din-bilim, akıl-iman ikilisini değerlendirme biçimlerinde, bu minvalde din algılarında X ve Y Kuşağı kadınları ile aralarında mesafe oluşturacak bir dönüşüm yaşamaya başladıkları düşünölmektedir.

X, Y ve Z kuşağı kadınlarının etki/davranış boyutunda din algılarının değerlendirildiği Tablo 10, Tablo 11, Tablo 12, Tablo 13, Tablo 14, Tablo 15, Tablo 16, Tablo 17 ve Tablo 18’de ilgili maddeler ile X, Y, Z kuşakları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görölmüştür. Sosyal ve özel ilişkilerde bireyler arasındaki etnik, dini, kültürel farklılıklara bireysel özgürlük ve tercih noktasında yaklaşan, hümanist değerleri önceleyen ve bir dünya vatandaşı olarak yetişen Z kuşağı kadınlarının, konservatif yönü baskın olan X kuşağı kadınları ile kıyaslandığında evlenilecek insanda dindar olma özelliğini önemseme (Tablo 11), kadınların giyim ve özgürlük sınırlarında (Tablo 13) aralarında bir farklılaşmanın olduğu görölmektedir. X ve Y kuşağı kadınlarının sosyal ilişki ağlarında dini konularda sohbet etmeye yönelik ilgi düzeylerini korudukları Z kuşağı kadınlarının ise belirgin bir farkla dini konular hakkında konuşmayı sıkıcı buldukları (Tablo 15) tespit edilmiştir. Bir kere gelinen dünyayı istediği gibi yaşama (Tablo17) davranışında ve bu bağlamda din-dünya dengesini algılama biçiminde otorite/kuralları önemseyen, sorumluluk duyguları yüksek, örneklemin en yaşlı kategorisi olan X kuşağı kadınlarından otorite kaynaklarına mesafeli, bireysel özgürlüğe, tüketime önem veren Y ve örneklemin en genç kategorisi olan Z kuşağı kadınlarına doğru gidildikçe kademeli bir farklılaşmanın, dönüşümün başladığı görölmektedir. Din algısında, evrensel doğruların din vasıtasıyla gerçekeşebileceği ile ilgili Tablo 18’in verileri değerlendirildiğinde X, Y ve Z kuşağı kadınlarının din algısında İslam dininin öğretilerinin zaman ötesi ve evrensel karakteri ile ilgili klasik teamülden uzaklaşılmaya başladığını söyleyebiliriz. Evrensel doğrulara ulaşmada din temel kaynaklardan biri olarak algılanmaya devam etmekle birlikte özellikle bilim ve teknolojinin de evrensel doğrunun kaynağı olarak algılanmaya başladığını Tablo 12’nin verilerini de göz önüne alarak değerlendirebiliriz. Tablo 18’in bulgularından hareketle Z kuşağı kadınlarının din algılarında evrensel doğrulara ulaşmada modern bilim ve teknolojiyi dine alternatif olarak değerlendirme eğiliminin diğer kuşaklara oranla artış gösterdiği şeklinde yorumlayabiliriz.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Dini tecrübelerin inanç, bilgi ve etki/davranış boyutu ile bağlantısı dikkate alınarak analiz edilen din algısında X, Y ve Z kuşağı kadınlarının din algılarında aralarında benzerliğin en fazla olduğu ve değişimin en az görüldüğü alan inanç iken inancı bilgi alanı takip etmektedir. Din algısında X, Y ve Z kuşağı kadınları arasında farklılaşmanın en yoğun olduğu alan ise etki/davranış alanıdır. Din algısında X ve Y kuşağı kadınlarının din algısında birbirlerine daha yakın olduğu, farklılaşma veya dönüşümün Z kuşağında daha fazla belirginleştiği tespit edilmiştir. Din algısında farklılaşma veya dönüşümden kastımız, katılımcıların dini vecibelerini yerine getirip getirmedikleri değil dinin özü ve mahiyetinin zihinsel olarak kavranması ve anlamlandırılması ile ilgilidir. X ve Y kuşağı kadınlarına kıyasla Z kuşağı kadınlarının din algısında çalışmamızda tespit edilen farklılaşma, bugün için sayısal olarak yüksek oranlara tekabül etmemektedir. Bununla birlikte modernleşme, küreselleşme ve metalaşmanın seyrine bağlı olarak gelecekte sekülerleşmenin din algısı üzerindeki etkisinin artabileceği, dinin algılanmasında kutsalın belirleyiciliğinin azalabileceği, aşkın bir din algısından içkin bir din algısına dönüşüm yaşanabileceği ihtimalleri dikkate alınmalıdır. Din algısının, bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarının uyumlu bir bütün olarak yapılanmasını ifade ettiği düşünöldüğünde din algısını oluşturan parçalar arasında yaşanılacak kopukluğun ferdi ve sosyal yaşamda ciddi bozulmaları da beraberinde getirebileceğini söylemek kanaatimizce bir kehanet olmayacaktır.

X, Y ve Z kuşağına mensup kadınların din algılarının incelendiği bu çalışmanın sonuçlarına göre şu önerilerde bulunulabilir:

X ve Y kuşaklarına mensup kadınlara kıyasla din algısında farklılaşmalar ve dönüşümler olduğu tespit edilen Z kuşağı kadınlarının dini algılama biçimlerinde etkili olan faktörlerin anlaşılabilmesi için nitel çalışmalar yapılabilir.

Din algısının inanç, bilgi, duygu ve davranış süreçleriyle bir bütün olduğu ve aralarında karşılıklı bir etkileşim bulunduğu bilgisinden hareketle X, Y ve Z kuşağı kadınlarının ihtiyaçları paralelinde uzman kişilerin katılımı ile çeşitli seminer, konferanslar düzenlenebilir. Z kuşağının örgün eğitim süreci devam ettiğinden din algısının bilgi alanını kuvvetlendirmek üzere okul müfredatında bulunan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin içerikleri hem Z kuşağının özellikleri hem de dinin özü

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

ve mahiyetini anlamlandırma temelinde ilgili kurum ve kişilerce dzenlenebilir.

Bu alışma Konya il merkezinde ikamet eden X, Y ve Z kuşağına mensup 500 kadın katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın farklı illerde yaşayan kadınlar üzerinde nicel ve nitel yontemlerle tekrarlanmasının, kuşaklar arasında din algısının karşılaştırılmasında faydalı olacağı dűőnűlmektedir. Ayrıca ayrı kuşaklara mensup erkekler ile yapılacak çalışmalar din algısını farklı açılardan değerlendirmeye, cinsiyet değişkeni açısından din algısını betimlemeye imkân tanıyabilir.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Kaynakça

- Aktay, Y., ve Köktaş, E. (1998). *Din Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Aydoğdu, S., Uzun, B., ve  zt rk, D. (2019). Ebelik  ğrencilerinin Evlilik Dışı Cinsel İlişki Hakkındaki Görüş ve Tutumları. *Androloji Bülteni*, 21, 97-104.
- Bayramov, S. (2019). *X, Y ve Z Kuşak alışanlarının Esnek alışmaya Yönelik Tutumlarının Eskişehir İli Kapsamında Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Büyüköztürk, Ő., Kılıç akmak, E., Akgün,  ., Karadeniz, Ő., ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ceylan, Y. (2010). *Lise  ğrencilerinin Din Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- arkoğlu, A. ve Toprak, B. (2006). *Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset*. İstanbul: Tesev Yayınları.
-  en, K. A. (2005). Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26-34.
- Dereli, M. D. (2012). *Din Fenomenine Sosyolojik Yaklaşımlar: Peter L. Berger  rneği*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Din, A. (2007). *Ergenlerde Anne-Baba Tutumları ve Dini Yönelim*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, E. (2015). Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve  znel Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi: Üniversite  rneklemini. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (29), 223-246.
- Fırat, D. (2014). *Sokağın Belleği*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Gençer, E. (2020). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yaklaşımları erevesinde Din Eğitimi Biliminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler. *Kalemname*, 5 (9), 182-219.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

Gök, A. (2020). *Dini İnançların Ruh Sağlığına Etkileri Üzerine*. Erişim adresi: <http://www.aligok.com.tr>. Erişim tarihi: 12 Kasım 2020.

Hökeleklİ, H. (2010). *Din Psikolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Kaya, M. (2001). İlköğretim ve Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Karşı Tutumları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,12, 43-78.

Karacoşkun, D. (2004). Dini İnanç-Dini Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(2), 23-36.

Krejcie, R. & Morgan, D. (1970). Determining Sample Size For Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610.

Kaymakcan, R. (2005). *Gençlerin Dine Bakışı: Karşılaştırmalı Türkiye ve Avrupa Araştırması*. Erişim adresi: http://www.recep kaymakcan.com/wpcontent/uploads/kitap_genclik_din_kaymakcan. Erişim tarihi: 05 Mart 2021.

Oblinger, D. G. ve Oblinger, J. L. (2005). : Is It Age or IT: First Steps Toward Understanding the Net Generation. D. G. Oblinger ve J. L. Oblinger (Ed.). *Educating the Net Generation* içinde. EDUCAUSE.<https://www.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf>. Erişim Tarihi: 30.03.2022.

Özboyacı, D. (2018). *Y Kuşağı Çalışanlarının İş Hayatındaki Motivasyon Kaynakları: Hizmet Sektörü Üzerine Bir Uygulama Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özer, P. S., Eriş, E. ve Timurcanday, Ö. (2013). Kuşakların Farklılaşan İş Değerlerine İlişkin Emik Bir Araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 123-142.

Özkarpuzcu, H. A. (2019). *Konya İlgın İlçe Merkezindeki Ortaöğrenim Gençliğinin Din Algısı ve Dini Yaşayışları*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Peker, H. (2015). Felsefe ve Dinde Tanrı'yı İdrak İmkanı Bağlamında Őüphenin Varlık İmkanı Sorununa Bir Giriş. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (3), 67-86.

Altıparmak, Ő., Budak, H. (2022). X, Y, Z kuşağı kadınlarının din algılarının karşılaştırmalı analizi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 55-94.

- Sungur, M. A., Duyar, N., Yıkılmaz, H., Boyacı, R., Urhan, H. M., Çetin, G., Arıkan, T., Çiçek, Ő. N. ve İspaha, T. (2017). Evlilik ve Eş Seçme Tutumuna Kuşakların Etkisi: X ve Y Kuşaklarının Karşılaştırması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 28 (1), 69-91.
- Smola, K. W., & Sutton, C. (2002). Generational Differences: Revisiting Generational Work Values For The New Millennium. *Journal of Organizational Behavior*, (23), 363-382.
- Tokuç, B., Berberoğlu, U., Saraçoğlu, G. ve Çelikkalp, Ü. (2011). Sağlık Yüksekokul Öğrencilerinin Evlilik Dışı Cinsel İlişi, İstemli Düşükler ve Kontraseptif Kullanımı Konusundaki Görüşleri. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 9 (3), 166-173.
- Tükel, İ. (2014). *Tüketimin Yeni Aktörleri Y Kuşağı*. Erişim adresi: <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr>. Erişim tarihi: 16 Haziran 2020.
- TÜİK. (2019, Şubat). Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr>. Erişim tarihi: 12 Ekim 2020.
- Uysal, V. (1996). *Dini Tutum Davranış ve Őahsiyet Özellikleri*. İstanbul: İfav Yayıncılık.
- Ünal, M. (2017). *Y ve Z Kuşaklarının Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Yaman, A. O. (2008). *İstanbul Büyükçekece'de Lise Öğrencilerinin Din Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yavuzer, H., Erdem, M. ve Açıkgöz, Ü. (2018). Üniversite Gençliğinin Din Algısı. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 22-48.
- Zengin, M. (2013). Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açışından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (25), 271-301.
- Zeyrek, H. (2020). *Gezici Araştırma Merkezi Başkanı Murat Gezici Sözcü'ye açıkladı: Türkiye'nin Kaderi Z Kuşağının Elinde*. Erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/gundem>. Erişim tarihi: 14 Şubat 2020.
- Williams, K. C. & Page, R. (2011). Marketing To The Generations. *Journal of Behavioral Studies in Business*, 1-17.
<https://www.lifecourse.com/phases>. (Erişim tarihi: 31 Temmuz 2020).

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121. DOI: <https://doi.org/10.54557/karataysad.1095792>

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 30.03.2022

Makale Kabul Tarihi: 27.04.2022

İHRACAT KREDİ SİGORTALARININ BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: WEB OF SCIENCE VERİ TABANINDA BİR İNCELEME

Gökçe Bahar GÜRBÜZER*

Said Sami SÖNMEZ**

Öz

Ülkelerin ekonomik büyüme ve gelişmesinin sağlanmasında en önemli faktörlerden birisi olan ihracatta da hayatın her alanında olduğu gibi pek çok risk faktörü bulunmaktadır. Özellikle ihracat işlemi gerçekleştiren şirketler açısından bu risklerin neden olabileceği zararların önlenmesi veya minimize edilmesi oldukça önemlidir. Bilindiği üzere sigorta, risklerin gerçekleşmesi sonucu doğabilecek zararları önleyen finansal bir araçtır. Bu açıdan bakıldığında ihracatçı işletmeler için sigorta finansal sürdürülebilirlik açısından hayati önem taşımaktadır. Bu çalışmada ihracatta karşılaşılan risklerden bahsedilerek, ihracatta bir risk önleme aracı olarak kullanılan ihracat kredi sigortaları açıklanmıştır. Ayrıca ticari hayatta öneminin fark edilmesiyle kullanımı giderek yaygınlaşan bu sigorta türünün akademik literatürdeki çalışmalara olan yansımaları incelenecektir. Bu çalışmanın amacı ihracat kredi sigortaları konusundaki çalışmaların akademik açıdan nasıl şekillendiğini, geliştiğini ve özellikle sosyal bilimlerde nasıl bir yer kapladığını analiz etmektir. Bu doğrultuda konu ile ilgili olarak Web of Science veri tabanında endekslenmiş çalışmalardan elde edilen verilerin Vosviewer yazılım programı aracılığıyla analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelime: İhracat, İhracat Riskleri, İhracat Kredi Sigortaları, Alacak Sigortaları, Bibliyometrik Analiz.

* Arş. Gör. KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Bölümü, gokce.ulug@karatay.edu.tr, ORCID:0000-0003-4996-4137.

** Arş. Gör. KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Bölümü, said.sami.sonmez@karatay.edu.tr, ORCID:0000-0003-4467-8836.

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

A Bibliometric Analysis of Export Credit Insurances: A Review in The Web of Science Database

Abstract

As one of the most key factors in ensuring the economic growth and development of countries, there are many risk factors for exports, as well as in all areas of life. It is very important to prevent or minimize the damages caused by these risks, especially from the point of view of companies performing export operations. As it is known, insurance is a financial instrument that prevents losses that may arise because of the realization of risks. In this respect, insurance is of vital importance for exporting companies in terms of financial sustainability. In this study, the risks encountered in exports and export credit insurances, which are used as a risk prevention tool in exports, are explained. In addition, studies about export credit insurance in the academic literature will be examined. The aim of this study is to analyze how the studies on export credit insurance have been shaped and developed academically and how they have taken a place, especially in the field of social sciences. The data obtained from the studies indexed in the Web of Science database were analyzed using the Vosviewer software program.

Keywords: Export, Export Risks, Export Credit Insurance, Commercial Insurance, Bibliometric Analysis.

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Giriş

İhracat, en genel haliyle bir mal veya hizmetin bir ülkeden başka bir ülkeye belirli bir prosedür takip edilerek transfer edilmesini anlatmaktadır. İhracat işlemini gerçekleştiren bir işletme açısından bakıldığında ihracat işlemi birtakım süreçler halinde gerçekleşmektedir. Öncelikle işletmenin ürünlerini göndermek istediği hedef pazara ait özellikleri, fırsatları ve tehditleri tespit etmesi gerekmektedir. İkinci aşamada hedef pazarda iletişime geçtiği müşteri ile yapılacak olan ticari anlaşmanın şartlarının belirlenmesi gerekmektedir. İthalatçı/müşteri ve alıcı ile teslim edilecek ürüne ait; malın üretim şekli, ürün özellikleri, ödeme yöntemi, teslim şartları, nakliyat süreci, zilyetlik hakkı ve mülkiyet haklarının devir işlemlerinin nasıl gerçekleşeceği gibi konular üzerinde anlaşma sağlanması gerekmektedir. Sonraki aşama ise ihracat sürecinin ülkelerin ilgili gümrük mevzuatı çerçevesinde yürütülmesi ve ürünlerin varış ülkesinde teslimatıyla sonuçlanır (Canitez, 2012a, s. 8). Kısaca bu şekilde işleyen ihracat prosedüründe ham madde tedarik sürecinden, malın üretimine hatta varış ülkesinde ithalatçıya teslim edilmesine kadar geçen süre içerisinde taraflar açısından ekonomik, politik, sistemik ve lojistik süreçlerde karşılaşılabilecek pek çok risk faktörü bulunmaktadır (Akter, 2014, s. 19).

Uluslararası ticaret, ihracat yapan firmaları önemli risklere maruz bırakır ve firmalar bu tür riskleri azaltıcı finansal araçlara yönelirler (Choi ve Kim, 2021, s. 415). İhracatçılar açısından bakıldığında söz konusu risklerden belki de en önemlisi, ithalatçı tarafından yapılacak olan mal bedelinin ödenmemesidir. Uluslararası ticarete ödeme çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Bunlar genel olarak ihracatçı açısından artan risk sıralamasına göre; peşin ödeme, akreditifli ödeme, vesaik mukabili ödeme, mal mukabili ödeme şeklindedir (Canitez, 2012b, s. 210).

Gereene (1965)'te ihracatçı açısından ödeme almaya engel oluşturabilecek çeşitli unsurlar şu şekilde sıralamaktadır:

- İthalatçı, ödeme yapılmadan önce iflas edebilir.
- İthalatçı diğer borçların baskısı, malları yeterince hızlı bir şekilde yeniden satamama, kendi hesaplarını tahsil etmede gecikme, fiziksel felaketler veya bunlardan oluşabilecek birkaç nedenden biri nedeniyle, genellikle süresiz olarak ödemeyi erteleyebilir.

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

- Siyasi rahatsızlıklar, alıcının ödeme yapmasını engelleyebilir. Bu tür faktörler arasında savaş, devrim, bloke veya gecikmeli para transferi, döviz kurundaki değişiklikler, paranın yerel para biriminden sözleşme para birimine çevrilmesinin engellenmesi, ithalat lisanslarının aniden geri çekilmesi veya önceden verilmiş geçerli bir lisansın iptali sayılabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ve istikrarsız hükümetlere sahip olan ülkeler arasında bu tip durumların görülmesi olasıdır. Bu tehlikeleri göz önünde bulunduran ihracatçılar, sadece vesaik mukabili satış alternatifini değerlendirebilir. Böyle bir durumda, satıcı genellikle alıcı malları almadan önce ödemeyi alacağından emin olur, ancak yine de iki tür zarara daha maruz kalır.
- İthalatçı, mallar ulaştığında, herhangi bir nedenle malları teslim almayı reddedebilir. Bu durumda, malların başka bir alıcıya zararına satılması gerekebilir ve ayrıca nakliye masrafları ortaya çıkabilir.
- İthalatçı, üretim döneminde siparişini iptal etmeye karar verebilir ve mallar özel amaçlı olabileceğinden ve yeniden satılamayacağından bir zarar meydana gelebilir.
- İthalatçı, malları yasal olarak elde edebilir, ancak siyasi olaylar, paranın satıcının ülkesine transfer edilmemesine neden olabilir (s. 179).

Taraflar arasında yapılan anlaşmada ödeme yöntemi uygun belirlenmediği takdirde ihracatçı bu riskle karşı karşıya kalmaktadır. Bu kapsamda ihracatçıların karşılaşılabilecekleri riskleri önlemek üzere ihracat kredi sigortası (export credit insurance- ECI) veya diğer adıyla alacak sigortası büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan birçok ülkede, ürettikleri malın yurt dışına kredili olarak pazarlamasını yapan ihracatçılar, ihracattan doğan riskleri azaltmak ve uluslararası pazarda rekabet gücünü artırmak amacıyla ihracat kredi sigortasına başvurmaktadır. (Aksoy, 2017, s. 66).

1. İhracat Kredi Sigortalarının Geliştirilmesi

Sigorta belirli bir miktar prim ödeme koşuluyla kişilerin hayatının, organlarının veya kişi ya da kuruluşların maddi açıdan ölçülebilir emtialarının ya da üçüncü şahıslara olan sorumluluklarının, sigorta mevzuatı vasıtasıyla sınırlandırılan kısımlarının karşı karşıya kalabileceği aynı ölçütlerle sınırlı tesadüfî risklerin meydana gelmesi sonucu oluşan zararlarını, para ile ölçülen maddi varlıklar üzerinden ve meydana gelen hasar oranında tazmin ederek sosyo-ekonomik olası sorunları engelleyen

Gürbüz, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

ve önleyen yatırımlara transfer edilen fon ve ikrazlarla birlikte ekonomik kaynak oluşturan, farklı şekillerde devlet tarafından denetlenen ve düzenlenen işlemler bütünüdür (Eser, 2019, s. 2).

Gelişen modern dünya içerisinde her ne kadar teknolojik ve sosyal gelişmeler olsa da risk ve belirsizlik her zaman mevcuttur. Risk zarara uğrama ihtimali ve istenmeyen bir olayın meydana gelme olasılığı olarak tanımlanmaktadır. Gerçek ve tüzel kişiler gerek sosyal gerekse ticari hayatları boyunca çeşitli risklere maruz kalabilirler. Bu risklerin bazıları doğrudan bedensel ve duygularımızla alakalı iken bazıları da işimiz ve yaptığımız iş ortaklıklarından kaynaklanmaktadır (Karaman, 2017, s. 18).

Özellikle uluslararası ticaretin gelişmesiyle birlikte önemi artan dış ticaret (ithalat/ihracat) işlemleri zaman zaman finansal bir risk haline gelmektedir. Bu risklerin meydana gelmesi durumunda firmaların uğrayacağı maddi zararların sigorta ile teminat altına alınması gerekli hale gelmiştir. Bu sebeple sigortacılık, risklerin yönetiminde ekonominin vazgeçilmez unsurlarından biridir (Sönmez, 2021, s. 6).

Bu açıdan sigortacılık ekonominin devamlılığı ve ekonomik kayıpların, zararların karşılanması bakımından önemli bir kaynak yaratmaktadır. Bu kaynak ülkenin üretim potansiyelinin ve ticaret hacminin artırılmasına katkı sağlamakta olup özellikle ihracat ve ithalat taşımacılığı risklerinin ortadan kaldırılması noktasında sorumluluk üstlenmektedir. Bu güven uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve genişletilmesinde büyük katkı sağlamaktadır (Akçacı, 2013; Sönmez, 2021, s. 6).

şirketleri yurtiçinde ve yurtdışında müşterilerinin borçlarını ödememesine karşı sigortalama fikri 19. yüzyılda gelişmiştir. Ancak, bu alanda çalışan ilk sigorta şirketleri kısa ömürlü olmuştur. Kredi sigortası ancak 1880'lerden itibaren Britanya'da önemli bir iş haline gelmiş ve modern endüstrinin temelleri Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar atılamamıştır. Hükümetin de desteğiyle devlet tarafından işletilen İhracat Kredileri Garanti Departmanı 1919'da İngiliz ihracat ticaretini güvence altına almak için kurulmuş ve 1918'de hükümetin başlıca özel kredi sigortacısı olan Trade Indemnity'nin kuruluşunda rol oynamıştır. 1945'ten sonra, özellikle ihracat ticaretine yardımcı olmak için kredi sigortası giderek daha popüler hale gelmiştir. 1960'ların sonlarında, tüm İngiliz ihracatının üçte birinden fazlası bu şekilde sigortalanmaktaydı (Jamieson, 1991, s. 163).

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Uluslararası ticaretin artışında sigortanın payı oldukça önemli bir etkidir. İhracat sigortası ile uluslararası ticarete ihracatçının karşı karşıya kalabileceği riskler teminat altına alınmaktadır. Böylelikle riskleri minimize etmiş ve riski başka bir kuruluşa aktarmış olan ihracatçı uluslararası ticarete daha aktif hale gelmektedir. Bu neden ile uluslararası ticaret ve ekonominin gelişmesinde sigortanın payından bahsetmek mümkündür (Alpdünder, 2017, s. 52).

Uluslararası ticaretin kollarından biri olan ihracat ile ilgili satış sözleşmelerinde geçerli olan ihracat kredi sigortası, finansal risk kapsamında güvence sağlayan sigorta türlerinden biridir. Bu sigorta ürünü ihracat yapan firmanın (satıcı, alacaklı) ihracat kapsamındaki mallar için yapılan vadeli satış sözleşmelerinde yapan şirketin (satıcı) bazı nedenlerden dolayı karşılaşacağı maddi zararlar teminat altına alınmaktadır (Yaşar, 2022, s. 582).

Teminat kapsamına alınan riskler farklılık gösterse de Akter (2014)'te bu riskleri iki ana başlık altında toplanmaktadır:

- Ticari Riskler
 - İthalatçının iflası
 - İthalatçı hakkında alınan konkordato kararı
 - İthalatçının borçlarını ödeyememesi sebebiyle tasfiye edilmesi
 - Mal bedelinin ödenmemesi
 - Malın ihracatçıdan kaynaklanmayan nedenlerle teslim alınmaması

- Politik Riskler
 - Savaş, ihtilal, iç savaş, isyan, ayaklanma
 - İthalatçının ülkesinde ithal yasağı
 - İthalatçının ithal izninin iptali
 - İthalatçı bir devlete ya da devlet garantisine haiz bir kuruluş ise ödeme yükümlülüğünü yerine getirmemesi
 - Transfer güçlüğü
 - Zarar tazmini (s. 86).

İhracat kredi sigortası ticari ve politik risklere teminat sağlamanın yanı sıra birçok amaca da hizmet etmektedir. Bunlar; fiyat ve kalite

Gürbüz, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

faktörlerinin yanı sıra daha uzun vadeli ve daha riskli ödeme imkanları ile rekabet üstünlüğünün sağlanması, mevcut pazar payını ve ihracatı arttırarak, söz konusu pazarlarda kalıcılığın sağlanması, yeni pazarlara güvenle açılım sağlanması ve poliçenin teminat gösterilmesi yoluyla ticari bankalardan/faktöring firmalarından finansman imkânı yaratılmasıdır. İhracat kredi sigortası programlarının ihracat yapan firmalara birçok yarar sağladığı bilinmektedir. Bu anlamda ihracat kredi sigortası yaptıran firmalar için sözleşme veya poliçede belirtilen oranda ticari alacakların tahsil edilememesi riski ortadan kalkmaktadır. Firmalar kendilerini güvence altına alarak, alacak sigortası yapan kuruluşa riski devretmektedir. Ayrıca sigorta yapan kuruluşun alıcı hakkında yapmış olduğu detaylı araştırma neticesinde ihracatçılar ihracat yapmış oldukları müşterilerinin son durumları hakkında birçok bilgiye sahip olmaktadır. Alıcı firmaların finansal durumlarının tespit edilmesine olanak sağlamaktadır. Ticari alacakların sigortalanmasıyla alacak kalitesini arttıran ihracatçıların bankalarda kredibilitesi artmakta ve böylece ihracatçılar bankalar ile daha esnek teminat şartlarıyla çalışma fırsatı elde edebilmektedir. İhracat kredi sigortasından faydalanan ihracat şirketlerinin uluslararası pazarlarda rekabet şansı artmaktadır. Firmaların ilk kez ihracat yapmayı planladıkları riskli bölgelerde faaliyette bulunan müşterilerine sigorta şirketleri tarafından limit tahsis edilmesi durumunda ihracat firmalarının cirolarına ve kârlılığın olumlu yönde etki etmektedir. Şöyle ki; ihracat kredi sigortasından yararlanmayıp riski yüksek ülkelere ve bölgelere ihracat yapmak istemeyen firmalar, ihracat kredi sigortasından yaralandıkları takdirde riski sigorta şirketine transfer ederek ihracatı rahatlıkla gerçekleştirecektir. Ayrıca sigorta poliçesi kapsamında alıcılara tahsis edilen limitler teminat gösterilmek suretiyle iskonto edilerek finansman sağlanabilmektedir (Demiral, 2018).

Türkiye’de bu uygulamalar 21.08.1987 tarihinde “*ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının arttırılması, girişimlerinde gerekli desteğın sağlanması, ihracatçılar ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence sağlanması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat veya döviz kazandırma maksadına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesi*” amacıyla kurulan Türkiye İhracat Kredi

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Bankası A.Ş. - Türk Eximbank tarafından gerçekleştirilmektedir. Kurum ihracatçı işletmelere kısa ve orta uzun vadeli ihracat kredileri, alıcı kredileri başta olmak üzere çeşitli kredi imkanları ile alacak sigortaları (ihracat kredi sigortaları) kullanma imkanı vermektedir. Türk Eximbank'tan faydalanan ihracatçı işletme sayısı ve sigortalanan toplam sevkiyat tutarındaki artış tablo1'de verilmiştir. Bu sayılara dayanarak ihracat kredi sigortalarının her geçen yıl öneminin daha iyi anlaşıldığı ve daha çok kullanılmaya başlandığı ifade edilebilir (EXİMBANK, 2022a, 2022b).

Tablo 1: Türk Eximbank İhracat Kredi Sigortaları Toplam Sigorta Desteği

	2017	2018	2019	2020	2021
Sigortalı Firma Sayısı	2.823	3.273	4.271	4.617	5.484
Sigortalanan Sevkiyat Tutarı (Milyar \$)	15,2 M	16,9 M	17,4 M	17,1 M	23,6 M

İhracat kredi sigortaları hakkında akademik literatürde yayınlanmış ilk makalenin Greene (1965) tarafından yazıldığı görülmektedir. Greene, ABD genelinde ECI kullanan rasgele seçilmiş 100 firma ile görüşmeler yaptığı çalışmasında, Amerika'da Export – Import Bank tarafından sağlanan ihracat kredi sigortalarının artan dünya ticaretinde ihracatçı açısından ticari risklere karşı kurtarıcı olduğuna dikkat çekmiştir. Daha sonraki yıllarda yayınlanmış bazı araştırmalar, firmaların ticaret finansmanı tercihlerini ve ticaret finansmanına yönelik bir riskin ihracat üzerindeki etkisini incelemiştir (Antras ve Foley, 2015; Neipmann ve Schmidt-Eisenlohr, 2017a, 2017b; Demir ve Javorcik, 2018; Choi ve Kim, 2021). Ayrıca literatürde yapılmış ampirik araştırmaların bulgularına göre ihracatta alacak sigortalarının kısa ve/veya uzun vadede ihracatı artırıcı etkisi olduğu görülmektedir (Baltensperger ve Herger, 2009; Miao, Li ve Hao, 2013; Van der Veer, 2015; Li ve Wu, 2017; Choi ve Kim, 2021; Fang ve Chou, 2021).

Bu çalışmada da ticari hayatta özellikle son yıllarda önemli bir risk önleme aracı olarak öne çıkan ihracatta alacak sigortalarının, önemini vurgulamak ve konu ile ilgili akademik bir farkındalık kazandırmak

Gürbüz, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

amacıyla akademik literatürde yapılan çalışmaların incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

2. Yöntem

İhracat kredi sigortaları (ECI), diğer bir deyişle alacak sigortaları son yıllarda uluslararası ticarete önemli bir finansal araç olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla akademik çerçevede de çeşitli açılardan çalışma konusu olmaya başlamıştır. İhracat kredi sigortalarının ülkelerin ihracat performansları üzerindeki etkileri, ihracat kredi sigortası kullanan veya kullanmayan işletmelerin ihracat performansları arasındaki fark, ihracat kredi sigortalarının ülkelere göre karşılaştırılması, temel hukuki yapısı ve özellikleri çeşitli çalışmalara konu olmuştur (Derong, 2008; Bohm ve Tumova, 2010; Konat, Karpinska-Mizielinska, ve Smuga, 2011; Zhang, 2016; Aksoy, 2017; Enkhbat ve Tungalag, 2018; Kim, 2020).

Tonta (2017)'ya göre bilimsel yayınların etkinliği uluslararası niteliğe sahip veri tabanlarında dizinlenen çalışmalar ve bu çalışmalara yapılan atıf sayıları ile ölçülmektedir. Bu da bibliyometrik araştırmalar ve atıf dizinleriyle gösterilmektedir (Al, 2008, s. 2). WoS veri tabanı daha önce yapılmış bibliyometrik araştırmalar için güvenilir bir veri tabanı olarak belirtilmiştir (Benavides-Velasco vd., 2013 Khan ve Wood, 2015; Yang vd., 2013; Çizmecioglu ve Akman; 2021).

Bibliyometrik analizde nicel yöntemler kullanılmaktadır. Analize tabi tutulan çalışmaların içeriği ya da niteliği hakkında görüş belirtilmemektedir (Dunk ve Arbon, 2009). Araştırma bu yönüyle konu ile ilgili güçlü çalışmaları, yazarları ortaya çıkarmakta olup, literatürün bir haritasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada sosyal bilimlerde uluslararası niteliğe sahip veri tabanlarından birisi olan "Web of Science" (WoS) üzerinde "export credit insurance" anahtar kelimesinden yola çıkılarak, ihracat kredi sigortalarına ilişkin yapılan çalışmaların sistematik bir bibliyometrik analizi yapılması amaçlanmıştır. Böylece ilgili uluslararası akademik alan yazına bütünsel bir bakış açısı sağlanmış olacaktır. Ayrıca gelecekte yapılacak çalışmalar için de yol gösterici nitelikte bir literatür özeti sunulmuş olacaktır.

Araştırma kapsamında konu ile ilgili çalışmaların yapıldığı döneme ait zaman kısıtı kullanılmamasına karşın araştırma sadece WoS

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

veri tabanında gerçekleştirilmek üzere kısıtlanmıştır. İlgili veri tabanında “export credit insurance” anahtar kelimesiyle arama yapıldığında tüm zamanları ve tüm alanları (all fields) kapsayan 69 çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların 40’ı dergi makalesi, 25’ü bilimsel kongrelerde sunulan ve proceedings kitabında basılan bildiriler olmak üzere toplam 65’i analize tabi tutulmuştur. Analize tabi tutulan çalışmalar MS Office Excel programı yardımıyla tablolaştırılmıştır. Ayrıca Vosviewer yazılım programı sayesinde ağ ve yoğunluk görsellerine dönüştürülmüştür. Söz konusu program ile dergilere, araştırmacılara veya yayınlara ait ağlar; ortak atıf, bibliyografik eşleşme veya ortak yazar ilişkilerine göre yapılandırılabilirdiği gibi doküman içinde kullanılan kelimeler, terimlerin birlikte var olma veya ortak kullanılma (co-occurrence) durumları da gözetilerek çeşitli parametreler doğrultusunda bibliyometrik ağların yapılandırılması sağlanmaktadır (Zan, 2019, s. 509).

3. Bulgular

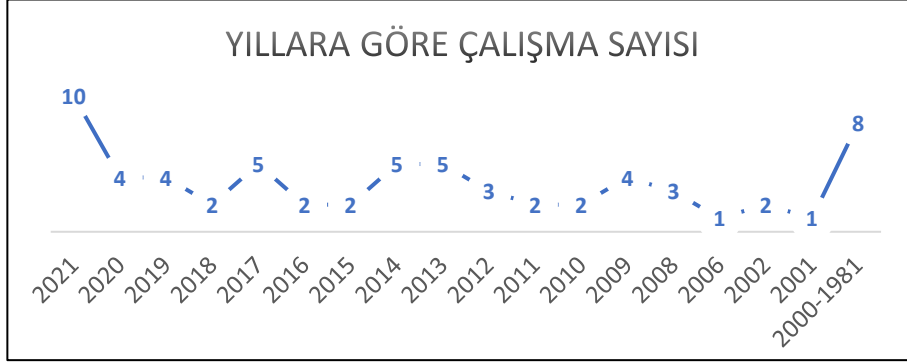
Bu bölümde WoS veri tabanından elde edilen ve analize tabi tutulan çalışmalara ilişkin bulgulara yer verilecektir. Yıllara göre çalışma sayıları, sosyal bilimler içerisinde en fazla çalışma yapılan alanlar, en fazla çalışma yapan yazarlar ve en çok atıf alan yazarlar ve çalışmaları MS Office Excel programında tablolaştırılmıştır. Ayrıca Vosviewer programı aracılığıyla da atıf analizi, bibliyometrik eşleştirme analizi, ortak atıf analizi, ortak yazarlık analizi, anahtar kelime analizi ağ görselleri yardımıyla sunulmuştur.

3.1. Yıllara göre çalışma sayıları

Konu ile ilgili yıllara göre yayın sayıları incelendiğinde akademik literatürdeki boşluk dikkat çekmektedir. Yapılan yayınların özellikle son yıllarda artış gösterdiği görülmüştür. Alanda dikkat çeken ilk iki çalışmanın 1965 ve 1981 yıllarında yapıldığı, sonraki yıllarda 2000’li yıllara kadar olan süreçte yeniden çalışma konusu olmaya başlamıştır. Özellikle 2008 küresel ekonomik krizi sonrası dönemde de ihracatçı firmaların güven arayışları sonucu ECI’lara olan yönelimin artışıyla paralel olarak 2008-2009 yıllarında yapılan yayınlarında önceki yıllara göre artışı dikkat çekicidir. Ancak ihracat kredi sigortalarının önemi 2020’li yıllara yaklaştığıkça daha iyi anlaşıldığından son yıllarda daha çok

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

çalışma konusu olduğu görülmüştür. Şekil 1’de yıllara göre web of science veri tabanında listelenen çalışmaların toplam sayısı verilmiştir.

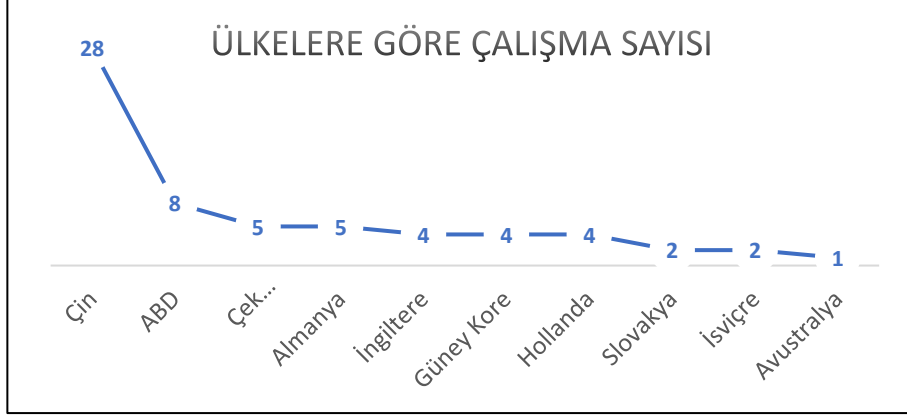
Şekil 1: Yıllara Göre Çalışma Sayısı

3.2. Ülkelere göre yayın sayıları

Konu ile ilgili en fazla yayın yapan ülkeler Şekil 2’de verilmiştir. En çok yayın yapılan ülkeler incelendiğinde dünyanın en büyük ihracatçısı konumunda olan Çin’in 28 çalışma ile ilk sırada yer aldığı dikkat çekmektedir.

Çin’in ihracattaki başarısı dikkate alındığında, özellikle ihracat kredi sigortalarına ilişkin Çin’de yapılan çalışmaların ve ihracat kredi sigortalarına ilişkin uygulamalarının iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

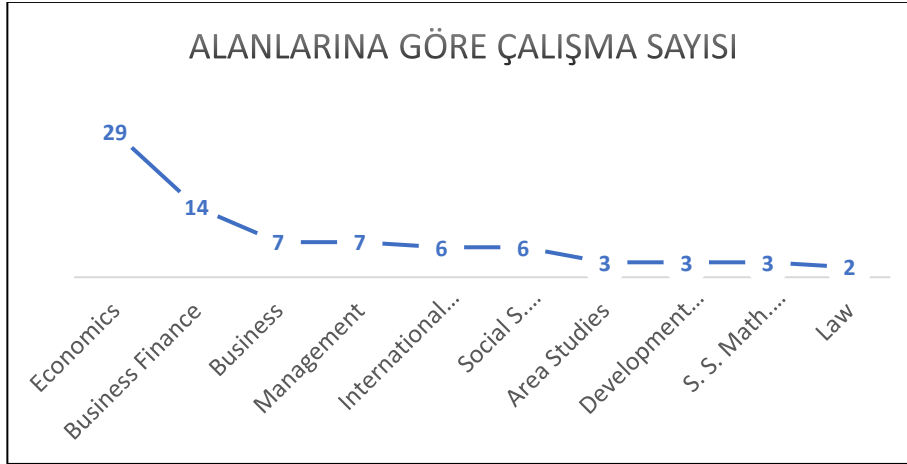
Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Şekil 2: En Fazla Yayın Yapılan Ülkeler

3.3. Araştırma alanlarına göre yayın sayıları

Konu ile ilgili çalışmaların ağırlıklı olarak sosyal bilimler alanında yapılmış olduğu görülmektedir. Bilim dallarına göre dağılımı Şekil 3'te verilmiştir. Buna göre çalışma alanlarının sırasıyla en çok; Ekonomi (29), İşletme Finans (14), İşletme (7), Yönetim (7) ve Uluslararası İlişkiler (6) alanlarında yapıldığı görülmektedir.

Şekil 3: Sonuçların Çalışma Alanlarına Göre Sınıflandırılma

Gürbüz, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

3.4. En çok atf alan çalışmalar

Web of Science veri tabanı incelendiğinde “export credit insurance” anahtar kelimesine ilişkin analize tabi tutulan 65 çalışma için oluşturulan “Citation Report” a göre; alıntı yapılan makalelerin toplam sayısı 98’dir. Yazarların kendi çalışmalarına yaptıkları atıflar hariç alıntı yapılan makale sayısı 83’tür. İlgili çalışmaların tamamına ilişkin toplam atf sayısının 131 olduğu görülmektedir. “Self-citation” hariç tutulduğunda toplam atf sayısı 106’dır. H-index değeri ise 6 olarak verilmektedir (WoS, 2022). Konu ile ilgili yapılmış en çok atf alan çalışmalar Tablo1’de sırasıyla verilmiştir.

Tablo 2: Sonuçların Çalışma Alanlarına Göre Sınıflandırılma

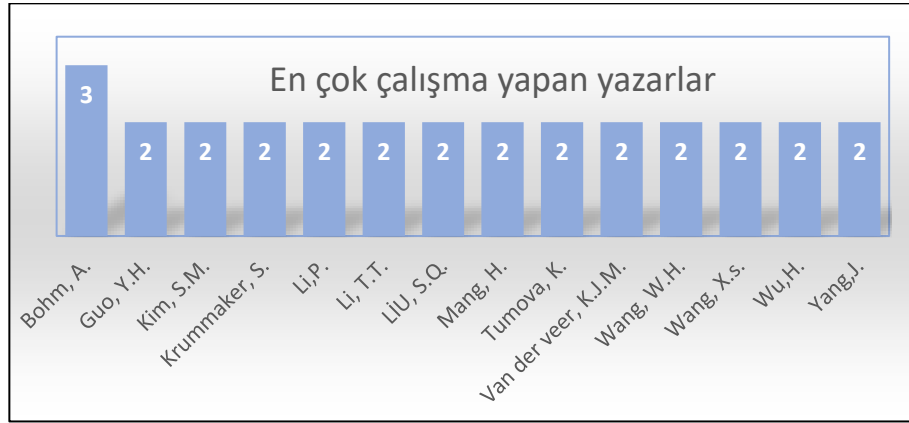
	Yazar	Yıl	Başlık	Yayın Yeri	Atf
1	Auboin, M & Engemann, M	2014	Testing the trade credit and trade link: evidence from data on export credit insurance	Review of World Economics 150 (4), Pp.715-743	29
2	Van Der Veer, KJM	2015	The Private Export Credit Insurance Effect on Trade	Journal of Risk And Insurance 82 (3), Pp.601-624	17
3	Eunatsu, H.	1986	Export Credit Insurance	Journal of Risk And Insurance 53 (4), Pp.679-692	17
4	Rajtensperger, E and Herger, N	2009	Exporting against Risk? Theory and Evidence from Public Export Insurance Schemes in OECD Countries	Open Economies Review 20 (4), Pp.545-563	12
5	Kienstra, Munnicha, P and Turvey, CG	2002	The relationship between exports, credit risk and credit guarantees	Canadian Journal of Agricultural Economics-Revue Canadienne D Agroeconomie 50 (3), Pp.281-296	7
6	Zammit, B; Ross, DG and Wood, D	2009	Perceptions of export credit insurance value: Australian evidence	Asia-Pacific Journal of Business Administration 1 (2), pp.109-118	6
7	Barj, M & Koumouk, S	2020	Prediction of Claims in Export Credit Finance: A Comparison of Four Machine Learning Techniques	Risks 8 (1)	4
8	Blackmon, P.	2014	Determinants of developing country debt: the revolving door of debt rescheduling through the Paris Club and export credits	Third World Quarterly 35 (8) pp.1423-1440	4
9	Schich, S.T.	1997	An option-pricing approach to the costs of export credit insurance	Geneva Papers on Risk and Insurance Theory 22 (1), pp.43-58	3
10	Van Der Veer, KJM	2019	Loss Shocks in Export Credit Insurance Markets: Evidence from a Global Insurance Group	Journal of Risk And Insurance 86 (1), pp.73-102	2
11	Naurova, E.	2014	Assessing the Consequences of Global Financial Crisis in the System of Credit Risks Insurance	11th International Scientific Conference on European Financial Systems 2014	2
12	Koumouk, S.	2020	Export Credit Insurance Markets and Demand	Handbook of Global Trade Policy, pp.536-554	2
13	Van den Berg, M; Van Beveren, I; (...); Walker, AN	2019	Public export credit insurance in the Netherlands: An input-output approach	World Economy 42 (9), pp.2774-2789	1
14	Zhang, XX and Ren, XH	2013	Research on the Development of China's Export Credit Insurance	3rd International Conference on Applied Social Science (ICASS 2013)	1
15	Cao, QB; Yang, HW ; Yang, J ; Cui, LH ; Li, ZM; Zhuang, JW ; Liu, Ya; Niu, XL; Wang, Jiang	2012	Dealing with the Challenges of Suddenly Regional Political Risk and the Global Financial Crisis - The Strategic Reflection on Risk Prevention of Chinese Export Credit Insurance	Proceedings of 2012 China International Conference on Insurance and Risk Management, Pp.33-49	1

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

3.5. Yazarlara göre çalışma sayıları

Konu ile ilgili en çok çalışma yapan yazarlar ve yaptıkları çalışma sayıları Şekil 4’te verilmiştir. Konu ile ilgili en çok çalışma yapan ülkelerin başında Çin gelmesiyle benzer şekilde en çok çalışma yapan yazarlar listesinde Asya kökenli yazarların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Şekil 4: En Çok Çalışma Yapan Yazarlar

3.6. Analizler ve ağ görselleri

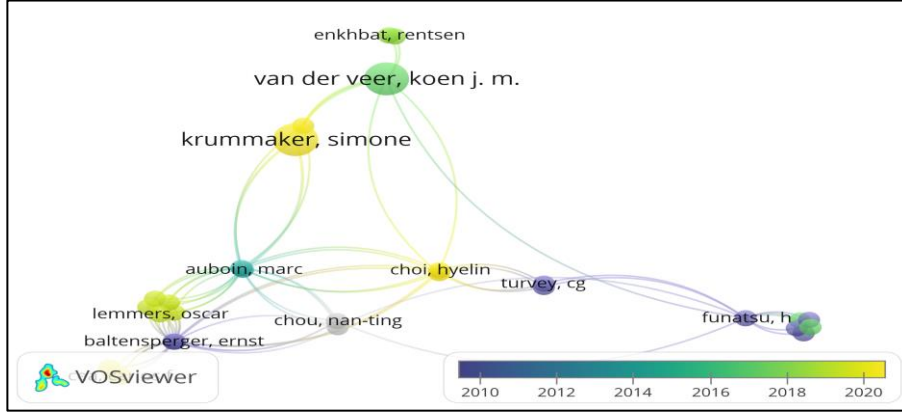
Vosviewer aracılığıyla yapılan çalışmalarda en çok atıf analizi, bibliyometrik eşleştirme analizi, ortak atıf ve ortak yazarlık analizleri ile anahtar kelime analizi kullanılmaktadır (Çizmecioğlu ve Akman, 2021, s. 6). Bu çalışma kapsamında yapılan analizlere ilişkin ağ görselleri bu bölümde verilmektedir.

3.6.1. Atıf analizi

Bu bölümde yıl bazlı atıf analizleri yazar, doküman ve ülke görsellerine ilişkin analizler yapılmıştır. Şekil 5’e göre en çok atıf alan yazarların zaman skalası içinde birbirleri ile olan ilişkisi görülmektedir. Buna göre en çok atıf alan yazarların Krummacker, S; Van Der Veer, KJM; Funatsu, H; Auboin, M; Baltensperger, E. ve Lemmers, O. şeklinde olduğu görülmektedir. Bunlardan sarı ile belirtilenler daha güncel çalışma yapan

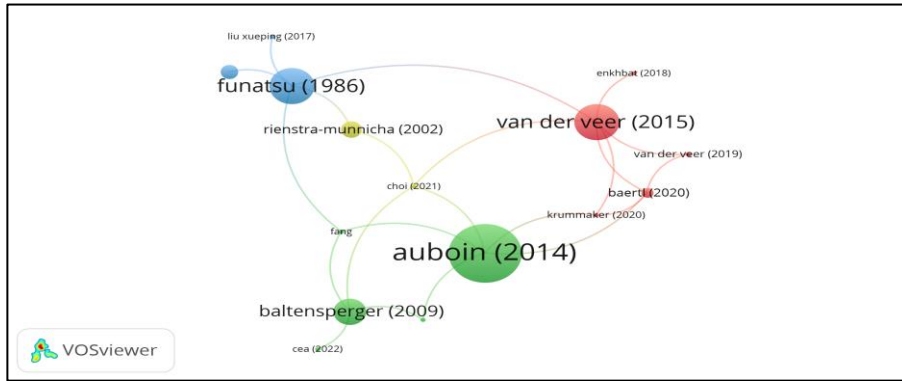
Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

yazarlar iken (Krummaker, Choi vb.) mavi ve mor renkler daha eski tarihli çalışmaları ifade etmektedir.

Şekil 5: Yıl Bazlı Atıf Yazar Görseli

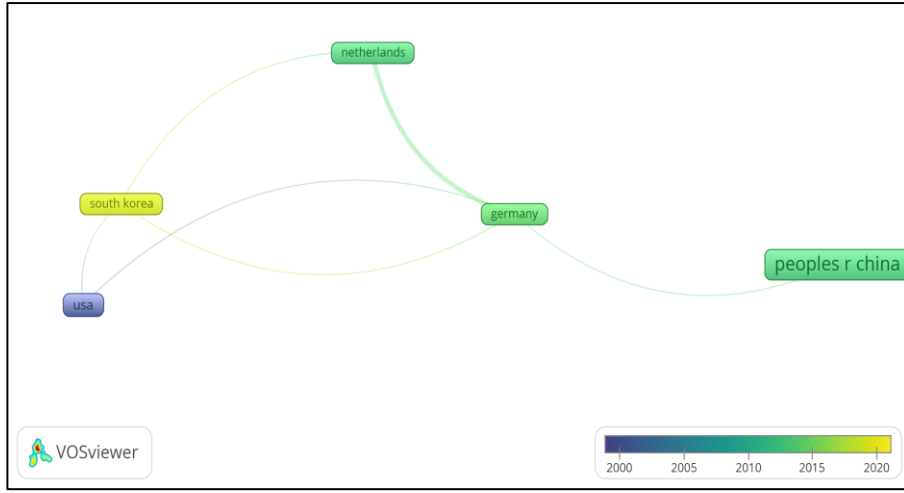
Şekil 6'de en çok atıf alana dokümanlara (çalışmalara) ve aralarındaki ilişkinin gücünü gösteren görsel haritası verilmiştir. Buna göre en çok atıf alan çalışmaların; Funatsu (1986), Baltensperger (2009), Auboin (2014) ve Van der veer (2015) olduğu görülmektedir.

Şekil 6: Atıf Doküman Analizi

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Şekil 7’de en çok atıf alan çalışmalara ilişkin yapılan ülke analizine ait görsel yıl bazlı verilmiştir. Buna göre en çok atıf alan ülkenin Çin olduğu görülürken, en güncel çalışmalar içerisinde atıf alan ülkenin Güney Kore olduğu görülmektedir.

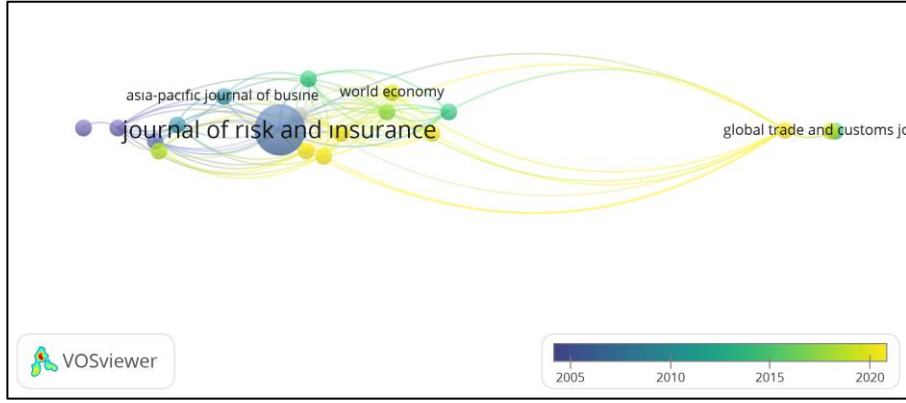
Şekil 7: Atıf Ülke Analizi

3.6.2. Bibliyometrik eşleştirme analizi

“İki farklı kaynağın aynı kaynağa atıfta bulunmasını” ifade eden bibliyometrik eşleştirme, atıf analizleri kapsamında en fazla yararlanılan analiz türüdür (Al, 2008). Bu analizle çalışmalar arasındaki bağlantının gücü ortaya çıkarılmaktadır (Çizmecioğlu ve Akman, 2021, s. 8).

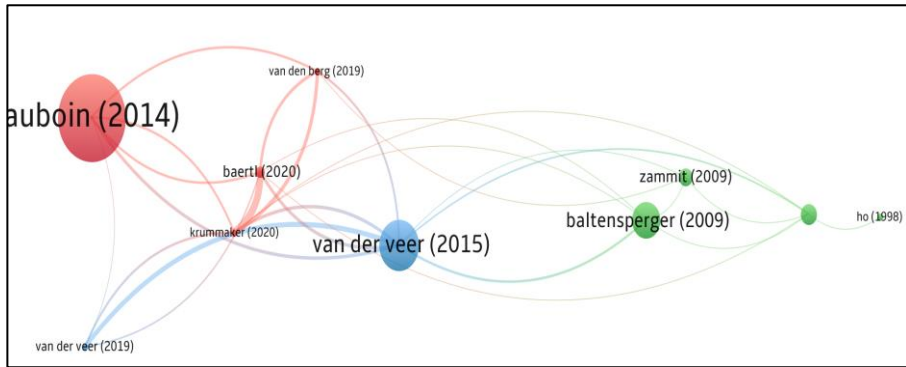
Şekil 8’de verilen bibliyometrik kaynak analizi sonuçlarına göre, ECI alanında yapılmış çalışmalara ilişkin en çok eşleşme sahibi kaynakların “Journal of Risk and Insurance”, “Asia-Pacific Journal of Business” ve “World Economy” dergilerinin olduğu görülmektedir.

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Şekil 8: Bibliyometrik Kaynak Analizi

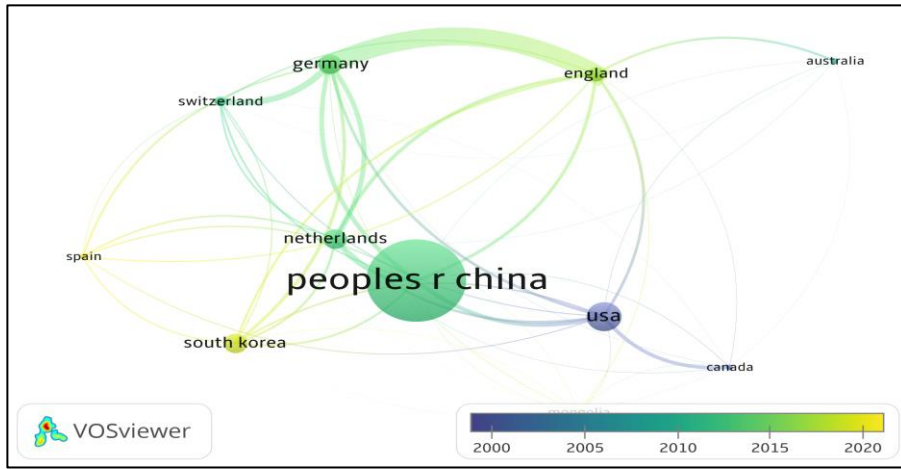
Şekil 9’da verilen analize göre yazarların bağlantı gücü gösterilmektedir. Bu görselin oluşturulmasında “bir dokümanın minimum alıntılanma sayısı” “1” olarak seçilmiştir. 65 dokümanın 22’si bu eşik değeri geçmiştir. 22 dokümanın her biri için, diğer dokümanlarla olan bibliyografik eşleştirme bağlantılarının toplam gücü hesaplanmıştır. Buna göre bibliyometrik eşleştirme sayısı en yüksek çıkan yazar dokümanları sırasıyla; Auboin (2014), Van der veer (2015), Baltensperger (2009) ve Zammit (2009) şeklindedir.

Şekil 9: Bibliyometrik Doküman Analizi

Gürbüz, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Bibliyometrik ülke analizi yapabilmek için “bir ülkenin minimum doküman sayısı” “1” ve “bir ülkenin minimum alıntılanma sayısı” “0” seçilerek analiz gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda çalışma yapılan toplam 17 ülkenin 11 tanesi eşik değeri karşılamıştır. Bu sebeple analize 11 ülke dahil edilmiş ve Şekil 10’da verilen görsel oluşturulmuştur.

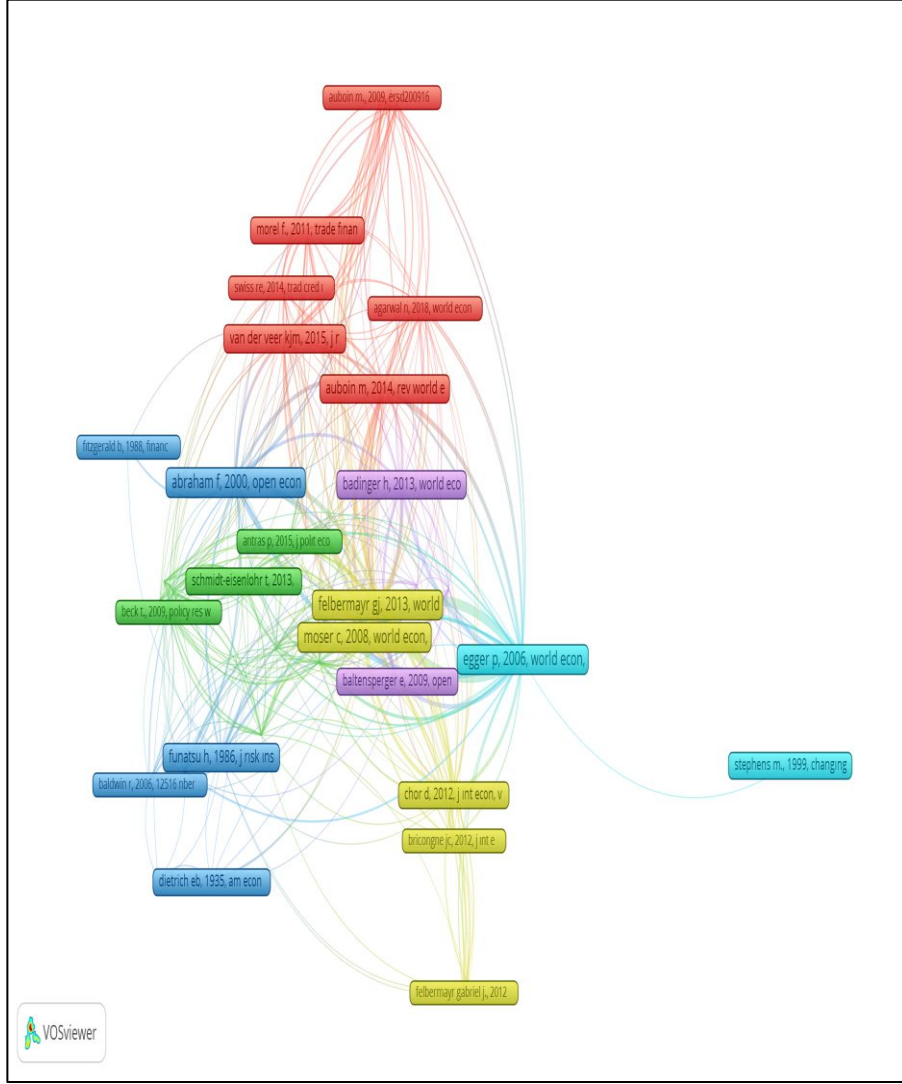

Şekil 10: Bibliyometrik Ülke Analizi

3.6.3. Ortak atf analizi

Ortak atf analizi, “herhangi bir çift dokümanda birlikte atf yapılan belgelerin sayısını ölçen bir belge eşleştirme” türüdür. Güçlü bir ortak atf analizi oluşması için birçok yazarın daha önce birlikte atf alması gerekmektedir. Birlikte yüksek sayıda atf alan yazarlar veya kaynaklar arasında güçlü ilişkiler olduğu varsayılır (Gülmez vd., 2020, s. 6). Bu sebeple bibliyometrik analiz çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır.

Şekil 11’de ihracat kredi sigortaları hakkında çalışan yazarlara ilişkin ortak atf analizi verilmiştir.

Şekil 11: Ortak Atıf Analizi

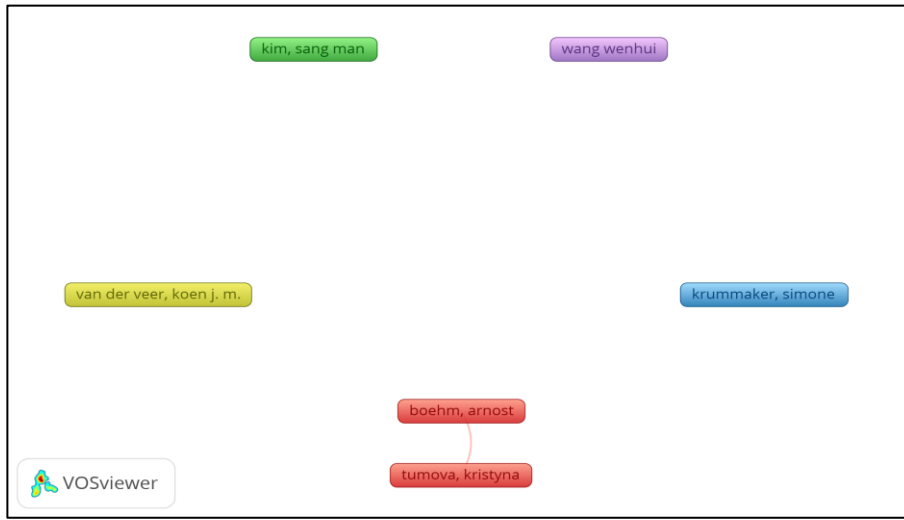
3.6.4. Ortak yazarlık analizi

Zaman içerisinde akademik yayınlara yönelik niceliksel ve niteliksel beklentilerin artması iki veya daha fazla yazarın dahil olduğu çok yazarlı çalışmaların da giderek artmasına sebep olmuştur. Çok yazarlı yayınlarda

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

yapılan iş birlikleri de daha dikkat çekici olmuştur. Bu kapsamda ortak yazar analizi, çalışmalaradaki iş birliğinin bir ölçüsü olarak kabul görmektedir (Gülmez vd., 2020, s. 6).

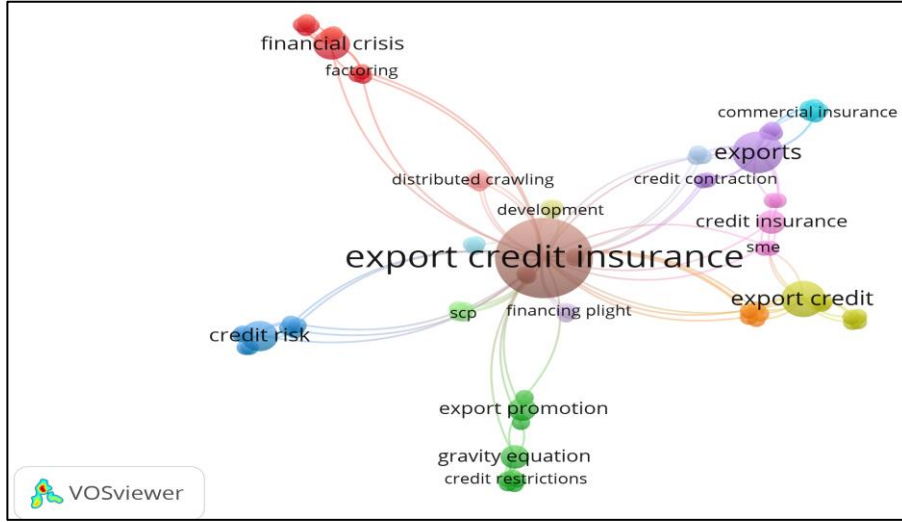
Şekil 12’de verilen ortak yazarlık analizi görseli dikkate alındığında konu ile ilgili çalışma yapan yazarlar arasında iş birliği olmadığı görülmektedir.

Şekil 12: Ortak Yazarlık Analizi

3.6.5. Anahtar kelime analizi

İhracat kredi sigortaları ile ilgili yapılan çalışmaların anahtar kelime analizi yapıldığında Şekil 13’te görüldüğü üzere en çok kullanılan anahtar kelimelerin başta “export credit insurance” olmak üzere “credit risk”, “export promotion”, “export credit”, “exports” “commercial insurance” şeklinde dağılım göstermiştir.

Şekil 13: Anahtar Kelime Analizi

4. Sonuç

Gelişen modern dünya içerisinde her ne kadar teknolojik ve sosyal gelişmeler olsa da risk ve belirsizlik, hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. İşletmeler ihracat faaliyeti gerçekleştirirken ticari ve politik birtakım risklere maruz kalmaktadır. İşletmelerin finansal olarak sürdürülebilirlikleri, uğrayacakları maddi zararların engellenmesi veya teminat altına alınmasıyla sağlanmaktadır. Bu açıdan sigorta ekonomik kayıpların önlenmesinde önemli bir finansal araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ihracat işlemlerinde karşılaşılabilecek risklere karşı işletmelerin kendilerini güvence altına alması, üretim ve ticaret hacminin artması nedeniyle ülke ekonomisine oldukça önemli katkılar sağlamaktadır.

İhracat kredi sigortaları ile ihracatçılar gelişmekte olan riskli pazarlarda orta ve uzun vadede satış imkanlarını arttırarak yurt dışındaki pazarlarda rekabet üstünlüğü sağlamada önemli avantajlar kazanmaktadır (EXİMBANK, 2022). Bu sebeple belirsizlik ve risklerin hakim olduğu günümüz piyasa yapısında hem finansal risklere karşı koruma sağlaması, hem de işletmelere sağladığı sürdürülebilir rekabet avantajı açısından önemi giderek artan sigorta türlerinden birisi olarak değerlendirilmektedir.

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Bu önemi göz önüne alındığında ihracat kredi sigortasına ilişkin çalışmaların gerek ülke ekonomilerine katkısı gerek ihracatçı işletmeler açısından faydası akademik alanda da çalışma konusu olmaya başlamış ancak halen yeterli düzeye ulaşmamıştır. Bu çalışmanın esas amacı konuya ilişkin akademik farkındalığın artırılması, konunun multidisipliner yapısının ortaya konulmasıdır. Bu amacı doğrultusunda konu ile ilişkin yapılan çalışmaların bibliyografik bir analizinin yapılmasıyla uluslararası literatüre bütünsel bir bakış açısı sağlamak hedeflenmektedir. Bu çalışmayla akademik çalışma yapacak olan araştırmacılara literatürde bulunan sınırlı kaynaklara ilişkin hazırlanmış bir taslak sunulmuş olunacaktır. Böylece gelecekte yapılacak olan çalışmalara başlangıç noktası için bir fikir verileceği düşünülmektedir.

Analiz sonuçlarına göre konu ile ilgili akademik literatürdeki boşluk dikkat çekici niteliktedir. Özellikle yazarlar arasındaki ortaklıkların olmaması akademik iş birliğinin azlığını göstermektedir. Çalışmaların 2000’li yıllardan sonra sayıca arttığı görülmektedir. 2000’li yıllardan sonra yapılan çalışmaların WoS veri tabanında endekslenmiş toplam çalışmaların sayısına oranı %87,6 olarak hesaplanmıştır. Çalışmalar çoğunlukla sosyal bilimler alanında, özellikle; ekonomi, finans, işletme ve yönetim alanlarında yapılmıştır. İlk çalışmaların Amerika’da, güncel çalışmaların ise başta Çin olmak üzere ağırlıklı olarak Asya ülkelerinde yapıldığı görülmüştür. Çin konu ile ilgili en çok yayın yapan ülke konumunda olup toplam çalışmaların %43’üne sahiptir. Dolayısıyla Çin’in en çok çalışma yapan yazarlara ve atıf oranına da sahip olduğu görülmektedir. Çalışmada ayrıca bibliyometrik eşleştirme analizi, ortak atıf ve ortak yazarlık analizi ile anahtar kelime analizi ağ görselleriyle verilmiştir. Böylece analiz sonuçlarının daha iyi yorumlanması sağlanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler ve bulgular konu ile ilgili çalışma yapacak olan araştırmacılara görsel ve sayısal olarak bütünsel bir taslak sunmaktadır.

Konu istatistik, matematik ve sosyal bilimler alanında özellikle iktisadi ve idari bilimler açısından multidisipliner bir yaklaşımla çeşitli çalışmaların yapılmasına elverişli durumdadır. Bu araştırmada da sunulan literatür ışığında gelecekte farklı ülkeler arasında benzer sigorta türlerine ilişkin yapılacak olan karşılaştırmalı çalışmalarda ilgili konu; iktisadi boyutuyla ulusal ekonomilere ve dış ticarete katkıları açısından çalışılabilir. Dünya ihracat lideri Çin’in ihracattaki durumu ve ihracat kredi

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

sigortaları ilişkisi ayrıca bir çalışma konusu olabileceği gibi söz konusu ülkedeki ilgili sigorta uygulama örnekleri, diğer ülkeler açısından karşılaştırılması ve farklılıkların tespit edilmesi neticesinde yeni uygulama ve çalışmaların geliştirilmesinde fikir verebileceği için iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Ayrıca konu hem bankacılık hem sigortacılık sektörü açısından içerik ve uygulamalar özelinde alışılabilençeği gibi işletmeler açısından dış ticaret işlemlerinde kullanımının fayda ve avantajlarının analiz edildiği ampirik çalışmalara da imkan vermektedir. Böylece akademik alanda çalışmaların çeşitlendirilmesiyle konuya ilişkin farkındalık arttırılmış olunmakla birlikte yeni fikir ve uygulamaların geliştirilmesine de katkı sağlanır.

Gürbüz, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Kaynakça

- Akçacı, T. (2013). Sigorta Sektörünün Türk Dış Ticaretine Etkisi: Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. *Journal of Insurance Research/Sigorta Araştırmaları Dergisi*.
- Aksoy, N. (2017). İhracat Kredi Sigortası Kavramı, Hukukî Niteliği ve Benzer Kurumlarla Karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 66-91.
- Aker, B. (2014). *Küresel Ticaret: Temelleri-Riskleri ve Finansmanı*. İstanbul: Gita Yayınları.
- Al, U. (2008). Türkiye'nin Bilimsel Yayın Politikası: Atıf Dizinlerine Dayalı Bibliyometrik Bir Yaklaşım. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Antras, P., Foley, C. (2015). Poultry in motion: A study of international tradefinance practices. *Journal of Political Economics* 123, 809-852.
- Baltensperger, E., Herger, N. (2009). Exporting against risk? Theory and evidence from publicexport insurance schemes in OECD countries. *Open Economic Review* 20, 545-563.
- Benavides-Velasco, C., Quintana-García, C., Guzmán-Parra, V. (2013). Trends in family business research. *Small Business Economics*, 40(1), 41-57.
- Bohm, A., Tumova, K. (2010). The Export Credit Insurance In Current Economic Situation. *E & M Ökonomie a Management* 13 (3), 72-82.
- Canitez, M. (2012a). İhracat Kavramları ve Temel Esasları. H. Bedestenci, & M. Canitez içinde, *Dış Ticaret İşlemler ve Uygulamaları 8.Baskı* (1-52). Ankara: Gazi Kitapevi.
- Canitez, M. (2012b). Dış Ticarete Ödeme Şekilleri ve Uygulamalar. H. Bedestenci içinde, *Dış Ticaret İşlemler ve Uygulamalar* (209-254). Ankara: Gazi Kitapevi.
- Choi, H., Kim, K. (2021). Effect of Export Credit Insurance on Export Performance: An Empirical Analysis of Korea. *Asian Economic Journal* 2021, Vol. 35 No. 4., Pp. 413-43.

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Çizmeciöğlu, S., Akman, A. (2021). Blok zincir ve kripto para konularının bibliyometrik bir analizi: 2015-2020 dönemi. *Business, Economics and Management Research Journal*, 4(1), 1-16.

Demir, B., Javorcik, B. (2018). Don't throw in the towel, throw in trade credit! *Journal of International Economics*, 111, 177-189.

Demiral, A. (2018). İhracat Kredi Sigortasının Önemi: Türkiye Örneği. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 262-276.

Derong, S. (2008). Accelerate implementation on export credit insurance in Zhejiang province. *Proceedings of 5th International Annual Conference on WTO and Financial Engineering, Modern Finance And Global Trading Cooperation*, 385-388.

Dunk, A., Arbon, P. (2009). Is it time for a new descriptor pressure injury: A bibliometric analysis. *Wound Pract. Res*, 17(4), 201-207.

Enkhbat, R., Tungalag, N. (2018). Economic Impact of Export Credit Insurance. *Proceedings of 9th China International Conference on Insurance and Risk Management (CICIRM) Hebei Univ China, Sch Econ, Baoding, Peoples R China*, 2-8.

Eser, F. (2019). Türkiye'deki Temel Makroekonomik Değişkenlerin Sigortacılık Sektörü . Doktora Tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

EXİMBANK. (2022a, 04 25). Rakamlarla Biz, Alacak Sigortası, Toplam Sigorta Desteği <https://www.eximbank.gov.tr/tr/rakamlarla-biz#alacak-sigortasi>

EXİMBANK. (2022b, 04 25). Spesifik İhracat Kredi Sigortası. <https://www.eximbank.gov.tr/tr/urun-ve-hizmetlerimiz/alacak-sigortasi/orta-ve-uzun-vadeli-alacak-sigortasi/spesifik-ihracat-kredi-sigortasi>.

Fang, F., Chou, N. (2021). Export credit insurance in a transitional economy: Evidence from China. *International Journal Of Electrical Engineering Education*.

Greene, M. R. (1965). *The Journal of Risk and Insurance Vol. 32, No.2*, 177-193.

Gülmez, D., Kozan İ. Ö., Gümüş, S. (2020). Uluslararası Dergilerde Yayımlanan Türkiye Kaynaklı Eğitim Araştırmalarının Genel

Gürbüz, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Görünümü: bibliyometrik analiz, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 46 (206), 213-239.

Jamieson, A. G. (1991). Credit insurance and trade expansion in Britain, 1820–1980. *Accounting, Business & Financial History*, 1:2 DOI: 10.1080/09585209100000027, 163-176.

Khan, G., Wood, J. (2015). Information technology management domain: Emerging themes and keyword analysis. *Scientometrics*, 105(2), 959-972.

Kim, S. M. (2020). Export Credit Guarantee and Prohibited Subsidies Under the SCM Agreement. *Journal of World Trade* 54 (3), 439-453.

Konat, G., Karpinska-Mizielinska, W., Smuga, T. (2011). The Importance Of Export Insurance In Poland In The 2000-2009 Period. *Gospodarka Narodowa-The Polish Journal Of Economics* (5-6), 21-48.

Li, X., Wu, X. (2017). Does Export Credit Insurance Really Promote International Trade: Evidence from China. *Proceedings of 8th China International Conference on Insurance and Risk Management (CICIRM) Guilin Univ Technol, , Guilin, Peoples r China*, 45-62.

Miao, H., Li, Y., Hao, H. (2013). The Analysis of Affect on Export Credit Insurance to Export Structure and Its Cycle -Based on HP Filtering and VAR Model. *Proceedings Of 4th China International Conference On Insurance And Risk Management (CICIRM)*.

Neipmann, F., Schmidt-Eisenlohr, T. (2017a). International trade, risk and the role of banks. *Journal of International Economics* 107, 111-126.

Neipmann, F., Schmidt-Eisenlohr, T. (2017b). No guarantees, no trade: How banks affect export patterns. *Journal of International Economics* 107, 338-350.

Sönmez, S. S. (2021). Sigorta Talebini etkileyen Faktörler: Konya İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Anabilim Dalı.

Gürbüzer, G. B. ve Sönmez, S. S. (2022). İhracat kredi sigortalarının bibliyometrik analizi: Web of Science veri tabanında bir inceleme. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 95-121.

Tonta, Y. (2017). *TÜBİTAK Türkiye Adresli Uluslararası Bilimsel Yayınları Teşvik (UBYT) Programının Değerlendirilmesi*. Ankara: TÜBİTAK ULAKBİM.

Van Der Veer, K. (2015). The Private Export Credit Insurance Effect on Trade. *Journal of Risk And Insurance* 82 (3) , 601-624.

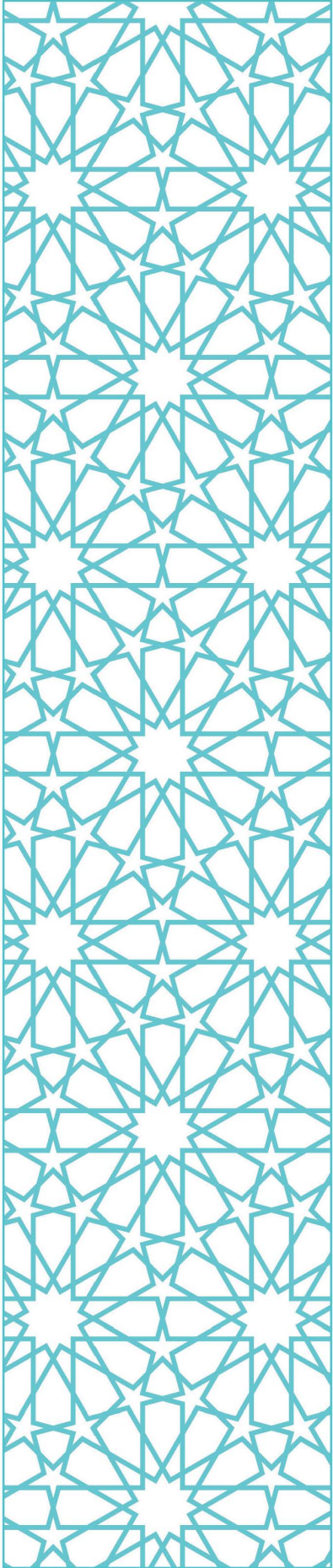
WoS. (2022, 03 22). *Citation Report*. Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/citation-report/b683750f-cb7f-4a2f-a96e-0c6224eed7fd-2b97797a>

Yang, L., Chen, Z., Liu, T., Gong, Z., Yu, Y., & Wang, J. (2013). Global trends of solid waste research from 1997 to 2011 by using bibliometric analysis. *Scientometrics*, 96(1), 133-146.

Yaşar, A. (2022). Finansal Sigortalar. E. Kırkbeşoğlu içinde, *Risk Yönetimi ve Sigortacılık* (582-583). Ankara: Akademi Araştırma Planlama Danışmanlık Eğitim .

Zan, B. U. (2019). Doğrudan Atıf, Ortak Atıf Ve Bibliyografik Eşleşme Yaklaşımlarına Dayalı Olarak Araştırma Alanlarının Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 14(2), 501-506.

Zhang, P. (2016). Study on Insurance System of International Export Credit System. *Proceedings Of The 2nd International Conference On Education Technology, Management And Humanities Science Vol:50*, 207-210.

DERLEME MAKALELER

Şikel, . ve Harmancı, H. (2022). Ebeveynin boşanması çocuğun kimlik gelişimini etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146. DOI: <https://doi.org/10.54557/karataysad.1084187>

Derleme Makale

Makale Geliş Tarihi: 07/03/2022

Makale Kabul Tarihi: 27/04/2022

EBEVEYNİN BOŞANMASI OCUğUN KİMLİK GELİŞİMİNİ ETKİLER Mİ?

Çiğdem ŞIKEL*

Hatice HARMANCI**

Öz

Sağlıklı aile yapısı, sağlıklı bireyler ve toplum için önemlidir. Yeni kurulan ailenin yapısı, evliliğin sağlıklı bir yapıda sürmesi ya da dağılmasında etken sayılmaktadır. Geçmişe göre çok daha hızlı değişmekte olan dünyada evliliği ve boşanmayı etkileyen sebepler de bu değişimden muhakkak ki etkilenmektedirler. Yapılmış çalışmalarda ebeveynleri boşanmış olan çocukların, aile yapısını sağlıkla koruyanlara göre psikolojik olarak zorlandıkları görüşü hakimdir. Bu çalışmanın amacı; boşanmış ailenin çocuğu olmanın çocuğun kimlik gelişimini ne şekilde etkileyebileceğini literatürde yer alan çalışmalardan elde edilen bulgularla ortaya koymaktır. Boşanmış ailenin çocuğu olarak travmaya maruz kalmanın olası etkilerine dikkat çekmektir. Gelecekte yapılabilecek çalışmalara yönelik alanları işaret etmektir. Sonuç olarak bulgular şunu gösteriyor ki boşanma aile ocuk ilişkilerinde dengenin bozulması ile kimlik duygusunun gelişimini etkilemektedir. Çocukluk ağı travmaları çocuğun kimlik gelişimini korumak için hassasiyetle çalışılması gereken bir alandır. alışmalar, sadece kimlik statüsü üzerine yoğunlaşmak gibi sınırlı bir alanda kalmamalı ve genişletilmelidir. Aile merkezli yapılacak gelişimsel ve eğitici çalışmalarla toplum bilinci uyandırılmalıdır. Güncel sosyal problemlerle ilgili çalışmaların sunduğu bulguları ortaya koyarak bilime katkı sağlamak önemli olduğundan bu çalışma da önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Boşanmış Aile, Duygusal İstismar, Kimlik Gelişimi, ocukluk ağı Travmaları.

* Yüksek Lisans Öğr., KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ocuk Gelişimi Tezli Yüksek Lisans Bölümü, cigdematmacalar@gmail.com, ORCID; 0000-0003-0449-8849.

** Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, hatice.harmanci@karatay.edu.tr, ORCID; 0000-0003-4064-5391.

Harmancı, H., Şikel, . (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

Does Parent's Divorce Affect a Child's Identity Development?

Abstract

A healthy family structure is a treasure for healthy individuals and society. The structure of the newly established family is considered a factor in the continuation or dissolution of the marriage in a healthy structure. In a world that is changing much faster than in the past, the reasons affecting marriage and divorce are also undoubtedly affected by this change. Studies have shown that children whose parents are divorced have psychological difficulties compared to those who maintain their family structure healthily. The aim of this study is to determine how being a child of a divorced family can affect the child's identity development with the findings obtained from the studies in the literature. The study also aims to draw attention to the possible effects of being exposed to trauma as a child of a divorced family and to point out areas for future work. As a result, the findings show that divorce affects the development of the sense of identity by disrupting the balance in family-child relationships. Childhood traumas are an area that should be studied sensitively to protect the child's identity development. Studies should not remain in a limited area, such as focusing only on identity status, and should be expanded. Public awareness should be raised through family-centred developmental and educational studies. Since it is vital to contribute to science by revealing the findings presented by studies on current social problems, this study is also important.

Keywords: Divorce, Divorced Family, Emotional Abuse, Identity Development, Childhood Traumas.

Harmancı, H., Şikel, . (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

Giriş

Kendi üyelerinin gereksinimlerini farklı sebeplerle sağlayamayan aile yapısı, bazı zorluklar içinde parçalanabilir. Bir ailenin kurulma aşamasına dek gelen süreç ne kadar kendine özgü ise boşanma süreci de öyledir. Boşanma, ailenin kurucusu olan iki kişinin dışında aile üyelerini, geniş aileyi, sosyal çevrelerini ve toplumu etkilediği kabul edilen bir gerçektir. Ailede hayati kayıp, g, uzun süre ayrı kalma, ekonomik zorluklar ve benzeri durumlar gibi boşanma da ailenin parçalanmasına sebeptir.

Boşanma kavramını evlenme ile ele alarak incelemek en çok etkilenen paydaşlardan biri olan çocuğu anlamak için aydınlatıcı olacaktır. Toplumun devamlılığını sağlayan en kk ve en önemli kurum olan aile; çocuğa psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik destek sağlayan yuvadır. Geçmişten bu yana, toplumdan topluma evlenme ve boşanmaya dair olan anlayışın değişiklik gösterdiği bilinir. Boşanmaya sebep; birey odaklı, geniş aile odaklı, kültürel odaklı, toplumsal odaklı ve daha fazlası olabilir, çok yönlüdür. Dünyanın yaşadığı değişim ve gelişimle etkileşim halinde olan ailenin yapısı etkilenirken aile içinde yaşananlardan da toplum etkilemektedir (Şentürk, 2006, s. 4).

Literatürde yayınlanan araştırmalara dayalı olarak derlenen bu çalışmada, boşanmış aile yapısından çocuğun nasıl etkilendiği ve geleceğine yansımaları değerlendirilmiştir. Çocukluk ağı travmaları kavramı penceresinden bakarak, ebeveynin boşanmasının çocuğun kimlik gelişimi üzerindeki etkisine değinilmiştir.

Yöntem

Bu alışmada Pubmed, Web of Science, Science Direct, ERIC, EBSCO, Google Akademik veri tabanları kullanılarak literatür incelemesi yapılmıştır. İlgilenilen konuya ilişkin uzunlamasına gelişimsel bir süreç elde edebilmek için tarih kısıtlaması yapılmamıştır. Kaynakların tanınlanması, analizi ve seçilmesi süreçlerinde konuyla ilgili genel anahtar kelimeler (boşanma, ocuk, kimlik gelişimi, gelişim kuramları, çocukluk ağı travmaları gibi ...) kullanılmıştır.

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

Aile Yapısı, Evlilik

Tolan'ın kentleşme üzerine eleştirel ve çözümlemeci yaklaşım içeren çalışmalarında, aile tipi sınıflandırmalarının; aile reisliğinin hangi eşe olduğu, evlenme şekli, akrabalık sistemleri, nerede yerleşilmiş olduğu gibi değişkenlere bakılarak genellikle hanede yaşayan birey sayısına göre yapıldığını belirtmiştir (Şentürk, 2006, s. 14).

Tolan 1950'li yıllardan sonra Türkiye'deki değişim sürecindeki aile yapısını üç tip sınıflandırma ile tanımlar. İlki "geniş aile ya da kır ailesi" yapısıdır. Ataerkil yapı özellikleri gösteren geleneksel birkaç neslin birlikte yaşam sürdüğü büyük anne, büyükbaba dışında bazen eşlerin kardeşleri ve onların aileleri gibi geniş bir nüfustan oluşur. Burada köyden kente g ve geçici parçalanma durumu olsa da aile, dayanışma ve karşılıklı yardım ilişkileri çerçevesinde yaşama devam etmektedir. Birlikte üreterek paylaşmak yaşam koşulları için mecburidir ve bu güçlü doğal bağ, aile yapısını destekler. İkincisi, "kent ailesi ya da çekirdek aile", anne-baba ve evlenmemiş çocuktan oluşan, kadının aile içindeki görevleri dışında da çalışarak işgücüne katıldığı ve statüsünün farklılaştığı yapıdır. ncs, gecekondu bölgelerine yerleşerek kentli olan "geçiş ailesi"dir. Bir yanı ile şehre yabancıdır ve dışlanır. Bu sebeple geleneksel kalır. Diğer yandan da modern aileler arasına karışır. Tam anlamıyla iki kültür arasında arada kalmıştır. Ataerkil yapı zlmeye başlamıştır (Ergur vd, 2011, s. 21).

Geniş ailelerde, baba evinde oturulur ve kazanan ile harcanan tek elden yapılır. nemli kararlarda, gençlerin eşe seçimi de dahil, aile büyükleri özellikle yaşlı ve erkekler söz sahibidir. Evlenme yaşı, çekirdek aile yapısında 24-28 yaşlarda görülürken geniş ailede daha kk yaşta olur (Şentürk, 2006, s. 20). Çekirdek ailede, büyük aile ile olan bağlar zayıflamıştır, ailede otorite aile üyelerine dağıtılmıştır, iş bölümü vardır ve eşler tüm yaşamsal şartlarını kendileri belirleyip kendi tercihleri ile karar verirler. Kadın üretime katılır. Çocuğun bakımı eğitimi gibi konularda çalışan kadının toplumsal hizmetlerden daha çok destek aldığını aktarır. Geçiş ailesinde ise, karma bir yapı grlmektedir. Geniş aile yapısında ocuk üretime katılabilecek kadar büyüdüğünde aile içindeki emek gerektiren ve uygun grlen görevde çalışmaya başlar. Baba işlerini devir alarak aile bakımını sürdürmeye dayalı yapı nedeniyle ailede erkek ocuk daha ndedir. Geçiş aile yapısında ise ocuk arada kalmıştır, modernleşmede ve kırsallık yaşantısında vardır (Şentürk, 2006, s. 20-24).

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması Çocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

Kasapoğlu'nun çalışmasında aktardığı üzere daha pek çok özelliği barındıran aile yapıları dinamiktir ve değişim süreci sũreęendir. Őlkemizde gũncel olan çekirdek aile yapısının arttığı gerçeğidir ancak çekirdek aile yapısı, özũnde geleneksel özelliklere bağlı kalarak kentleşmektedir. Gũçlü aile bağları ortak sevinç ve ũzũntũ durumlarında geniş aile özellikleri egemen olmaktadır. Yeni evlenen çiftler hem evlenirken hem de yuva kurduktan sonra aileden yardım görũrler (Kasapoğlu, 1990, s.52-54). Anne çalışıyorsa çocuk el birliği ile evin büyüklerinden yardım alınarak büyũtũlũr, aile büyũęũ hasta olursa bakımevine gitme yerine evde bakılır. Toplumun kendine özgũ kũltürel özellikleri aile içinde yaşamaktadır (Őentũrk, 2006, s. 24).

Aile birliğinin sağladığı faydalar diğer bir ifade ile ailenin fonksiyonları; yeni nesillerin oluşmasını sağlama, kũltũrũ aktarma, çocukları yetiştirme, sosyal hayatın içine katma ve kendi varlıklarını kendi sağlayacakları olgunluğa erişmelerini sağlamaktır (Erkal, 1983, s. 68). Farklı iki aileden gelen bireylerin hangi aile yapısı içinde büyũdũkleri, yetiştikleri ve yeni kurulan aile çatısı altına buradan ne taşıdıkları, evliliklerini ve çocuklarını etkileyecektir.

Evlilikte uyumu etkileyen bazı faktũrler vardır. Bunlar normlar, sosyal ve ekonomik faktũrler, kũltür, eğitim, yaş faktũrũ, aile içi iletişim, eşin fiziksel ve ruhsal özellikleri ve çocuk faktũrũ olarak sayılabilir. Toplum ve sosyal dũzenin kişiye yüklemiş olduğu kimlik, kişinin eş seçiminde de etkili olur. Boşanmaya sebep olduğu dũřũnũlen farklı demografik ve sosyoekonomik faktũrler vardır. Bunlar evlenilen yaş, eşlerin sosyokũltürel benzerliği ya da farklılıkları, eğitim ve iş durumları, ailedeki çocuklar ve ailenin gelir durumu olarak sıralanabilir (Gũkmen, Eralp ve Atay Kayış, 2019, s. 66-67).

Arıkan'ın (1996) boşanma riskine sahip evlilikler üzerine yaptığı çalışmalarda, boşanmaya sũrũklenen aileler için en riskli olasılıklar řũyle sıralamıştır; eşlerin yetiştirilme biçiminde farklar, kũçük yaşta evlilik, dini inanç farkları olması, eğitim durumlarının farklılığı, aile onayı olmaksızın evlenme, eşler arası yaş ve ekonomik durum farkı, evlilik öncesi cinsel yaşamın varlığı, farklı milletten eşler (Arıkan, 1996, s. 60). Collange (1997) tarafından, Tũrkiye için yapılan çalışmalarda "birbirine eş dũzeyler" ile bir araya gelmiş eşlerin daha uyumlu görũldũęũ rapor edilmiştir. Sebep olarak ortak özellikleri sayesinde gũçlũklerle daha rahat

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

mücadele edebilecekleri ve evliliklerini koruyabilecekleri aktarılmıştır (Collange, 1997, s. 50)

Evliliği etkileyen faktörlerin boşanmayı da etkilediği görölmektedir. Hortaçsu'ya (1991) göre, boşanmaya sebep olan faktörler çok çeşitlidir. Bunlardan en sık karşılaşılan bazılarını şu şekilde sıralamıştır: "ekonomik nedenler, iletişim sorunları, eşlerin sosyokültürel uyumsuzluğu, cinsel problemler, partnerlerden birinin sadakatsizliği, aile içi şiddet, hobilerin uyuşmaması, duygusal ihtiyaçların ihmali, geniş aileden gelen müdahaleler, partnerlerden birinin kendi geniş ailesine bağımlı tutumları, ocuk sahibi olmamak, yaş farkı, erken yaşlarda evlenmiş olmak, kendi isteğiyle evlenme kararı vermemek, partnerlerden birinin hayatındaki ani değişimler, psikiyatrik sorunlar/depresyon, panik atak, şizofreni vb., uyuşturucu, alkol ve kumar alışkanlığı". Bireylerin evlenirken kişisel özelliklere dikkat ettiklerine ve evlenirken kişiliğe verilen önemin boşanırken aynı oranda göz önünde bulundurulmamaktadır (Hortaçsu, 1991, s. 37). Bu sonuç geçmişte Türk ve Batı toplumlarını içeren çalışmaların bulgularıyla da örtüşmektedir.

Boşanma, Epidemiyolojisi, Kuramsal Yaklaşımlar

Boşanma da evlilik kadar eski bir kavramdır ve toplumların tarihsel gelişimine göre farklılaşmalar gösterir. İlkel yaşamdan gelen Pueblo Yerli kabilesinde kadın, kocasının ayakkabılarını evin girişinde eşiğe koyarsa onu boşamış olurdu. Birçok eski toplumda evliliğin daimi olabilmesi erkek çocuğun doğmasına bağlıydı. Gerçekleşmemesi haklı bir boşanma nedeni sayılırdı. Eski ağ'da bazı toplumlarda boşanmanın kuralları vardı. Örneğin, Asur kadınları, kocalarının eşlik vazifelerini yapmaması halinde, evlilikten doğan miras haklarını koruyarak çeyizini alıp gidebilirlerdi. Kocasını tutsak düşen eş, iki yıl sonra boşanmış sayılırdı ve kadın tekrar evlenebilirdi. Babil ve Mezapotamya'da da benzeri kanunlar vardı. Osmanlı hukukunda üstünlük erkekteydi ve koca tek taraflı sözlü olarak istemesine bağlı olarak boşanabilirdi. Katolik toplumlarda boşanma izni yoktur. Bu durum Protestanlarda yumuşamıştır. Türk Medeni Kanunu'nda ise geçerli nedenlerden biri ile mahkeme tarafından eşler boşanabilirler ([wikipedia.org/wiki/Boşanma#Tarihe](https://tr.wikipedia.org/wiki/Boşanma#Tarihe)).

Türkiye'de 2020 yılında toplam nüfus yaklaşık 84 milyon, ocuk nüfusu yaklaşık 23 milyondur (TÜİK, 2020). Boşanma sayısı 2020 yılında

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

136 bin 570 iken, 2021 yılında 37.515 çiftin daha boşandığı görölmüştür. Bu rakamlara göre Türkiye'deki kaba boşanma hızı 2021 yılında binde 2,07 olarak gerçekleşmiştir. Boşanan ailelerde çocukların velayetinin %76,1'i anneye, %23,9'u babaya verilmiştir. Evlilik süresine göre boşanmalar incelendiğinde, 2021 yılında gerçekleşen boşanmaların %33,6'sı evliliğin ilk 5 yılında, %20,9'u ise evliliğin 6-10 yılında gerçekleşmiştir (TUIK, 2021).

Boşanma hemen yaşanıp sona eren bir olgu değildir, psikolojik ve sosyal yönleri ile süreç içerir. Toplumdan topluma kültürel yapıya göre değiştiğinden ve ayrıca bireysel farklılıklar da içerdiğinden bu süreç tam tarifi olan belirgin bir reçete gibi değildir. Ancak bu farklılıklara rağmen 4 farklı kuramdan birine dayandırarak olguları incelemek mümkündür (Uçan, 2006, s. 23).

Boşanmanın nedenlerine dayalı kuramlar bireysel bazda evliliğin fayda ve maliyet ilişkisinin gözden geçirilmesine dayandırılmaktadır. İki kuramın ilki "Sosyal Değiş Tokuç" kuramıdır ve Levinger ve Becker iki ayrı kuramcı olarak yorumlamışlardır. Levinger evlilikteki fayda ilişkisinin bitmesini boşanmaya neden olarak görürken üç aşamada inceler. Evliliğin ekicilikleri, engeller ve alternatif ekicilikler boyutunda açıklarken Becker birbirini kısıtlı tanıma imkanının evlilikte dengeyi bozduğunu temel neden olarak gösterir. İkinci kuram ise "Kriz Kuramı"dır. Temel ihtiyaçlar ya da kişisel bütünlüğe yönelik denge bozulursa kriz olarak algılanarak boşanmaya neden olabilir görüşü savunulmaktadır (Uyar, 1999, s. 2-5).

Boşanma; süreç kuramlarında, ailedeki tüm fertlerin yaşamlarındaki değişiklikleri kabullenerek, yeni yaşamlarına uyum sağlamalarını gerektiren bir zaman koridoru olarak değerlendirilmiştir. Bu süreçte belirlenen tanımlarla birbirini takip eden alt evrelerden bahsedilmiştir ve bu evreler iç içe geçmiş durumdadır. Bireyler özgün olarak bu evrelerde gerileme göstererek bir önceki evreye tekrar dönecek tecrübeler yaşayabilirler. İlk kuram, 1975 yılında Kessler'in Psikososyal Kuramıdır. Hoşa gitmese de gerçeği görmek, erozyon, ayrışma, fiziksel ayrılık, yas, ikinci ergenlik, araştırma ve sıkı çalışma olarak adlandırılan 7 duygusal süreçten oluşmaktadır. İkincisi 1975 yılında boşanmanın psikolojik bir kriz olduğunu varsayan bir yas süreci olarak boşanmadır. Yas sürecinde sırasıyla inkâr, çaresizlik, öfke, yeni yaşam sürecinin başlaması ve kabullenme dönemlerinin yaşanması beklenir ve kabullenme

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

aşaması ile boşanma tamamlanmış olur. Diğeri, Bohannan'ın boşanmanın 6 istasyonu modelidir. Duygusal, hukuki, ekonomik, aile boşanması, toplumsal boşanma ve son evre olarak psikolojik boşanma evreleri vardır. Sonuncusu, 1977'de Smart tarafından geliştirilen Ericson'un kişilik gelişimi sürecine bağlı olarak ele alınan bir modeldir. Ericson'un gelişim evrelerinin her biri bir kriz ile özdeşleşmiştir ve sağlıklı gelişim için krizin açılması öngörülür. Bu modelde kriz ve bireyin regresyona uğraması üzülecek problem olarak grlen boşanmanın evreleridir (Uyar, 1999, s. 2-5).

Boşanmanın ocuklar zerindeki Etkileri

Boşanmanın hissettireceği kaygı ve güvensizlikle baş edebilmek, ocuk için oldukça zordur. Belirsizliğin yerini sürekli anne babası ile doldurmaktan başka istekleri de yoktur ve onlarla ilişkisinde tutarlılık beklerler. Boşanmanın ocuk üzerindeki etkileri boşanma sonrası geçen zamana, yaş gruplarına, cinsiyete, psikolojik ve fizyolojik problemlerine göre değerlendirilebilir.

Literatürde boşanmanın ocuk üzerindeki etkilerine dair kısa ve uzun dönemli olmak üzere etkilerden bahsedilmektedir. Bu veriler çelişkiler de içermekle birlikte; kısa süreli etkilerin de uzun süreli etkilerin de çoğunlukla olumsuz olduğu aktarılmaktadır. Boşanmanın hikayesini ebeveynleriyle birlikte yaşayan çocukların olumsuz etkileri kendi yetişkinlik dönemlerine taşıdıkları belirtilmektedir. Uzun süreli etkilerin olumsuzluğuna dair kanıt olarak; boşanmış ebeveynlerin çocuklarının, boşanma yaşanmamış olanlara kıyasla, kendi evliliklerini de sürdüremedikleri araştırmalarda bulunmuştur. Ancak, literatürde bu konuda çelişkili bulgular vardır. Olumsuz etkileri hafifletecek olan boşanma sonrası ebeveyn ocuk ilişkisinin niteliğidir. ocuk güvende olduğunu hissetmek ister (Öngider, 2013, s. 157).

Öngider (2013) araştırmasında kısa süreli etki için ilk iki sene önemli ifadesine değinir. 6-12 ay arasında boşanmaya uyum sağlama sürecinin başladığı ve bu dönemde en sık grlen belirtinin ie dönük davranışlar olduğu belirtilir. Boşanma dan sonra 2 yıl geçen çocuklarda en sık yaşanan olumsuzlukların, sinirlilik, sorunları ozememe ve dürtüsellik olduğu grlmştr (Öngider, 2013, s. 147).

Harmancı, H., Şikel, . (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

Erkek ocuk, bořanmadan en çok ergenlik yařında etkilenirken, kız çocuklarının 5-6 yařlarında etkilendięi bildirilmektedir. Kız ocuklarda elektra kompleksi nedeniyle babaya ařırı dűřkűnlűęűn psikolojik olarak etkilenmesine sebep olabileceęi aktarılır. Erkek içinde aynı baęlılık dűnemi ergenliktedir. Oęulun babası ile kendini uezdeř kıldıęı ve paylařımlarının arttıęı dűnem olduęundan ergenlikte yařanan bořanma daha olumsuz etkiler (Saęlam, 2011, s. 20).

Wallerstein'a (1991) gűre, bořanmaya çocukların tepkilerinde yař çok űnemli bir faktűrdűr, 0-1 yařında bebeklik evresinde bařlar. Okul űncesi, okul dűnemi ve ergenlik dűnemleri de ayrı ayrı ele alınır. Bebekler fiziksel ve duygusal temas ile ebeveynleriyle gűven iliřkisi kurarlar. Alıřkın oldukları dűzeni ararlar ve aksaklıklar tutarsızlık hissedip bebeęe huzursuzluk verir. Bebekte gűvenli baęlanma geliřmeyebilir (Wallerstein, 1991, s.29).

Wallerstein (1991) 1-6 yař olan okul űncesi dűnemde çocuklar, anne babalarının duygularını anlamaksızın bořanma durumundan korkarlar ve gerileme davranıřları gűsterebilirler řeklinde belirtir (Wallerstein, 1991, s.453). Őařkınlık tepkileri, kayęı ve kendilerini suçlama tepkileri ile anne babaya ařırı dűřkűnlűk, çocukluk eřya ya da oyuncaklarına ařırı deęer atfetme, űfke davranıřları sergileyebilirler (ınar, 2019, s. 24).

Stocker ve dięerleri (1997) alıřmalarına gűre; okul dűneminde 12 yařına dek çocuęun duyguları karıřıktır. Kimi zaman anne babasını sorumlu tutarken kimi zaman kendisini bořanmanın sebebi olarak gűrűr. Kendini bu řekilde suçlu gűrmesi farkındalıęının artması ve yařının bűyűmesi ile ergenlięe yaklařtıķa azalır. İçine kapanmıř, arkadař iliřkileri zayıflamıř derslerinde gerilemiř, yalnızlık ve yoksunluk hissedilen űfkeli, çatıřmalara karřı dűrtűsel durumlar tarif edilebilir (Stocker, Ahmed ve Stall, 1997, s. 373-378). Ebeveynlerini barıřtırmayı isteyip bunun için çaba gűsterebilir (Kasuto, 2017, s. 12). Ergenlik dűnemindeki çocukta kendilik geliřimi bařlamıřtır, farkındalıęı artmıřtır. Tűm çevresini kendi benlięine gűre algılamaya bařlayan ocuk bořanma durumuna karřı kayęı duyabilir. Geleceęe karřı da kayęı hissetmesi yařının doęalında olan ergen bir yandan zaman ilerledikçe kendi bařına karar alabilme olgunluęuna eriřmektedir ve bořanmaya da farklı tepkiler vermeye bařlayabilir. Farklı tepkiler benlik geliřimleri ile ilgilidir (ınar, 2019, s. 27).

Harmancı, H., Şikel, . (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

Boşanmanın ocuklarda yarattığı psikolojik ve fizyolojik etkileri inceleyen araştırmalarda; bazı eşler için, boşanmayla yaşanan eş kaybının eşinin vefatı ile hissedilene benzer bir duygusal deneyim olduğu ifade edilebilir. Bu duygusal tanım içinde, ilişkinin bitmesi ile yaşanan ayrılığın adeta kişinin ölümü gibi tüm bağları kopardığı da aktarılmakta, ayrılık sonrası yaşanan stres ve yoğun duygular da tarif edilmekte ve ek olarak gerçek anlamda bir yas sürecinden de bahsedilmektedir. (Alpaslan, 2018; kszler ve Yılmaz, 2022, s. 4).

Şentürk (2006) araştırmasında, çocuğun boşanmaya uyumunun, lme uyumdan daha uzun bir zamana ihtiyaç gösterdiğini belirtir. Bu sebepten boşanma çocuğun gelişiminde bir travmadır. Gelişimsel sorunlar açar. Ebeveyn kaybı sebebiyle erken yaşta görev alan ocuk, kendi evlilik hayatında kırılğanlıklar yaşayabilmektedir (Şentürk, 2006, s. 152).

Eşler için boşanma süreci, başarısızlık başta olmak üzere duygusal olarak yoğun hislerin yaşandığı karmaşık bir süreçtir. Psikolojik olarak özgün, suçlu, tek başına kalmış ve bazen de öfkeli hissederek kiskan, acı çeken, yas tutan, korkan, şüphe duyan bireylere dönüşebilirler (kszler ve Yılmaz, 2022, s. 4). Frisby ve diğerlerinin (2012) alışmasında da belirtilen, tüm bunların beraberinde eşlerde zgven ve benlik saygısının düşmesini, karamsar duyguların artmasını getirdiğidir. Geleceğe yönelik artan karamsarlık duyguları da deneyimlenebilmektedir. Psikolojik olarak iyi oluş halinden uzaklaşmak ise fizyolojik olarak beraberinde yüksek kan basıncı, uyku problemleri, sağlık durumlarından yakınmalar gibi işlevsel bozuklukları getirebilir (Frisby vd, 2012, s. 715).

Boşanmanın ocuklar üzerinde Yarattığı Davranışsal Problemler

Yapılan araştırmalara göre davranışsal olarak da etkileri; parmak emme, tırnak yeme, alt ıslatma ve dışkı kaçırma, beslenme bozuklukları gibi gerileme davranışları görülebilir. Okul ncesi dönem ve bazen okul başladıktan sonra da ortaya çıkan parmak emme davranışının ardında parçalanmış aile, kardeş kiskanlığı, yaşanılan bir travma, ani korku, yanlış aile tutumu vardır. Tırnak yeme davranışı da benzeri baskı, aşırı stres ve duygusal çatışmalar sonucu ortaya çıkar. Aile tutumunda otoriter tutum, çocuğun fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete uğraması, yeterli ilgi ve sevgiyi bulamaması, anne ve baba arasındaki kavgalar, çocukta bu davranışa neden olabilir. Beslenme ve altına kaçırma davranış problemlerinde önceki yaşlara gerileme aynı sebeplere bağlanabilir,

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

mutlaka ocuk için endişe ve üzüntü odağı yıpratıcı durumlar vardır. Bu durumlar ortadan kaldırıldığında ya da çocuğun üstesinden gelebileceği hale getirildiğinde sorunlu davranış ortadan kalkar. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB), saldırganlık, yalan, öfke, inat, alma gibi istenmeyen davranışlar grlebilmektedir. Çalışmalarda DEHB ailevi huzursuzlukların varlığı ile açıklanmıştır. Sadece boşanma ya da ailenin başka sebeple parçalanması değil, annesiyle çocuğu arasındaki uyumsuzluk, tutarsız, hoşgörüsüzlük ve otoriter aile tipinde büyüyen ocuk olmak bu rahatsızlığın tespitinde oranı arttırır. Annede bulunan karakteristik depresyon veya kaygı varsa, babada daha önce konulmuş DEHB tanısı varsa bunlar da çocuktaki DEHB eğilimini arttırır. Saldırgan ocuğa bakıldığında, neden bu davranış bozukluğunu gösterdiğinin cevabı, incinmekten korkuyor olmasındandır. Saldırmak temel bir savunma mekanizmasıdır. Çocuklar, ebeveynlerince desteklendike saldırganlığı kontrol edebilirler. Aynı Şekilde dikkat çekmek için yalan, alma ya da inatılığa da başvurabilir. Bu ailenin odağını değiştirecektir ve buna ihtiyaı vardır, sevgi ve ilgi görmek istiyordur ancak bu tip davranışları çocuğun kendine olan saygısını da eksiltecektir (ınar, 2019, s. 32-43).

Boşanmanın ocuklar üzerinde Travma Etkisi ve Tespiti

Travma, kökeni itibari ile Eski Yunancaya dayanır ve yaralanma demektir (Bilgi, 2011, s.3). Yangın, deprem, sel gibi doğa olayları, savaş, saldırı, cinsel zorbalık gibi hayatı tehdit eden olaylar zihni, bedeni ve ruhu yaralar (Bulmuş, 2008, s. 4). Tıpta fiziksel ve psikolojik travma olarak ayrılır. Psikolojik travma; kişinin zayıflıkları ile yzleşmesidir. Yaşamını ya da beden bütünlüğünün tehdit altında olması veya böyle bir duruma tanıklık etmesi psikolojik travmadır (Şuer, 2005, s. 276). Travmaya sebep olan temel etkenler üç grupta toplanır ve hepsi dış kaynaklıdır ancak kişinin zihnine girer Şeklinde bahseder. İlki doğal her türlü afet, ikincisi kaza ve ihmaller ve sonuncu olarak beklenmedik, kontrolsüz bir durum içinde ölüm, savaş, işkence ve istismar durumlarıdır. Bunlardan ilk iki grup tek bir olayla sınırlı ani beklenmedik olaylar kapsamında I. Tip Travma olarak bilinir. Tip II Travma ise kronik, kişinin yaşamında çok boyutlu işlevsizliğe sebep olan koşulları içerir (Parmaksızoğlu, 2011, s.24; Vural, 2015, s. 28).

Dünya Sağlık rgt, ocuğa kötü muameleyi fiziksel, cinsel, duygusal ve psikolojik istismar ve ihmal olarak 4 gruba ayırmıştır. İhmal

Harmancı, H., Şikel, . (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

ve istismar birbirinden ayrıdır. İhmal pasiftir ve belirtileri, bulguları ve yasal tanımlaması belirsizdir (Donnelly, March ve Amaya-Jackson, 2006). Çocuklarda travmatik bir durum yaşandıktan sonra travma sonrası stres bozukluğu, majör depresif bozukluk, davranım bozukluğu, kaygı bozukluğu, psikotik bozukluk ve maddeyi kötüye kullanım gibi birçok ruhsal patolojinin gelişebildiği bildirilmektedir (Karakaya ve olak, 2007, s. 82-85).

Ruhsal Rahatsızlıkların Tanılanması El Kitabığına (DSM-5) göre ruhsal bozukluklar; kişinin yaşamının tamamında ya da bir bölümünde rahatsızlık veya yetersizlikle bağlantılı olarak bozulma olmasıdır. Klinik açıdan kayda değer davranışsal ve psikolojik belirti ya da biyolojik işlev bozukluğudur. Belli bir olaya, kültürel olduğu düşünülerek olağan görülmeyen gecikmiş ya da uzamış tepkilerdir (Butcher vd, 2013, s.40; ınar 2019, s. 31). DSM-5'te travma ve travmayı tekrar hatırlatan etkenle ilişkili bozukluklar grubu içinde 5 farklı bozukluk gruplaması vardır. Bu gruplardan Tepkisel Bağlanma Bozukluğu (TBB) ve Sınırsız Toplumsal Katılım Bozukluğu (STKB) gelişimsel bağlanma bozukluğu içinde yer alırken Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB), Akut Stres Bozukluğu (ASB) ve Uyum Bozukluğu (UB) diğer üç kategoridir. Bu kategoriler doğrudan stres yaratan bir yaşam olayına maruz kalma nedeni taşımaktadırlar (APA, 2013).

İlk iki bozukluk, TBB ve STKB; temel olarak bebeğin seçici bağlanmasının oluşamadığı patolojik bakım sürecine bağlı gelişir. Nedenleri ortaklık göstermekle beraber klinik olarak çocukların gösterdikleri tepkiler farklıdır. DSM-5'e göre bu bozukluklarının tanısının konulabilmesi için bazı şartlar vardır. Örneğin bunlardan biri 5 yaş öncesi sosyal ve davranışsal anormalliklerin görüldüğünün tespitidir. İkinci bir şart da gelişimsel olarak bağlanma sürecinin devam ettiği 9 ay öncesi dönemde bağlanma bozukluğu tanısı konulamayacağıdır. TBB ve STKB çocukların verdikleri tepkiler anlamında karşılaştırıldığında taban tabana zıttır. TBB olan çocuklar stres yaratan durumlarda rahatlayabilmek için bakımlarından birinci derecede sorumlu olan genellikle anne, anneanne ya da bakıcıya koşmaz sarılmazlar bilakis kaçar direnirler, duygusal karşılık vermezler. Sebepsiz ağlama nöbetleri, huzursuzluk, öfke, saldırganlık gibi davranışlar gösterebilirler ve sosyal ilişkilerde zorlanırlar. Duygularını kontrol edemez ve olumlu duygu hissiyatları nispeten azdır (APA, 2013). STKB temel özelliği olarak aşırı hevesle temkinsiz bir şekilde

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

yadırgamadan yabancılarla iletişime geçerler. Etkileşimlerinde uygun fiziksel ve sosyal sınır koyamazlar, tanımadıkları kişilere karşı temkinli davranmaz ve onların peşine takılarak gidebilirler. Yabancı ortamda bulunurlarken bakıcılarının yardımına ihtiyaç duymazlar, bakım verenlerinden destek almaya ihtiyaç duymazlar. Zeanah ve Gleason'a (2015) göre STKB de ocuk; yabancılarla karşı kolaylıkla sarılma, öpme, kuağına oturma gibi davranışları ile özdeşleşen dışavurum bozuklukları yanı sıra gelişimsel gerilik ve dil becerilerinde gecikme yaşayabilirler. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve dürtüsel davranış bozuklukları yaşayabilirler. TBB de ie atım bozuklukları neticesinde duygusal gelişimleri olumsuz ilerlerken, bilişsel ve fiziksel gelişimlerinde dil becerilerinde gecikme, fiziksel hastalıklarla açıklanamayan gelişimsel gerilik, pika ya da ruminasyon bozukluğu gibi yeme bozukluklarının görülme sıklığı gibi gerilikler gösterebilirler (Zeanah ve Gleason, 2015, s. 207-222).

Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) belirtileri genellikle travmadan birkaç ay gibi kısa süre içinde ortaya çıkar ve en az bir ay sürüyorsa tanı konur. TSSB'de ortaya çıkan belirtileri dört grupta toplamak mümkündür. Birincisi yeniden yaşantılama semptomlarıdır. Travma anındaki korku ve panik rahatsız edici bir Şekilde bilişsel ve duygusal olarak geri dönüşlerle yinelenir. Örneğin fiziksel istismara maruz kalmış bir ocuk bu durumu oyunlarına yansıtabilir, rüyasında tekrarını görebilir. Bu durum öfke, kaygı, huzursuzluk Şeklinde yansıtacağı gibi her yeniden yaşamanın ardından konsantrasyon güçlüğü, baş ağrısı, uykusuzluk, mide bağırsak sorunları ve hızlı nabız atışı belirtileri gösterebilir (Karakaya ve olak 2007, s. 82-85). Travmayı hatırlamaktan Őiddetle kaçınır, her hatırlatıcıdan ve insanlardan uzaklaşabilir ve bu ie çekilmenin farkında dahi değildir.

İkinci olarak kaçınma semptomları, nc olarak bilişsel ve duygusal olumsuzluk semptomları ve son olarak da uyarılmışlık semptomlarıyla, TSSB'nin belirti kümesinin geri kalan kümelenmesidir. Yeniden yaşantılama sırasıyla; kaçınma, yabancılaşma ve bilişte olumsuzluğa sebep olur. Duygusuzluk durumu, çevreye aşırı tepkisizlik, haz almama, yaşanan travmanın bir kısmını hatırlayamama, kendini ve başkalarını suçlama görülebilir (APA, 2013). Kişinin kendisini koruma ihtiyaının bir uzantısı olarak aşırı uyarılmışlık semptomlarında odaklanamama, aşırı öfke, sıklıkla irkilme, uyuyamama, uyurgezerlik, gece terörü gibi uyku

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

problemleri ve duyduğu korkuya bağlı saldırganlık ve kendine zarar eğilimi ortaya çıkabilir (Karakaya ve olak 2007, s. 82-85). Wanklyn ve diğerlerinin çalışmasında; TSSB olan bireylerin %75 kadarında en az bir ek psikiyatrik bozukluk daha grlmektedir (Wanklyn vd, 2016, s. 296). Scheringa'nın örneğinde; okul öncesi dönemde inat etme ve aşırı sinirlilik hali davranış bozukluğu olarak en çok TSSB ile bir grlen durumdur (Scheringa, 2008, s. 1237). İkinci bir örnek olarak, TSSB değerlendirmesiyle odaklanma zorluğu dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu tanısı ile karıştırılabilir. TSSB'de görülebilen huzursuzluk, saldırganlık ve öfke patlamaları manik epizod ya da karışıt olma karışıt gelme tanısı konmasına neden olabilir. Bu sebeple tanı adlandırılırken; mevcut travma ve semptomlarının yeniden yaşantılama, kaçınma gibi tam adresleri, TSSB'ye özel belirtilerinin açıklığa kavuşturulması, aydınlatıcı ve tanıda önemlidir (ztrk, 2018, s. 385).

Bununla birlikte travmatik bir olaya maruz kalanlar bireysel dayanıklılıkları nedeniyle sorun yaşamadan da atlatabilmektedirler. Ayrıca evresel ve biyolojik faktörlerde olumlu destekleyebilmektedir bireyi. Travma yaşayanların yaklaşık %1-14'nde TSSB geliştiği bulgusu vardır (APA, 2013).

TSSB den sonra DSM-5'te ele alınan son iki bozukluk, Akut Stres Bozukluğu (ASB) ve Uyum Bozukluğu (UB)'dur. ASB'de; yeniden yaşantılama, kaçınma, çözülme, uyarılma gibi strese yanıt olarak verilen tepkilerin, travmatik olay ile karışlaştıktan sonraki üç gün içinde başlayıp 30 gün içinde kaybolması ASB tanısının karakteristik özellikleridir (APA, 2013). Belirtilerin bir aydan uzun sürdüğü çocuklarda tanı yeniden gözden geçirilmelidir. Bu tip durumlarda travma sonrası stres bozukluğu, majör depresif bozukluk, panik bozukluk gibi diğer ruhsal patolojilerin varlığını düşünmek gerekebilir (ztrk, 2018, s. 283-284).

ocuk ve ergenlerde ise davranış bozukluğunun ön planda olduğu uyum bozukluğu görülür. UB tanısı ancak diğer psikiyatrik tanıların kriterlerinin karışlanmadığı durumlarda konulabilir. Zaman önemli bir kriterdir, rahatsızlık durumunun ne kadar süredir devam ettiği hangi travma bozukluğu ile ilişkilendirileceğinin yardımcı bir göstergesidir (APA, 2013).

Travmayı tanılamak için kullanılan kılavuzlardan bir diğeri de içinde ruhsal bozuklukların sadece 5. bölümünde yer aldığı "Uluslararası Hastalık Sınıflandırması 10. baskısı"dır (ICD-10). Dünya Sağlık rgt

Harmancı, H., Şikel, . (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

tarafından hazırlanmıştır. Ruhsal bozukluklarla beraber var olan tüm hastalıkları ve bozuklukları analiz eder. DSM-5 ile aralarında kültürel kapsayıcılık, tanı kategorileri, semptomların tanınması anlamında ve bazı diğer farklılıklar anlamında farklılıklar bulunsa da her ikisi de güncel olarak kullanılmaktadır.

DSM bir bozukluğun tanı kriterlerinin ve özelliklerinin sistematik ve kesin bir tanımını hedeflerken, ICD-10; bozukluğun mevcut özelliklerini kaydetmeye ve analiz etmeye yöneliktir. Bu anlamda, ilki, semptomların tanımlanmasında da biraz daha kesindir. ICD-10 sağlık sektöründe bilhassa, hastanelerde kullanımı ile sağlık sayımlamaları alanında dünyada ortak kullanılmakta olan kodlama dizgesidir (Wikipedi <https://tr.wikipedia.org/wiki/ICD-10> erişim: 4.03.2022).

Boşanma Sürecini Yaşayan ocukların Tepkileri ve Kimlik Gelişimleri

Ebeveynleri boşanan ocuk için önündeki kısa dönem stresli bir yaşantı gibi hissedilmektedir. Boşanmanın uzun süreli etkisini inceleyen çalışmalar, bilhassa ergenlik döneminde yaşandıysa, daha küçük yaşlara göre, psikopatoloji riskinin oldukça azaldığı bir dönem olacağını bildirir (Uluğ, 2008, s. 5). Bunun sebebi çocukların evlilik çatışmasından algıladıkları tehdidin yaş büyüdükçe azalmasıdır. Literatürde bu alanda yapılan çalışmalarda bazı eksikler grlmektedir. Bunlardan biri anne baba kaybı ile ayrılığının farklı etkilerinin incelenmesidir. İkincisi ise hangi çocukluk deneyiminin hangi psikopatoloji ile sonulanabileceğine dair araştırma sonuçlarının tam olmamasıdır (Uluğ, 2008, s. 8).

Çocuklarda boşanma olayından sonra grlen bu tepkilerin aşamalarını Şu Şekilde sıralaabiliriz: Boşanmanın inkarı, boşanmayı yaratan nedenlere öfke, ebeveynleri birleştirme gayreti, depresyon ve çöküntü yaşanması, son olarak da boşanma durumunun kabul. Çocuklar bu basamaklarda karmaşık ve yoğun duyguların hepsini bir arada yaşayabilirler. Bunun sonucunda da gelişimsel, duygusal ve davranışsal gerilik gösterebilirler. Tüm bu bulgulara rağmen, boşanma ve ayrılığın ocuk üzerindeki stres boyutları tam ortaya konabilmiş değildir (Vural, 2015, s. 39).

Ericson'a göre doğduğu günden yaşamının sonuna kadar sürekli gelişen insanoğlu için değişimde kaçınılmazdır ve en yoğun geçirildiği

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

dönem ergenliktir. Ergenlik yaş aralığı olarak 10-18 yaşları arasını işaret eder ve 2'şer yaş ara ile erken, orta ve ileri dönemleri olduğu kabul edilir. Değişimi yaşayan ergenin edinmesi gereken "kimlik"tir. Ergen kendisinin kim olduğunu kimlik edinerek tanımlayacaktır. Bu karmaşıktır. Ericson kimlik kavramını tanımlarken bir duyguya ya da psikolojik bir yapıya dikkat çekiyorken, Marcia bireyin dürtüleri, inandıkları ve bireysel olarak tecrübe ettiği yaşamındaki unsurların tümünün ortak kompozisyonu olarak açıklar. Ericson kimliğin meydana gelmesini bilinç ve bilinçdişi mekanizmalarla izah eder (Atak, 2011, s. 164).

Kimlik kavramı tek bir tanım ile karşılanmayan bir kavram olmasını, bu kavramın toplumsal unsurlarının yanı sıra fiziksel ve bilişsel unsurları taşımına borçludur. Literatürde en çok kullanılan tanımı ile "ben kimim" sorusuna birey tarafından verilen cevaptır. Bireyin kim olduğunu ararken, Karabekiroğlu (2014) alışmalarında aktardığı üzere; çevresi ile kendi benliğini özdeş kılması ve bu özdeşim için rol model alabileceği yetişkinlerin varlığı çok önemlidir. Çocukluk döneminin tersine ergenlikte aile fertleri yerine akran ve arkadaşlar daha önde gelir. Bu bağımsızlığa sahip olarak kendi keşiflerini yapmak isteyen ergenin, bocaladığında sığınacağı bir yuvaya, güven ilişkisine, sevgiye en çok ihtiyaç duyduğu dönemdedir. Ebeveynlerinden bu desteği gören gençlerin kimlik edindikleri bu dönemi çok rahat geçirdikleri Chase-Landsdale ve diğerleri (1995) ve Wallerstein ve Kelly'nin (1980) yapmış oldukları çalışmalarda görölmektedir. Gençlerin bu şartlarda boşanmaya reaksiyonlarının daha farklı olduğu belirtilmektedir (Chase-Landsdale, Cherlin ve Kierman, 1995; Wallerstein ve Kelly, 1980)

Ergenlikte, soyut düşünme dönemine geçiş ile boşanmadan daha az olumsuz etkilendikleri, boşanma sırasında kaygılı ve stresli olan ebeveynlerine çok bağlı olmadıkları ve bu sayede bu dönemi rahat atlatabildikleri bildirilmektedir. Öte yandan bunun tam tersini gösteren çalışmalar da vardır. Ergenlikte okul hayatı, sosyal ve duygusal gelişimleri etkilenmekte boşanma durumunu kabul etmekte zorlananlar olabilmektedir. Ergen uygun olmayan davranışlar gösterebildiği gibi yasak ya da suç olan tehlikeli işler içine girebilmekte ve isyankârlık yapabilmektedir. Ailede boşanma durumu ergenleri utandırabilir, suçluluk hissettirebilir, kendilerini değersiz görebilirler. Bu yansımaların tamamı, ergenin kimlik edinme çabasını etkiler (Özen, 1999, s. 85).

Harmancı, H., Şikel, . (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

Boşanmanın bebeklikte yaşanması, çocuğun ergenlik yaşını en az etkileyen seçeneklerden biri olabilir. Bu durum okul öncesi dönemde gerçekleştiyse erkek çocuklar ergenlikte saldırganlık eğitiminde kız çocuklar ise başarısızlık yaşayabiliyor. Okul döneminde yaşanması durumunda ise ergenlikte hem kız hem erkeklerde okulu reddetme durumu görülebiliyor. (Bakırcıoğlu, 2002, s. 42)

Tüm bu değerlendirmelerde boşanmanın kimlik üzerindeki etkisinde ortak söylem ergenlik döneminin işaret ediyor olmasıdır. Ericson, Psikososyal Gelişim Kuramı'nda da bu işaret edilmiştir. Bireyin gelişimini 8 ayır dönemde değerlendirmiştir. İlk psikososyal dönem güvene karşı güvensizliktir. Tüm dönemler birbirinin zıddını işaret eder. Bu dönemi benlik saygısı anlamında kritik bulur. İkinci dönemi benlik saygısını arttırma için kritik bir dönem olarak görürken nc dönemde ebeveyn tutumuna bağlı olarak benlik saygısını yükseltebileceği bir dönem olduğunu belirtir. Bunun nasıl olacağı tanımlanırken olumlu ebeveyn tutumunun suçluluk duygusunu azaltacağı ve girişimcilik duygusunu arttıracaağına vurgu yapılır. Dördüncü dönem aşağılık duygusuna karşı başarılı olabilmeyebilir ve burada ocuk kendisini başarılı hissettikçe benlik saygısı da artmaktadır. 12-20 yaş döneminde ergen kimlik kazanmaya karşı kimlik bocalaması döneminin yaşar. Tutarlı ve sürekli olarak kendine güven inşa eden, cinsel anlamda rolünü belirleyen, ideolojisi olan, sosyal çevrede sevgi ve saygı gören, hayatta anlamlı hedefler edinen gencin benlik saygısı gelişir (Alpaslan, 2016, s. 26).

Kimlikle ilgili temel kuramlar Erikson dışında, Marcia, Berzonsky, Waterman gibi bilim insanlarının çalışmalarını kapsar. Blos, Arnett, Kegan gibi diğer birçok araştırmacılar da kimliğe çalışmalarında yer vermiştir. Kimlik keşfi, kimlik statüleri ve kimlik stilleri işlenmiştir. Bu bağlamda kuramlara bağlı olarak bu çalışmayı genişletmek mümkündür. Ancak, Atak'ın (2011) alışmasında bahsettiği gibi "Türkiye'deki kimlik çalışmaları çok büyük çoğunlukla kimlik statüleri kapsamındadır. Kimlik gelişimi konusunda Türkiye'de yapılacak çalışmalarda, yeni kuramların ve yönelimlerin dikkate alınması gereklidir." (Atak, 2011, s. 165)

Sonuç

Aile, evlilik ve boşanma, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisinin geçen zamana, yaş gruplarına, cinsiyete göre, psikolojik ve

Harmancı, H., Şikel, . (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

fizyolojik problemlere, davranışsal problemlere, çocukluk ağı travmalarına göre değerlendirmelerinden kesitler sunulan bu çalışmada son olarak boşanmanın çocuğun kimlik gelişimi üzerine etkisine değinilmiştir.

ocuk üzerinde boşanmanın etkilerine farklı yönlerden baktıktan sonra travmatik yönü ile de ele almak çok önemlidir. Literatürde yer alan çalışmalara göre öncelikle gelişimsel perspektiften bakıldığında erken destek amacıyla ya da aile ile yapılan birebir çalışmalarda mevcut durumun tam ve doğru anlaşılması için travma etkisi araştırılmasının önemli olduğu grlmektedir. Çocuktan yetişkinliğine, çevresine ve topluma uzanan etki alanında boşanmış ailenin çocukları için travmaya müdahale gelişime açık bir çalışma konusudur.

DSM-5'e göre değerlendirildiğinde özellikle benlik oluşumu ve benlik değerinin TBB ve STKB ile ilgili döneme denk geldiği ve ergenlik döneminde TSSB'nin 4 alt grubunun da kimlik gelişimindeki etkisini çıkarsamak mümkündür. Diğer iki travmatik bozukluk olarak bahsedilen ASB ve UB da ise sorunlu davranışın ne kadar sürdüğü ile ilgili geçen srenin önemi ortaya konmaktadır ve zamana bağlı olarak kimlik gelişimini etkileyeceği açıktır.

Literatürden elde edilen bilgiler işığında şu verileri yansıtma mümkündür: kimlik ve kişilik kavramları birbirleri yerine kullanılabilirler de kimlik dış çevreye topluma yönelikken kişilik i dünya ile ilgilidir. Kişiliğin esası benlik ile oluşur. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre kişilik 'bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerinin bütünü, şahsiyet' olarak tanımlanır (sözlük.gov.tr. erişim: 6.03.2022), psikolojik bir bütünlüktür ve kolaylıkla değiştirilemez. Ancak kimlik farklı sosyal durumlara göre şekillendirilebilir. Buna rağmen kimlik öğeleri kişilikten ve onu inşa eden benlikten ayrı değildirler. Boşanma sebebiyle oluşan etki olumlu ya da olumsuz davranış değişikliğine sebep oluyorsa kimlik ve kişiliğin o anki haline etki edebilecek değiştirebilecek gte olmalıdır. Ebeveynlerin boşanma esnasındaki tavır ve tutumu, çocuğu ilgi ve sevgi ile sarmaları ve o güne değin kurmuş oldukları ilişki yapısı bu etkinin yönünü belirler.

Sonuç olarak bu çalışmada boşanmış aile çocuklarının ne şekilde etkilendiklerine değinilmiştir. Tüm bulgular değerlendirildiğinde, özellikle boşanmanın yaratabileceği travmanın çocuğun kimlik gelişimi üzerine etkisine literatürde belirli yaş grubu odaklı ve kısıtlı yer

Harmancı, H., Şıkel, . (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

verildiğinden, gelecekte yapılacak çalışmalar ve aile bilinçlendirme faaliyetleri için faydalı bir çalışma alanı olacaktır. ocukta kimlik gelişimini çok yönlü ve kuramsal çerçevenin genişletildiği çalışmaların, ailelere boşanmanın olası travmatik etkilerinin eğitimlerin, çocukların kendi dünyalarında duygusal ihmal ve istismarı yaşamalarının ne denli derin etkiler yaratacağını aktarmanın ve bu alanda bilinç kazandırmanın önemi büyük görünmektedir.

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

Kaynakça

- Akyüz E., (2020). Çocukluk ağı travmaları ve boşanma ilişkisi: Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi Kadın Danışma merkezlerine Başvuran Bireyler rneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Alpaslan AHN. (2018). Reframing the death of the marital relationship as an opportunity for growth: a programme for facilitating post-divorce adjustment. *Soc Work*, 54:308-326.
- Alpaslan N., (2016). Anne babası boşanmış ergenlerin benlik saygısı ve okula bağlılık düzeylerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sabahattin Zaim Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- American Psychiatric Association (APA), (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5. Ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
- Arıkan . (1996). Halkın boşanmaya ilişkin Tutumları araştırması, A.A.K.Yay, Ankara, s. 64.
- Atak H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1): 163-213.
- Bakırcıoğlu, R. (2002). ocuk ruh sağlığı ve uyum bozuklukları. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilgi, S. (2011). Travma sonrası stres bozukluğu ve akut stres bozukluğu ile uyum bozukluğunun klinik açıdan karşılaştırılması. Tıpta Uzmanlık Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Bulmuş, H. (2008). Yaralanmalarda ruhsal muayenenin kullanılması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.
- Butcher J. N., Mineka S. Hooley J. M. (2013). *Anormal psikoloji* (Gündüz O., ev.), Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Chase-Lansdale P. L., Cherlin A.J. and Kierman K.E. (1995). The long-term effects of parenta divorce on the mental healty of young adults: A developmental perspective. *Child Development*, 66:1614-1634.
- Collange C. (1997). *Boşanma salgını*, (ev.: S. Aktan), Doruk Yay., Ankara.

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

ınar Z., (2019). 6-10 yaş aralığındaki anne ve babası boşanmış çocuklarda davranış problemi analizi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

Donnelly, C. L., March, J. S. ve Amaya-Jackson, L. (2006). Posttraumaticstress disorder. M. Dulcan ve J. Wiener (Ed). *Essentials of child and adolescent psychiatry* içinde (ss. 479-504). American Psychiatric Association. Washington D.C.

Ergur, D. D. A., Ak, Y. D. D. F., Danış, D., İrtiş, Y. D. D. V., Merçil, Y. D. D. İ., Türkmen, Y. D. D. B. & Ökten, N. (2012). Kentleşme sorunsalının açılımlarında bir öncü ve kurucu: Barlas Tolan'ın eserleri ve akademik yaşamına genel bir bakış. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3 (14), 1-30.

Erikson EH. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York, W.W. Norton Company.

Erkal M., (1983). *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, s. 68.

Frisby BN, Booth-Butterfield M, Dillow MR, Martin MM, Weber KD., (2012). Face and resilience in divorce: The impact on emotions, stress, and postdivorce relationships. *J Soc- Pers Relatsh*, 29:715-735.

Gökmen Ő., Eralp, A. & Atay Kayış, A., (2019). İlk evlilik süresini etkileyen faktörlerin yaşam analizi: Türkiye örneği. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 63-76.

Hortaçsu, N. (1991). Evlilik ve boşanma nedenlerine verilen önemi etkileyen faktörler olarak değerlendirme yaklaşımı, cinsiyet ve medeni durum. *Sosyal Politika alışmaları Dergisi*, 1(1).

Karabekiroğlu, K. (2014). *Ergenin Ruhsal Gelişimi*. (1. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Karakaya I, olak B. (2007). ocuk ve ergenlerde travma sonrası stres bozukluğu ve adli tıbbi değerlendirme. *Adli Tıp Bülteni [Internet]*. [a.yer 09 Şubat 2020];12(2):82-7. Erişim adresi: <https://www.adlitipbulteni.com/atb/article/view/642>

Kasapoğlu, A., (1990). *Aile-birey -toplum, I. aile Őurası*, A. A. K. Yay., Ankara, s. 52-54.

Kasuto M. (2017). Boşanmış ailelerin çocuklarının boşanmamış ailelerin çocuklarına göre öz saygı ve ruh sağlığı değişkenlerinin

Harmancı, H., Şıkel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması Çocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul: Işık Üniversitesi.

Marcia J. (1993). The relational roots of identity. In discussions on ego identity (Ed J Kroger):34-65. NJ, England, Lawrence Erlbaum Associates

Öksüzler Cabılar B., Yılmaz A. E. (2022). Boşanma ve boşanma sonrası uyum: Tanımlar, modeller ve uyumun değerlendirilmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1), 1-11.

Öngider. N. (2013). Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-*Current Approaches in Psychiatry*,5(2):140-161, 157.

Öztürk O. (2018). Örselenme ya da zorlanma etkisine bağlı bozukluklar. O. Öztürk ve A. Uluşahin (Ed.) *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları Kitabı* içinde (383-384). Ankara.

Özen, D. (1999). Eşler arası çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri: Sosyal Destek. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 6(2), 83-88.

Parmaksızoğlu, A. Ç. (2011). Aile içi şiddet mağduru olup boşanma sürecinde bulunan kadınlarda travma sonrası stres belirtileri ve ilişkili özellikler. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü,

Sağlam M. (2011). Boşanma sürecinde olan ailelerdeki çocukların aile algılarının ve sorunlarının resimler aracılığı ile incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Fen Bilimleri Enstitüsü: Ev Ekonomisi,

Scheeringa, M. S. (2008). Developmental considerations for diagnosing PTSD and acute stress disorder in preschool and school-age children. *American Journal of Psychiatry*, 165, 1237-1239.

Şuer T, (2005). Posttravmatik stres bozukluğu. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi sürekli tıp eğitimi etkinlikleri, *Medikal Açıdan Stres ve Çareleri Sempozyum Dizisi*, No: 47, 205-210.

Stocker, C., Ahmed, K., & Stall, M. (1997). Marital satisfaction and maternal emotional expressiveness: Links with children's sibling relationships. *Social Development*, 6, 3, 373-385.

Şentürk Ü. (2006). Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler (Malatya uygulaması). Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi, Malatya.

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması Çocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

Tein JY, Sandler IN, Zautra AJ. (2000). Stressful life events, psychological distress, coping and parental of divorced mothers: a longitudinal study. *J Fam Psychol*, 14:27- 41.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. Kişilik. <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim: 6.04.2022

Türkiye İstatistik Kurumu (Tuik), (2022). Evlenme ve boşanma istatistikleri, veri portalı, yayım tarihi 25 Şubat 2022 erişim: 4.03.2022.

Türkiye İstatistik Kurumu (Tuik), (2020). Türkiye'deki çocuklar 2020 İstatistiklere bakış <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568> erişim: 4.03.2022.

Uçan, Ö., Yazar, H. & Sayıl, İ. (2006). Bir boşanma olgusunun dört kurama bağlanarak değerlendirilmesi. *Kriz Dergisi*, 14 (2), 23-2.

Uluğ, Ö. Ő. (2008). Üniversite öğrencilerinde depresyon düzeyine ebeveyn kaybının ve anne-baba ayrılığının etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Uyar, S. (1999). Boşanmış bireylerin evlilik süreci ve bugüne ilişkin psikolojik sorunları üzerine bir araştırma. Uzmanlık Tezi. Ankara: GATA / Tıp Fakültesi / Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı.

Vural G. (2015). Ebeveyn kaybı yaşamış çocuk ve ergenler ile ebeveynleri boşanmış çocuk ve ergenlerin travmatik yaşantılarının karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi.

Wallerstein JS. (1986). Women after divorce: Preliminary report from a tenyear follow-up. *Am J Orthopsychiatry*, 56:65-77

Wallerstein, JS. (1991). Tailoring the intervention to the child in the separating and divorced family. *Family and Conciliation Court Review*,29,448-459.

Wallerstein J.S. and Kelly, J.B. (1980). *SurvivingtheBreakup: How Children and Parents Cope With Divorce*, New York, Basic Books.

Wanklyn, S. G., Pukay-Martin, N. D., Belus, J. M., St Cyr, K., Girard, T. A., & Monson, C. M. (2016). Trauma types as differential predictors of posttraumatic stress disorder (PTSD), major depressive disorder (MDD), and their comorbidity. *Canadian Journal of Behavioural*

Harmancı, H., Şikel, Ç. (2022). Ebeveynin Boşanması ocuğun Kimlik Gelişimini Etkiler mi?. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 123-146.

Science/Revue canadienne des sciences du comportement, 48(4), 296.

Wikipedia.

Boşanma.<https://tr.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%9Fanma#Tarih%C3%A7e> erişim tarihi 4.03.2022.

World Health Organisation (WHO). (2006). Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43499>, erişim Tarihi: 21.02.2022.

Yörükoğlu, A. (2010). *ocuk Ruh Sağlığı*. Özgür Yayınları, Ankara.

Zeanah, C. H. ve Gleason, M. M. (2015). Annual research review: Attachment disorders in early childhood–clinical presentation, causes, correlates, and treatment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56(3), 207-222.

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketicici zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167. DOI: <https://doi.org/10.54557/karataysad.1093377>

Derleme Makale

Makale Geliş Tarihi: 25.03.2022

Makale Kabul Tarihi: 27.04.2022

SON YILLARDA YAPILAN TÜKETİCİ ZİHNİ VE NÖROPAZARLAMA ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE BİR DERLEME ÇALIŞMASI

Mustafa MERDİN*

Öz

Son yıllarda gerçekteşen teknolojik gelişmeler, günümüz pazarlama çalışmaları ve tüketici algısını değiştirmiştir. Bu değişim pazarlama dünyasında giderek daha sık duyulan bir kavram olarak nöropazarlama; yapılan nörolojik araştırmalar sonucunda bulguların pazarlama bilimine aktarılması anlamına gelmektedir. Nörobilim ve Pazarlama disiplinlerinin birbiriyle olan etkileşiminden ortaya çıkan nöropazarlama, üretilen son teknolojik beyin görüntüleme cihazları ile uzmanlar tarafından yapılan istatistiksel analizler sonucu elde edilen bulguların, nörobilim ve pazarlama uzmanları tarafından beraber yorumlandığı bir araştırma alanıdır. Nörobilim, tüketici zihninin ve tüketici davranışlarının arkasında yatan sebeplere ışık tutarken; bir marka imajının ve markanın tüketiciye iletteği mesajın, marka reklam kampanyasının ve reklam görsellerinin tüketicide bilinç dışında nasıl bir etki yarattığı ve tüketici zihnini nasıl etkilediğine dair yol göstermektedir. Bu derleme çalışmasında; nöropazarlama kavramı, bu alanda yapılan çalışmalar, nöropazarlamanın tüketici üzerindeki etkisi ve tüketici zihin süreçleri hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Çalışmanın amacı; nöropazarlama konusunda özellikle son beş yıl içerisinde literatürde ulaşılabilen kaynaklar bağlamında şimdiye kadar yapılan uluslararası makale ve bildirileri derleyerek mevcut çalışmaları ortaya koymak ve gelecekteki nöropazarlama araştırmalarına yön tayin etmeye katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Nöropazarlama, Tüketici Satın Alma Süreci, Reklam.

*Arş. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, İletişim ve Tasarım Bölümü, mustafa.merdin@karatay.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4698-0342.

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketicii zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

A Review of Research Studies into Consumer Mind and Neuromarketing in Recent Years

Abstract

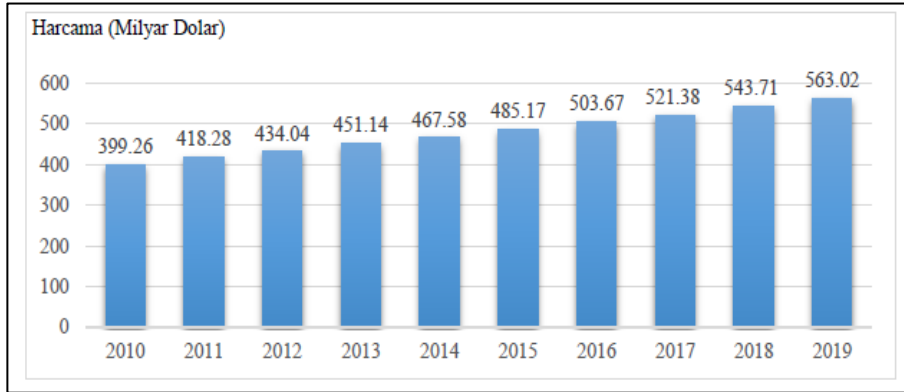
Technological developments in recent years have changed today's marketing studies and consumer perception. This change is a notion that is often heard in the marketing world. Neuromarketing means transferring the findings to marketing science in the consequence of neurological research conducted. Neuromarketing, which emerges from the interaction of neuroscience and marketing disciplines, is a research area where the findings obtained as a result of statistical analysis made by experts with the latest technological neuroimaging devices are interpreted by neuroscience and marketing experts. While neuroscience sheds light on the reasons behind the consumer mind and consumer behavior; It provides guidance on how the image of a brand and the message conveyed by the brand to the consumer, the advertising campaign of the brand and how the advertisement images have an effect on the unconsciousness of the consumer and affect the consumer mind. In this review study; general information about the concept of neuromarketing, studies in this field, the effect of neuromarketing on the consumer and consumer mind processes are given. The aim of the study is to present current studies by compiling international articles and reports on neuromarketing in the context of the sources available in the literature, especially in the last five years, and to contribute to future neuromarketing research.

Keywords: Neuromarketing, Consumer Purchasing Process, Advertising.

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketicici zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

Giriş

Tüketicilerin zihinlerine ulaşmanın en etkili yollarından biri olan reklamcılıkta amaç, tüketicilerin reklama olan beğenirlik, ikna, marka bağlılığı ve ilgilenim düzeyini yüksek seviyede tutup alışverişi gerçekteştirmektir. Reklam üreticileri tüketiciciye iletmek istedikleri mesajı kısa süre içerisinde ve etkili bir şekilde vermek, tüketicinin zihninde ürün ve markanın yer etmesini, akılda kalıcı olmasını sağlamak isterler. Üretimin veya markanın tüketicilere ulaşması günümüzde sosyal medya mecraları sayesinde oldukça hızlı hale gelmiş, pazar piyasası koşullarında artan rekabet reklam harcamalarının da her geçen yıl arttığını göstermiştir. Küresel çapta reklam harcamalarının, 2019 yılında bir önceki yılın harcamalarına göre %4'lük bir büyümeyle beraber 560 milyar doların üstüne çıkacağı tahmin edilmektedir (Reklamcılar Derneği, 2019).

şekil 1: Küresel Reklam Harcamalarının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Statista.com

Firmaların pazarlama bölümleri, farklı reklam stratejileri kullanarak piyasada rekabet üstünlüğü sağlamaya çalışmaktadır. Pazarlama stratejileri oluşturulması ve planlanması sırasında firmaların tüketicileri her yönüyle tanınması, tüketicilerin tercihlerini ve beklentilerini doğru bir şekilde analiz etmesi, bu bağlamda dikkat çekici ve tüketicinin zihninde kalıcı bir reklam hafızası oluşturması gerekmektedir. Tüketicilerin zihinsel süreçleriyle ilgili pek çok nöropazarlama çalışması

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketiciler zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

yapılmış ve tüketicilerin satın alım, marka bağlılığı ve nöropazarlama gibi alanlarla ilgili çalışmalar üzerinde literatür taraması yapılmıştır.

1. Nöropazarlama ve Tüketiciler Zihni

Nöropazarlama (Neuromarketing) temel olarak tüketicilerin pazarlama faaliyetleri karşısında zihinsel süreçleri analiz ederek, tüketiciler zihnini daha net anlamak ve bu durumu pazarlama yararına kullanan bir bilim dalı olarak ortaya çıkmaktadır (Zeytun, 2014). Geleneksel reklam metotları firmalar tarafından yapılan yatırımların karşılığı tam anlamıyla gerçekteşmemekte ve başarısız olmaktadır. Çünkü geleneksel metotlar, tüketicilerin reklam mesajına maruz kaldığında duyguları ve düşüncelerini ne şekilde ifade edebildiğine bağlıdır. Nöropazarlama yöntemleri sayesinde tüketicilerin zihinsel süreci tespit edilerek direkt olarak herhangi bir zihinsel ya da bilinçli katılıma ihtiyaç olmadan tüketicilerden veriler elde edilmektedir (Rantalainen ve Gurung, 2014: 15). Nöropazarlama alanı geleneksel metotların aksine tüketiciler tercihleri konusunda daha kesin veriler elde edilmesini sağlamaktadır. Özellikle geniş çerçeveli araştırmalar için geleneksel metotlara bağlı kalarak yapılan pazarlama araştırmalarını yürütmek çok nesnel değildir (Sharma, 2014: 554). Nöropazarlamanın temel amacı, bilgi ve duyguyu aynı mesajın içerisinde tüketicilere iletebilmenin yolunu aramaktır. İnsanoğlunun beyni hem bilgiyi hem de duyguları birbirinden ayırt ederek çok başarılı bir şekilde işleyebildiğinden bu iki boyutu reklamciler tarafından oluşturulmuş tek pazarlama mesajı içerisinde birleştirmek pazarlama mesajının etkinliğinin yoğunlaştırılmasında temel bir öneme sahiptir (Rantalainen ve Gurung, 2014: 17).

Beyin sinirsel yapısındaki alt elemanlar, organizmanın yaşamını sürdürmesi için ihtiyaç duyulan vücut işlevlerinin yanında, duygu ve hislerin işlenmesinin de tasarlandığını ifade ederek, insanların karar verme sürecinde duygularının mantığa daha ağır bastığı ortaya konulmuştur. Bu bulguların üzerinde yapılan araştırmalar, tüketicilerin rasyonel bir biçimde değil duyguları ile karar aldığı doğrultusunda şekillenmiştir. Plato, insan ruhunu mantık ve duygu atları tarafından yürütölen bir at arabasına benzetmiştir. İnsan davranışları açık bir biçimde duygusal bileşenlere sahiptir. Bu bağlamda insan davranışlarında duygular oldukça etkilidir (Clifton, 2014: 98). Nöropazarlama araştırmalarında kullanılan bazı teknikler vardır. Nörogörüntöleme teknolojileri yeniliklerin, geleneksel

Merdin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketicici zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

metotlardaki sorunların üstesinden gelebilmesini öngörmektedir. Fonksiyonel beyin görüntüleme metotları, bir bireyin iki farklı marka arasında satın alma kararı verirken insan beyninin fonksiyonlarını analiz etmesinde etkindir. Kullanılan teknikler birleştirildiğinde, araştırma içerisinde oluşan bazı tutarlılık problemlerini çözmeye yardımcı olmaktadır. Bunun sebebi insanların bilişsel ötesi hislerinin sorulmasına ihtiyaç kalmamasıdır. Bunun yerine, müşteri tatmini ve marka sadakati gibi farklı değişkenlerin dahil olduğu beyin aktiviteleri gözlenebilir olmaktadır. Böylece tüketicilerin satın alma davranış ve satın alma karar verme sürecinde hangi değişkenlerin etkili olduğuna dair verilerin elde edilmesi beklenmektedir (Turner, 2013: 64).

Nöropazarlama alanında yapılan araştırmalara göre; nesnelere %3 tadarak, %3 dokunarak, %3 koklayarak, %13 işiterek, %78 görerek algılama gerçekte ve 9 saniye içerisinde tüketicinin seçimini etkileyen en önemli faktör renk olmaktadır. İnsanlar öğrendiklerinin %1'ini deneyimleyerek, %2'sini dokunarak, %4'ünü koklayarak, %10'u işiterek ve %83'ünü çevresindeki olayları gözlemleyerek öğrenmektedirler. Renklerin evrensel bir dili vardır. Kırmızı renk dünyanın her yerinde ikaz, uyarı anlamına gelmektedir. Yapılan araştırmalarda marka ve ürünün hazırlanmasında görsel uyarıcılar, o marka ile ilgili görsel elemanlarla insan beyni aynı tepkiyi vermektedir. Ünlü markalar veya şirketler, ürün logolarını kullanmadan sadece renkleri, logonun parçalarını kullanarak markanın ruhunu yansıtarak ürünün reklamını bu şekilde yapmaktadırlar. Görsel uyarıcılar tüketicici üzerinde logonun bıraktığı aynı etkiyi sağlamıştır (Clifton, 2014: 100). şirketler tarafından müşterilere yapılan sunumlarda görsel ürün ve aksesuarların kullanılması, müşteri üzerinde güvensizlik oluşturmaktadır. Araba firmalarının hemen hepsi müşterilerine kendi logolarından oluşan anahtarlık hediye ederek, müşterilerin akıllarında markanın daha fazla yer etmesini sağlayacak görsel elemanlar oluşturmaktadırlar (Suer, 2014: 169).

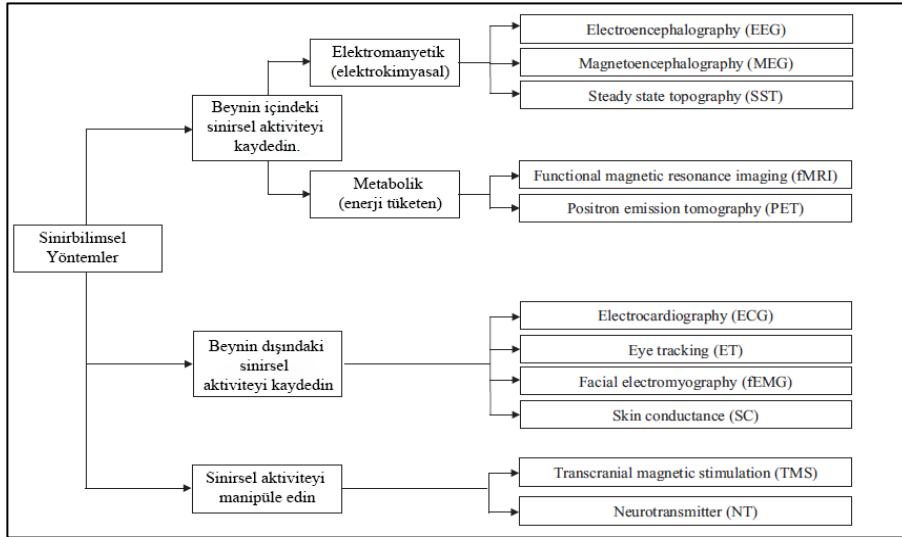
Nöropazarlamanın tam teşekküllü bir alan olarak kabul edilmesi için birçok akademisyen ana akım pazarlama dergilerinde bu alana yönelik yazılar yazmış, böylece nöropazarlamanın gizemini çözmek ve bu alanda yapılan çalışmaları daha fazla teşvik etmek için çalışmalar yapmıştır (Lee, N., ve Brandes, 2018: 34). Nöropazarlama aynı zamanda insan davranış ve biliş ve duygularını anlamak için nörobilimsel yöntem kullanmakta,

Merdin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketicilerin zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

içgüdüsel tepkilere dayalı olarak tüketicilerin profillerini çıkarmak için çalışmalar yürütmektedir (Nemorin, 2017: 4284). Nöropazarlama, disiplinler arası bir bilgi dalıdır. Nörobilimsel kavramlar, teoriler ve beyin sinirsel aktivite için yöntemler veya insan davranışını anlama arayışı, bilinçli ve bilinçsiz, biliş ve duygular açasından bir pazarlama teşviğine yanıt olacak cevaplar aramaktadır (Lim, W. M., 2018: 206). Böylece pazarlama teorisi ve pazarlamanın planlanması, uygulanma stratejilerini ortaya koyar.

1.1. Nöropazarlama ölçme teknikleri

Nörobilimsel yöntemler, araç ve tekniklerin kullanımını kapsamaktadır, davranış sırasıyla; beyin ve sinirsel aktiviteyi ölçmek, haritalamak ve kaydetmek, bunu yaparken, bu aktivitenin nörolojik temsillerini oluşturup beyin ve sinir sistemindeki belirli yanıtları anlamak bir uyarıcıya maruz kalmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sinirbilimciler tarafından gerçekte zamanlı olarak araç ve yöntemler üç geniş kategoriye ayrılabilir: *Beyin içerisinde sinirsel aktivite kaydı*, *Beyin dışında sinirsel aktivite kaydı*, *Sinirsel manipüle aktivitesi*.

Şekil 2: Nöropazarlama İçin Yaygın Nörobilimsel Yöntemler

Kaynak: Lim, W.M, 2018.

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketiciler zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

Nöropazarlama alanında araştırma yapmak için etik önemlidir. Hem akademik hem de ticari boyutta araştırmanın yürütülmesi için en hassas zorluklardan birisi etikdir. Pazarlamada, nörobilimsel yöntemlerin kullanılmasında etik endişeler olmaktadır: deneklerin korunması ve bilimsel güvenilirlik, geçerlilik ve nörobilimsel bulguların şeffaflığı gibi konular nöropazarlama yapmak için önemli gereçlerden biridir (Lee, N., ve Brandes, 2018: 32). Son zamanlarda, nöropazarlama işleme yöntemlerinin güvenilirliğini arttırmak için yeni şablonlar ortaya çıkmıştır (Lejant, Droulers ve Amarantini, 2017: 29). Çoğu araştırmada nörobilimsel yöntemler ile reklamların tüketiciler duyguları ile ilgili (tepkiler, korku temyizler, duygusal çekicilik) etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Russell, C., A., Sawasy vd., 2017: 82). Couwenberg ve arkadaşlarına göre (2017), reklamların işlevsel ve deneysel uygulama unsurları alt ve üst düzey ile ilişkili farklı beyin bölgelerini etkinleştirdiği ve bunu da reklam içerisinde kullanılan metaforik görsel ve sloganların tüketiciler tarafından daha iyi hatırlandığı ortaya çıkmıştır (2017: 356). Bu bulgular üzerinde inşa etmede gelecekteki nöropazarlama araştırmaları, ürün fiyatlarının etkilerini incelemek için nörobilimsel yöntem ve teknikleri tüketim sonrası pazarlama karmasının diğer unsurlarına göre bilişsel uyumsuzluğu çağrıştıran senaryolar oluşturmuştur (Davvetas ve Diamantopoulos, 2017: 218).

1.2. Reklam ve nöropazarlama teknikleri

Reklamlar aracılığıyla tüketicileri ikna etmenin temel yollarından birisi nöropazarlamanın bir araç olarak kullanılmasıdır. Bu tekniğin içerisinde popüler söylem, bilinç ve bilinçdışı mesajların tüketiciler üzerinde etki bırakması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda nöropazarlama, tüketiciler satın alma davranışını tahmin etmeyi ve manipüle etmeyi amaçlamaktadır. Otomatik satın alma davranışını tetiklemek için içgüdüsel dürtülerin nasıl tetiklenebileceği, davranışları çözerek ona göre bir strateji geliştirmektir (Nemorin, 2017: 61). Yakın zamanda geliştirilen yüz algılama yazılımları, sürekli izleyicileri analiz ederek onlar hakkında bilgi toplamaktadır. Yazılımlar tüketicileri tanımlar ve kategorize eder. Cinsiyet, tahmini yaş ve dikkat süresi gibi faktörlere dayalı özellikler, bu verileri kullanarak reklam içeriğini hedeflenen kişilere uyarlar. Bu tarz yazılımlar gibi insan tanıma sistemleri nöropazarlamacılar tarafından kullanılmaktadır (<https://www.kairos.com/blog/kairos-acquires-imrsv>). Reklamcılığın

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketicinin zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

tüketicinin tepkilerini tetikleme kapasitesi: Ziyaretçilerin davranışları duyguları tarafından yönlendirilir ve bilinçsiz süreçler, doğrudan ziyaretçinin beynine hitap eder. Buradaki örtük anlayış, doğrudan tüketicinin zihnine hitap etmek için teknikler kullanarak beyni, arzu edilen bir tepkiye yönlendirerek satın alma davranışını tetiklemektir (Nemorin, 2017: 72).

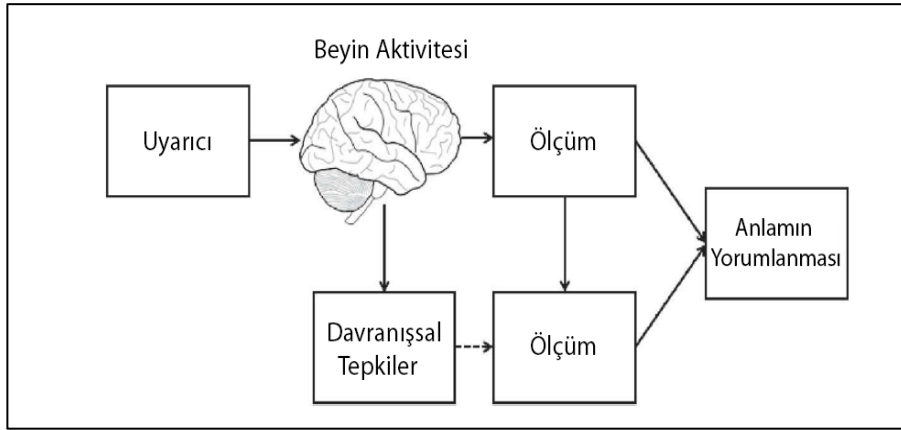
Nöropazarlama çalışmalarına bakıldığında tüketicinin üzerinde, bir beyin sinyali izleme sistemi (EEG) ve bir göz izleme sistemi dahil olmak üzere veri toplamak için bir dizi araç kullanılmıştır (Nilashi, M. vd., 2020: 24). Göz izleme, bir bireyin aradığı yeri yakalamak için bir bilgisayar veya diğer cihazlar için zemin sağlayan sensör teknolojilerinden biridir. Kullanıcıların dikkati ve konsantrasyonu bir göz takipçisi tarafından tespit edilir. Göz izleme, insan davranışları hakkında belirli bilgiler sağlar ve çeşitli araçlarda daha doğal kullanıcı arayüzleri oluşturulmasında yardımcı olur. Örneğin, tasarımcıların arayüz tasarlarken kullanıcı dostu tasarımlar yapmasına etki sağlar (Ahmadi, N., Nilashi, M. vd., 2019).

Bilişsel sinirbilimin sosyal bilimleri dönüştürme potansiyeli göz önüne alındığında, bilgi sistemleri akademisyenlerin bilişsel sinirbilim tarafından sunulan, teoriler, yöntemler ve araçlardan yararlanarak araştırma yapabilirler (Asadi, S. vd., 2019: 36). Nöropazarlamada EEG ile ilgili çok çeşitli yaklaşımlar kullanılmıştır. Ayrıca iki önemli faktörün de (hesaplama süresi ve karmaşıklık) azaltmak ve duygu durumu değerlendirmesi yapmak için elektronik modeller kullanılmıştır. Bu oluşturulan elektronik modeller ile tüketicinin profili çıkarılmış ve pazarlama çalışmaları yürütülmüştür (Avinash, T., Dishant, L., 2018: 55). Çevrimiçi reklamcılıkta hatırlama, beğenme ve görüntüleme oranlarını tahmin etmek için tüketiciler üzerinde nörobilime dayalı ölçümlerle bir araştırma yapılmıştır. Nöropazarlamaya dayalı tekniklerin, reklam yanıtlarının başarılarını tahmin etmede etkili olduğu ortaya çıkarılmıştır (Hamelin, N., 2017: 103). Yeni bir yüz, mimik ifadesi analizi geliştirilerek duyguların ve reklam etkinliğinin oranı incelenmiştir. Nöropazarlama çalışmalarını etik olarak yürütmek için bir çalışma yapılmıştır. On nöropazarlama uygulayıcısından veri toplanır ve çevrimiçi ürün çeşitlerine ilişkin tüketicinin algılarını geliştirmek için görsel tasarımların etkisi araştırılır (Lee, N. vd., 2017).

Merdin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketiciler zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

1.3. Bir pazarlama aracı olarak nöropazarlama

Nöropazarlama tarafından sağlanan bilgiler, işletmelerin ürün/hizmet'leri daha verimli bir şekilde sunmalarına yardımcı olacaktır. Ayrıca pazarlama kampanyaları, uygun reklam veya pazarlama stratejileri seçilerek tüketicilerin zihninde daha fazla vurgu yapacaktır. Bu sebeple sinirbilim bize her kategori hakkında daha fazla araştırma yapma ve pazarı daha büyük soyut temellere bölme fırsatı sunmaktadır (Nilashi, M. vd., 2020: 27).

Şekil 3: Nöropazarlama Araştırmalarının Kavramsal Şeması

Kaynak: Lee, N. vd., 2017.

Nöropazarlamada kullanılan tipik çalışma tasarımları, olay tabanlı veya uyarıcı temelli çalışmalardır. Yani denekler, bazı uyarıcılara maruz kalır ve beyin aktiviteleri ölçülür, genellikle bazı davranışsal tepkilerle birlikte fizyolojik veya psikolojik tepkiler de ölçülebilir (Lee, N. vd., 2017:880). Örneğin, son yıllarda, bu içsel beyin aktivitesinin sadece rastgele gürültü veya zihinsel görevler nedeniyle değil, beynin dinlenme aktivitesi de tamamen kendiliğinden gerçekte ve tanımlanabilir birçok farklı beyin bölgesinde gözlemlenebilen belirli tutarlılık kalıpları ile sürdürmektedir (Braeutigam vd., 2017). Son on yılda, pazarlamacılar, reklamların etkisini ölçmek için nörofizyolojik yöntemlerin kullanılmasını ve bunun tüketici için etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. EEG ve kortikal üzerindeki elektriksel aktivitedeki değişiklikleri ölçer ve dış veya iç

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketiciler zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

değişkenlerin bir işlevi olarak beyin bölgelerini ele alır. Beyin dört ana bölgeye ayrılmıştır: frontal, temporal, parietal ve oksipital. Ön alan sıklıkla ödül, planlama, sosyal beceriler, motivasyon, kısa vadeli deneyim ve hafıza gibi düzenleme süreçlerinden oluşmaktadır (Pozharliev, R., Verbeke, vd., 2017: 352). Sosyal bölümde reklam tüketicinin kişi için hedeflerin etkinleştirilmesine yol açması ve bunun doğrudan tüketiciler satın alma davranışını etkileyen aktivasyonların ve sosyal etkileşimin gerçekleşmesine neden olmasıyla birlikte beyin ön tarafında oluşan uyarıcılar sebep olmaktadır (Mora, 2016: 325). TV reklamlarıyla duygusal bir etkileşim kuran tüketiciler, sosyal süreçler bağlamında ele alındığında modüle edilmiş bir hal almaktadır ve reklamcılık sosyal bağlamda kullanılmıştır. Tüketiciler reklamı bilişsel olarak işleyişi, başka bir fiziksel beden veya beyin varlığıyla modüle edilmiştir. Örneğin, öznelere olmadığı basit bir sosyal durumda aktif sosyal etkileşim içinde sosyal kolaylaştırma düşünülmüş ve bireylerin farklı davranma veya performans gösterme eğilimi olarak sadece başkalarının huzurunda gerçekleşmiştir (Pozharliev, R., Verbeke, vd., 2017: 354). İzole edilmiş bireylerin reklama olan tepkilerinin ölçülmesi, laboratuvar ortamlarında araştırılmaktadır. Ancak gerçek dünyada tüketiciler hiçbir zaman reklam mesajlarına laboratuvarında maruz kalmazlar. Son araştırmalar izole edilen tüketicilerin beyin aktivitelerinde optimal olmayan koşulların tüketiciler üzerinde olumsuz etkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır (Kasai vd., 2015: 65).

2. Tüketiciler ve Marka Bağı

Tüketiciler ve markalar arasında zamanla bir bağ gelişmektedir. Alışveriş alışkanlığı olarak görülen bu marka bağımlılığı, firmaların özellikle tüketiciler üzerinde bırakmak istediği bir etkidir. Firmalar marka bağımlılığını oluştururken, ürün/hizmet işlevselliği üzerine vurgu yaparak, tüketicilerin aklını uyarır ve rasyonel düşünceye onları teşvik eder (Dix ve Marchegiani, 2013: 393). Reklam çekiciliği denilen bu kavram sadece satın alma davranışlarını etkilemez, tüketicilerin satın almayı gerçekleştirirken oluşan algılarını, duyguları ve davranışlarını etkiler, aynı zamanda yönlendirebilir (Chang vd., 2016: 538). Tüketiciler üzerinde dikkat çekici, farkındalık oluşturan ve belirli aralıklarla tekrarlayan etkileyici reklamlar hedef kitlenin tutum ve davranışlarını değiştirebilir (Raza vd., 2017: 3). Marka olgusu çerçevesinde yer alan, kurum pazarlama performansını büyük oranda etkileyen marka imajı, marka kullanımı,

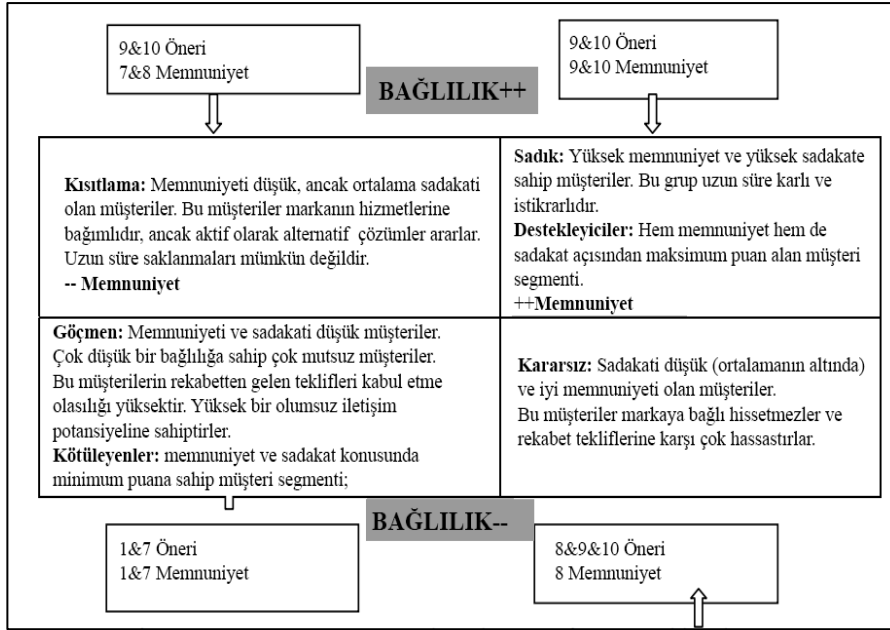
Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketiciler zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

marka bilgisi, marka farkındalığı ve marka tutumu kavramlarının süreçleri, tüketiciler üzerinde etkili bir marka imajı yönetimi ve firma performansı için iyi bir şekilde planlanmalı ve kurum tarafından yürütülmelidir. Tüketiciler tarafından markaya ilişkin olarak uzun dönemde oluşmuş pozitif bir tutum, pazarlama etkinliğine katkı sağlayacak, ürün maliyetlerini ve pazarda alınan riskleri, mevcut markanın gücünü satış stratejisinde kullanmak suretiyle riski büyük oranda düşürecektir (He vd., 2015: 791). Tüketicilerin demografik özellikleri, ürün/hizmet satın alırken algılarını ve satın alma tercihlerini etkilemektedir. Marka kavramı, tüketici gözünde gerek güven gerek verilen mesajların algılanması gerekse tüketicinin marka ile kendini bağdaştırması karar sürecinde tüketici için önemli faktörlerdendir. 21.yy, daha fazla sorgulayan, hakkını arayan, markalar/ürünler hakkında olumlu olumsuz tüm fikirlere anında ulaşabilen, taleplerini sosyal medya aracılığıyla rahatça iletebilen ve bu taleplerin gerçekleşip gerçeiklemediğini takip edebilen, markaya “aşık” olup bağlanan ve aynı şekilde onu kolayca terk edebilen, kullanıcı bilgilerinin gizlenmesi ve güvenlik konularında aşırı tereddütlü ve şüpheli yaklaşan bir tüketici profili oluşturmuştur (Zaltman, 2014: 8). Bu bağlamda firmaların marka yönetimi ve marka imajına yönelik çalışmalarını yoğunlaştırması gerektiği söylenebilir. Tüketiciler, satın alma kararı sürecinde markanın ürünlerini tercih ederken, marka imajı, kendi yaşam standartları, karakter özellikleri ve kişilikleriyle özdeşleşen markaları tercih etme eğilimindedirler (Foroudi vd., 2018: 466). Tüketiciler algısı, markanın ürün veya hizmetlerinin kaliteli olduğu fikri zihninde yer ederse, tüketici üzerinde satın alma isteği oluşmakta, tüketici markaya bağlılık geliştirmekte ve marka ile kendini bütünleştirmektedir.

Marka algısı faktörleri, kişinin karakter özellikleriyle bütünleşik şekildedir ve marka algısı, tüketicinin satın alma sürecinde herhangi bir amaçtan çok doğrudan tüketicinin marka algısına bağlıdır. Bu bağlamda, marka algısı, satın alma sürecinde tüketicinin markadan beklediği faydalardan, satın alma amacından ve üründen beklenen özelliklerden daha etkili bir biçimde rol oynamaktadır (Voorhees vd., 2015: 210). Marka algısının, tüketiciler üzerinde marka bağlılığı ve satın alma eylemi üzerindeki etkisi araştırılmış, elde edilen bulgular, marka farkındalığı, marka çağrışımı, kalite algısı, marka bağlılığı ve marka imajının, firmalar için marka algısı yönetiminde oldukça önemli bir yeri olduğu ortaya çıkmıştır (Foroudi vd., 2018: 470). Örneğin, kahve satış yerlerinde, marka

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketiciler zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

bağlılığı ve marka memnuniyeti arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalarda, tüketiciler tarafından görülen marka memnuniyetinin marka bağlılığını büyük ölçüde etkilediği ve tüketicinin marka bağlılığını etkileyen en önemli faktör olduğu ortaya konulmuştur (He vd., 2015: 800).

Şekil 4: Memnuniyet ve Sadakate Dayalı Müşteri Segmentasyonu

Kaynak: Melnic, 2016.

Yukarıda geçen “Esir Müşteri” kavramı, müşterilerin markaya esir tutulduğu fikrinden ortaya çıkmaktadır. Kotler (2016), marka bağımlılığını mahkumiyete benzetmiş: “Mahkumlar hapisaneyi terk edemiyorsa, hapisanede kalışlarını neden daha keyifli hale getirmiyorlar” (2016: 150) sözü ile marka bağımlılığın tüketiciler açısından sonuçlarından bahsetmiştir. Müşterilerin esir olarak görülmesinin sebepleri vardır. Başlıca sebeplerinden biri, müşterilerin iyi bir satın alma deneyiminden duydukları memnuniyet sonucu olarak, firmaların bu alışveriş sonrasında onlara özel promosyon ve kampanyalar sunması olarak söylenebilir (Melnic, 2016). “Müşteri Sadakati” kavramı, alışveriş alternatifleri olan

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketiciler zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

tüketicilerin belirli gerekçelerle aynı markaya devamlı bir bağlılık göstermeleridir. Tüketiciler alışverişlerinde aldıkları üründen fayda sağladıkları ve memnuniyet duydukları zaman bazı problemler olsa da diğer firmaları göz ardı edip aynı markayı tercih etmektedir. Bu tür sadık müşteri profili, daha fazla para harcama, daha uzun süre satın alma ve ürün veya tedarikçi hakkında daha fazla kişiye bilgi verme eğilimindedir. Bu tür uzun vadeli müşteri sadakati, ancak müşterilere kendilerini öyle hissettirerek yaratılabilir. Sadık müşteriler bir ürün veya markada kalmaya, rekabetçi tekliflere direnmeye ve markayı başka tüketicilere tavsiye etmeye eğilimlidir (www.managementstudyguide.com).

2.1. Yeni pazarlama iletişimi açısından tüketici tutum ve davranışları

Son yıllarda yapılan araştırmalarda tüketici tutumları ile özellikle sosyal medya (Instagram, Facebook vb.) reklamcılığı arasında güçlü bir ilişki olduğu ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bilgilendirici, algılanan yararlılık, zevk ve hedonik yaklaşım, güvenirlilik, eğlence ve sosyal medya reklamcılığı arasında tüketicilerin tutum değişikliği olduğu ortaya çıkmıştır. Son yıllarda hem sosyal medya kullanıcıları hem de firmalar tarafından en çok kullanılan sosyal medya mecrasının, Instagram olduğu görülmektedir. Tüm dünyada 800 milyonu aşkın instagram kullanıcısı vardır (Digital in 2018: World's Internet Users Pass the 4 Billion Mark). Firmalar, tüketicilerin beğendikleri ürünlerle ilgili mesajları onlara ulaştırabilmekte, onların ayrıcalıklı ve özel olduklarını marka topluluğu içerisinde hissettirme şansı bulmaktadır. Z kuşaağı göz önüne alındığında bu grubu kaybetme korkusu yaşayan markaların, onlara ulaşmak için sosyal medya mecraları içerisinde bulunan hikâye reklamları gibi yeni uygulamalar içerisinde hikâye odaklı reklamların yer alması gerektiği düşünölmektedir. Z kuşaağının geleneksel pazarlama iletişim çalışmaları dikkatlerini çekmemekte bunun yerine dijital medya ortamları çok daha fazla dikkatlerini çekmektedir. Bu kuşak kısa ömürlü içeriklere daha yüksek ilgi göstermektedir (Rowe, 2018: 36). Markalar, hikâye reklamları olarak sosyal medya üzerinden birkaç değişik formatta tüketicilere erişme fırsatı yakalamaktadırlar. Medya, aracının ölçütlerine uygun bir şekilde tam ekran sabit veya hareketli görsellerin yer aldığı video reklamları kullanmaktadır. Tek bir reklam içerisinde 4-5 çeşit farklı fotoğraf veya videonun birleştirildiği ve bu görsel elemanların kaydırılarak izlenebildiği

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketicici zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

reklamlar ise, diğer bir Instagram reklamı olarak karşımıza çıkmaktadır (Gold, 2015:51).

Hedef kitlelerin üzerinde bilişsel, duygusal, olumlu ve davranışsal tepkiler oluşturmayı amaçlayan markalar, karşılarında çağın getirisi olarak kendilerinden kaçan ve reddetme davranışı gösteren bir tüketicici profiliyle karşı karşıyadır. Bu bağlamda tüketicicilerin ilgi gösterip yoğun kullandıkları yeni medya ortamlarına yönelinmektedir. Yeni medya mecralarında bulunan hikâye anlatma özelliğini kullanan markalar, hikâye reklamları oluşturmaktadır. Sosyal medya aracı reklamlara karşı duyarsızlaşan tüketicicilere ulaşmak, kullanılan stratejiler arasındadır. Bu nedenle firmalar 2017'nin üçüncü çeyreğine kendilerine ait sosyal medya hesaplarında yaptıkları paylaşımların %50'sinde hikâyeye yer vermişlerdir (Chen, 2018).

Yapılan araştırmalara göre sosyal medya tüketicicileri, görüntü odaklı veya salt ürün reklamlarına daha fazla dikkat ederek reklama daha fazla önem vermekte ve firmalardan özel bilgiler aldıklarında kendilerini özel hissetmektedirler. Diğer bir yandan tüketiciciler, doğrudan satış propagandası gibi geleneksel reklamlara göre kişiye özel reklamları daha fazla kabul etme eğilimi göstermektedirler (Chen, 2018: 22). Doğrudan reklamı hissettiren bir algının varlığı, reklamın anlattığı bir hikâyenin olmaması, tüketicicilerin tutum ve davranışlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Kullanıcıların sosyal medya ortamlarında ana akış sayfasındaki reklamlara yönelik doğrudan satış odaklı bakması, sosyal medya reklamcılığı üzerine yapılan çalışmaların olumsuz tutum ve davranışların nedeni, genellikle tüketicicinin doğrudan satış odaklı reklamlara maruz kalmaları olarak sunulmuştur.

Dijital pazarlama, tüketiciciyi satın alma davranışına yönlendirebilir, aynı zamanda çift yönlü iletişim kanalı sayesinde daha ulaşılabilir bir yapıya sahip olabilir. Geleneksel pazarlamanın temeli ise, müşteri etkileşimine yöneliktir. Pazarlama 4.0 kavramı dijital ve geleneksel pazarlamayı birlikte kullanmayı önermektedir. Bu sayede tüm müşterilere eşit oranda ulaşma imkânı bulacaktır (Kotler, 2016: 150). Tüketiciciler, yeni veya tekrarlanan satın alma işlemlerini, etkili reklam kampanyalarına maruz kalarak gerçekteştirirler. Bu durum şaşırtıcı değildir, örneğin spor takımları, tüketicici davranışlarını etkileyecek reklamları kullanırlar (Shank ve Lyberger, 2015). Tüketiciciye yönelik reklam itirazlarının anlaşılması için reklam temyizlerinin ve tüketicici davranışlarının tahmin edilmesi

Merdin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketicici zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

gerekmektedir. Özellikle spor tüketicisinin, duygusal veya rasyonel reklamcılığa yanıt vermesi diğer tüketicilere göre daha erkendir. Spor pazarlamacılarının sağladığı seyircilerin sporu nasıl oluşturulacağı ve sürdürüleceğine dair bazı bilgilerle marka farkındalığı ve sadakati spor markaları için önemlidir (Lee, S., & Heere, B, 2018:83). Genel olarak reklam stratejileri şu şekilde sınıflandırılır: mesajlara dayalı olarak duygusal veya rasyonel veriler. Fakat bu iki tür, diğer bağlarla dönüşümlü olarak birbirlerinin yerine kullanılırlar (Belch ve Belch, 2015). Satışlara olan etkisi rasyonel reklamcılığa göre, duygusal reklamcılığın deneyim hizmetlerinde daha yüksek satın alma niyeti görülmüştür. Özellikle spor tüketicilerinin duygusal reklamlara olan bakış açısı, diğer tüketicilere göre daha baskın gelmiş, özellikle üniversite öğrencileri arasında bu duygusal reklamcılık etkili olmuştur (Lee, S., & Heere, B, 2018:89).

Günümüzde insanlar, tarihten bu yana hiç olmadığı kadar bilgiyle doludur. Bu, her bireyin kendi bilgi kütüphanesini oluşturduğunu göstermektedir. Günde 3.000 ile 20.000 arası ticari mesajlar, firmalar tarafından tüketicilere gönderilmektedir. Bilişsel olduğu kabul edilen bu reklamlar birkaç saniyeden fazla sürmemektedir. Tüketicilerin karşılaştığı bu mesajlar sadece duygusal düzeyde değil rasyonel anlamda da etkilidir (New Research, 2014).

Sonuç

Disiplinler arası çalışmalar ortaya çıkaran nöropazarlama, tüketicilerin pazarlama uyarıcıları ile karşılaştığında kişilerin beyinlerinin hangi bölümlerinin ya da merkezlerinin aktif hale geldiği ve insan beyninde yaşanan değişimlere odaklanmaktadır. Bu değişimlerin marka bağımlılığına, tüketici tutum ve davranışlarına olan etkisine bakılmıştır. Tüketici zihni, yıllardır pazarlamacılar tarafından keşfedilmesi gereken gizemli bir yer olarak düşünölmektedir. Tüketicinin bilincini ve bilinç dışının neleri etkilediğini belirlemek, tüketici tercihlerinin varsayımlarıyla firmalar tarafından oluşturulacak pazarlama stratejileri pazarlama yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Pazarlama sektöründe ürün ve hizmetlerin tüketicilere doğru bir şekilde ulaştırılması kapsamında araştırma teknikleri kullanılmaktadır. Nöropazarlama bu araştırma tekniklerinden farklı olarak geleneksel yöntemlerle tüketiciden elde edilemeyecek verilerin nörobilimsel yöntemlerle elde edilmesi ve tüketicilerin zihinlerinin daha

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketiciler zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

iyi anlaşılmasına yardımcı olması açısından önemlidir. Nöropazarlamanın yanı sıra tüketicilerin markaya olan bağıllığı da önemli bir yerdedir. Marka bağıllığına tüketiciler zihni açısından bakıldığında, tüketiciler duygusal bir bağ kurduğu markayı bırakmakta zorlanmakta ve aynı zamanda çevresine, ailesine bu markanın reklamını gönüllü bir şekilde yapmaktadır. Duygusal tüketicilerin yoğun bir şekilde maruz kaldıkları marka bağımlılığı, tüketicilerin tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Satın alma alışkanlıkları yüzünden tüketiciler, markaların devamlı müşterisi olmakta ve markalarını savunmaktadırlar. Burada tüketiciler ile marka arasında duygusal bir bağ oluşmaktadır. Nöropazarlama işte bu duygusal bağın altındaki sebepleri aramakta ve bu sebepleri ortaya çıkartarak pazarlama için yeni stratejiler üretmeyi amaçlamaktadır.

Merdin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketiciler zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

Kaynakça

- Ahmadi, N., Nilashi, M., Samad, S., Rashid, T. A., & Ahmadi, H. (2019). An intelligent method for iris recognition using supervised machine learning techniques. *Optics & Laser Technology*, 120, 105701.
- Asadi, S., et al. (2019). "Investigating factors influencing decision-makers' intention to adopt Green IT in Malaysian manufacturing industry." *Resources, Conservation and Recycling* 148: 36-54.
- Avinash, T., Dikshant, L., & Seema, S. (2018). Methods of Neuromarketing and Implication of the Frontal Theta Asymmetry induced due to musical stimulus as choice modeling. *Procedia Computer Science*, 132(Iccids), 55–67. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2018.05.059>.
- Braeutigam, S., Lee, N., & Senior, C. (2017). A role for endogenous brain states in organizational research: Moving toward a dynamic view of cognitive processes. *Organizational Research Methods*. Advance online publication. doi:10.1177/1094428117692104.
- Belch, G. E., & Belch, M. A. (2015). *Advertising: An integrated marketing communication perspective* (10th ed.). New York: McGraw-Hill Education.
- Chen, H. (2018). College-Aged Young Consumers' Perceptions of Social Media Marketing: The Story of Instagram. *Journal of Current Issues & Research in Advertising*, 39: 1, 22-36. Erişim:31.01.2021, DOI: 10.1080/10641734.2017.1372321.
- Chang, H. J., O'Boyle, M., Anderson, R. ve Suttikon, C. (2016). An fMRI Study of advertising appeals and their relationship to product attractiveness and buying intentions. *Journal of Consumer Behaviour*, 15, 538–548. doi: 10.1002/cb.1591Customer Loyalty - Meaning and its Important Concepts. Available at: <http://www.managementstudyguide.com/customer-loyalty.htm> Erişim: 26 Ocak 2021.
- Clifton R., 2014, *Markalar ve Markalaşma*, Çev. Meral Çıyan Şenerdi, Kültür Yayınları, İstanbul.
- Couwenberg, L. E., Boksem, M. A., Dietvorst, R. C., Worm, L., Verbeke, W. J., & Smidts, A. (2017). Neural responses to functional and

Merdin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketicı zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme alışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

experiential ad appeals: Explaining ad effectiveness. *International Journal of Research in Marketing*, 34(2), 355–366.

Digital in 2018: World’s Internet Users Pass the 4 Billion Mark.(2018)., <https://wearesocial.com/blog/2018/01/global-digitalreport-2018>
Erişim Tarihi: 30 Ocak 2021.

Dix, S. ve Marchegiani, C. (2013). Advertising appeals. *Journal of Promotion Management*,19(4), 393-394.

Davvetas, V., & Diamantopoulos, A. (2017). “Regretting your brand-self?” The moderating role of consumer-brand identification on consumer responses to purchase regret. *Journal of Business Research*, 80, 218–227.

Foroudi, P., Jina, Z., Guptab, S., Foroudic, M. ve Kitchend,P.J. (2018). Perceptual components of brand equity: Configuring the Symmetrical and Asymmetrical Paths to Brand Loyalty and Brand Purchase Intention. *Journal of Business Research*, 89, 462–474.

Gold, H.J. (2015). *The Digital Advertising Guide*. 2nd Edit. USA: Overdrive Marketing Communication, LLC.

He, Y., Q. Chen, ve Alden, D. L. (2015). Time will tell: managing post-purchase changes in brand attitude. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 44(6), 791-805.

Hamelin, N., Moujahid, O. El, & Thaichon, P. (2017). Emotion and advertising effectiveness: A novel facial expression analysis approach. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 36, 103–111. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2017.01.001>.

Kasai, Kiyoto, Masato Fukuda, Noriaki Yahata, Kentaro Morita, and Naotaka Fujii (2015), “The Future of Real-World Neuroscience: Imaging Techniques to Assess Active Brains in Social Environments,” *Neuroscience Research*, 90, 65–71.

Kairos. 2015. “Kairos Acquires IMRSV.” <http://bit.ly/1Rh8Kf8>. Erişim: 30 Ocak 2021.

Kotler, Ph. and Keller, K. L. (eds.), 2016. *Marketing Management*. Pearson Education Limited, *Connecting with Customers*, pp. 148-178.

Lee, N., Chamberlain, L., & Brandes, L. (2018). Welcome to the jungle! The neuromarketing literature through the eyes of a newcomer. *European Journal of Marketing*, 52(1/2), 4–38.

- Merdin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketicı zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme alışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.
- Lee, Nick, Brandes, L., Chamberlain, L., & Senior, C. (2017). This is your brain on neuromarketing: reflections on a decade of research. *Journal of Marketing Management*, 33(11–12), 878.
- Lee, S., & Heere, B. (2018). Exploring the Relative Effectiveness of Emotional, Rational, and Combination Advertising Appeals on Sport Consumer Behavior. *Sport Marketing Quarterly*, 27(2).
- Lim, W. M. (2018). Demystifying neuromarketing. *Journal of Business Research*, 91, 205-220.
- Lajante, M. M., Droulers, O., & Amarantini, D. (2017). How reliable are “state-of-the-art” facial EMG processing methods? *Journal of Advertising Research*, 57(1), 28–37.
- Melnic, E. L. (2016). How to strengthen customer loyalty, using customer segmentation?. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Economic Sciences. Series V*, 9(2), 51.
- Mora, Jose-Domingo (2016), “Social Context and Advertising Effectiveness: A Dynamic Study,” *International Journal of Advertising*, 35 (2), 325–44.
- Nemorin, S., & Gandy, O. H., Jr. (2017). Exploring neuromarketing and its reliance on remote sensing: Social and ethical concerns. *International Journal of Communication*, 11, 4824–4844.
- Nemorin, S. (2017). Neuromarketing and the “poor in world” consumer: how the animalization of thinking underpins contemporary market research discourses. *Consumption Markets & Culture*, 20(1), 59-80.
- New research sheds light on daily ad exposures. SJ Insights. Retrieved from <https://sjinsights.net/2014/09/29/new-research-sheds-light-on-daily-ad-exposures/> Erişim Tarihi: 31 Ocak 2021.
- Nilashi, M., Samad, S., Ahmadi, N., Ahani, A., Abumalloh, R. A., Asadi, S., ... & Yadegaridehkordi, E. (2020). Neuromarketing: a review of research and implications for marketing. *Journal of Soft Computing and Decision Support Systems*, 7(2), 23-31.
- Pozharliev, R., Verbeke, W. J., & Bagozzi, R. P. (2017). Social consumer neuroscience: neurophysiological measures of advertising effectiveness in a social context. *Journal of Advertising*, 46(3), 351-362.

Merdivin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketiciler zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

Raktham, W., Chaipoopirutana, S., & Combs, H. (2017, March). Factors influencing consumer attitudes toward social media advertising. In *International Conference on Humanities, Social Sciences and Education* (pp. 32-36).

Reklamcılar Derneği (2019). Türkiye’de tahmini medya ve reklam yatırımları. Erişim adres ve tarihi: <https://www.rd.org.tr/Assets/uploads/bf6ab5b5-0d86-2a7-da47c165cb61.pdf>, 15 Ocak 2021.

Raza, S. H., Abu Bakar, H. ve Mohamad, B. (2017). Relationships between the advertising appeal and behavioral intention: The mediating role of the attitude towards advertising appeal and moderating role of cultural norm. *Journal of Business and Retail Management Research*,12, 185-193.

Rantalainen, L., ve Gurung, B. (2014), A Critical Comparison Between The Marketing And Propaganda Methods Developed By Edward Bernays And Modern Neuromarketing Methods. Laurea University of Applied Sciences Bachelor’s Thesis. Leppävaara, Otaniemi.

Russell, C. A., Swasy, J. L., Russell, D. W., & Engel, L. (2017). Eye-tracking evidence that happy faces impair verbal message comprehension: The case of health warnings in direct-to-consumer pharmaceutical television commercials. *International Journal of Advertising*, 36(1), 82–106.

Rowe, S.D. (2018). Disappearing Content is Marketing Magic. *Customer Relationship Management*, Mart. 34-37.

Statista.com (2019). Global reklam istatistikleri. Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/236943/global-advertising-spending/>, Erişim: 15 Ocak 2021.

Suer İrfan, 2014, Pazarlama İlkeleri, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Sharma, N., Koc, M., ve Kishor, J. (2014), Neuromarketing-A Step Ahead of Traditional Marketing Tools. In *Proceedings of 3rd International Conference on Management Innovations (ICMI-2014)*.

Shank, M. D., & Lyberger, M. R. (2015). *Sports marketing: A strategic perspective* (5th ed.). New York: Routledge.

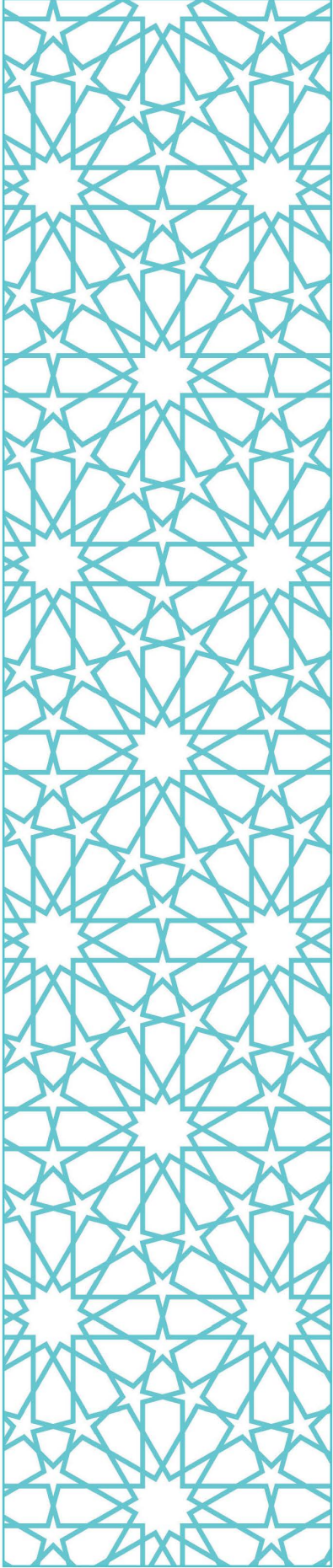
Merdin, M. (2022). Son yıllarda yapılan tüketiciler zihni ve nöropazarlama araştırmaları üzerine bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 147-167.

Turner, H., 2013, Mobil Pazarlama, Çev. Başak Gündüz, Optimist, İstanbul.

Voorhees, C. M., White, R. C., McCall, M., ve Randhawa, P. (2015). Fool's gold? Assessing the impact of the value of airline loyalty programs on brand equity perceptions and share of wallet. *Cornell Hospitality Quarterly*, 56(2), 202–212.

Zaltman, G. (2014). Tüketiciler nasıl düşünür? (Çev: A. S. Koç), MediaCat Yayınları, İstanbul.

Zeytin, D., (2014), “Nöropazarlama: Duygular> Rasyonelite, Beyinde gerçekten bir satın alma düğmesi var mı?” <http://bigumigu.com/haber/noropazarlama-duygular-rasyonelite/>, Erişim: 27 Ocak 2021.

KİTAP İNCELEMESİ

Ayhan, D. (2022). Seyahatname sosyolojisi İbn Batuta'nın gizemli dünyasına sosyolojik bir bakış. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 169-177.

Kitap İncelemesi

Makale Geliş Tarihi: 02.03.2022

Makale Kabul Tarihi: 25.04.2022

BETÜL OK ŞEHİTOĞLU, SEYAHATNAME SOSYOLOJİSİ İBN BATUTA'NIN GİZEMLİ DÜNYASINA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ, ÇİZGİ KİTABEVİ, 2021, 144 S.

Döne AYHAN*

Seyahat ve seyahatnamelerin sosyolojik bilgi üretiminde önemini vurgulayan *Seyahatname Sosyolojisi İbn Batuta'nın Gizemli Dünyasına Sosyolojik Bir Bakış* adlı eser, 2021 yılının sonlarına doğru Betül Ok Şehitoğlu tarafından yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Eser, İbn Battuta'nın seyahatnamesinden çeşitli coğrafyalara dair toplumsal bilgi edinilmesini ve sosyolojik değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, seyyahın toplumsal bir aktör olması ve seyahatnamelerin sosyolojik çözümlemelere imkân tanınmasına odaklanmıştır. Seyahat konusu genellikle turizm, işletme, tarih gibi disiplinlerce araştırmalara sıklıkla dâhil edilmiş olup sosyoloji alanındaki araştırmalarda sayı birkaçı geçmemektedir. Eser sosyoloji disiplininde klasik bir metin olmaktan ziyade okuyucuyu Hindistan'dan Çin'e, Anadolu'dan Afrika'ya kadar İbn Battuta ile seyahate ve keşfe davet etmektedir. Buradan hareketle, mekân, toplum ve insan ilişkileri özelinde bu çalışmanın vücut bulduğunu söyleyebiliriz. Seyyahın gezip gördüğü coğrafyalardaki izlenimini aktardığı bir eser olarak seyahatnameleri, sosyolojik bilgi üretiminde değerlendirmenin mümkün olup olmadığı sorusu, çalışmanın çıkış noktasıdır.

Kitabın kapak tasarımı, seyyah ve seyahatnamenin rotasını imgeler niteliktedir. "Seyahatname Sosyolojisi" ve "İbn Batuta ve Seyahatnamesi" adlı iki bölümden oluşan eser, seyahat ve seyyah kavramlarını detaylı bir şekilde ele alarak başlamaktadır. Seyyahın gezi, ziyaret ya da ticaret motivasyonu ile seyahate çıktığı belirtilerek amacın önemi vurgulanmaktadır. Seyahatin temelde mekânla ilişkili ve seyahat edecek kişi özelinde anlamlı olmasıyla süreç başlamaktadır. Bu anlamlılık için öncelikle seyahat amacının olması gerektiğine dikkat çekilir. Seyahat süresince farklı mekânlarda bulunan seyyahın, zorlanmadan rotasını

*Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, done.ayhan@karatay.edu.tr, ORCID:0000-0002-1633-385X.

Ayhan, D. (2022). Seyahatname sosyolojisi İbn Batuta'nın gizemli dünyasına sosyolojik bir bakış. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 169-177.

tamamlayabilmesi için yolculuğunun öznel bir karşılığı bulunmaktadır. Seyyahın, farklı toplumsallıklara tanıklık edeceği için farkındalığı ve bakış açısı önemlidir. İçinde yaşadığı toplumdan kendisini soyutlayamayan seyyah, Batı ve Doğu toplumlarında seyahate bakış farklılıklarının kaynağının benlik ve kalp olduğuna dikkat çeker. Seyahat etmenin belirli ön koşulları olduğunu belirten seyyahlar, seyahat öncesi, seyahat sırası ve seyahat sonrası olarak genel anlamda üç kısımdan bahsederler. Bu kurallara uyularak ortaya çıkan seyahatnamelerin daha sistematize olduğunu söylemek mümkündür.

Mekândan müstakil tutulamayan insan, seyahat hâlinde iken farklı mekân tecrübelerini yaşamaktadır. Birbirinden farklı konumlarda bulunmak, kültürel çeşitliliklere de tanık olmak demektir. Seyahatte, toplumların kültürel arka planını tecrübe etmek, seyahatnamelerin verimliliği ve kapsamı açısından önemli görölmektedir. Eserin birinci bölümünde, keşfetme merakı ile canlılığını koruyan seyyahın hareketlilik ve özgünlüğüne dikkat çekilir. Seyahat boyunca yoğun gözlemlerde bulunan seyyah, verilerini (gördüklerini, tecrübe ettiği kültürleri, mekânları, toplulukları, kişileri vs.) notlarında sistematize eder. Gördüklerini kaydederek sonraki dönemlere ulaşmasına vesile olan seyyahın, dikkati ve detayı elden bırakmaması gerekmektedir. Turizmin bir sektör ve modern dönem unsuru olması sebebiyle, yolcu ve turistin seyyahattan ayrı tutulması gerekmektedir. Seyyahı anlamlı kılan şey, onun dışındaki çevre, coğrafya ve kişilerdir. Seyyahı toplumsal olarak kabul etme ve değer atfetmede, dışındaki hare etkili olmaktadır. Toplumsal alanda kişi, kurum ve tipoloji değerinin karşısındakilerce belirlendiği kabulünden hareketle seyyahın çevresi, anlamlı görölmektedir. Seyyah, toplum nazarında kabul edilen, bilinen kişi olmalı, bir grubu temsil etmeli ve toplumsal gerçeğliğe karşılığ gelmelidir. Toplumsal olandan müstakil varlığını devam ettiremeyen seyyahın hem bireysel duruş hem de toplumsal bir pozisyonu bulunmaktadır. Tarih ve dönem okumalarına imkân sağlayan seyahatnamelerin, sosyolojik bakış açısıyla ele alınmasının nedeni de budur. Sözlü ve yazılı kültür açısından seyahatnamelerin, kültür içerisindeki farklılıkları anlamada önemli bir veri sağladığını söyleyebiliriz. Seyahatnameler, toplumsal yapılara dair veri sunması sebebiyle, içinde bulunduğu dönemi anlamak için sosyolojik okumaya müsaittir. Tarihsel perspektifte Evliya Çelebi ve kimi peygamberlerin seyahatleri buna örnek verilebilir. Sanayi devriminden

Ayhan, D. (2022). Seyahatname sosyolojisi İbn Batuta'nın gizemli dünyasına sosyolojik bir bakış. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 169-177.

sonra seyahat için de bir kırılma yaşandığından bahseden yazar, daha öncesinde görece küçük gruba has olan seyahatin, ulaşım ve iletişim teknolojisinin dönüşümüyle daha fazla kişinin hareketliliğine imkân tanınmasını vurgulamaktadır. Her alanda toplumsal değişimin yaşandığı sanayileşme ile kitlelerin ulaşımı ve akışı kolaylaşmıştır. Seyyahın dönemin toplumsal şartlarından etkilenmesine en güzel örnek salgın hastalıklardan izole olamamasıdır. Toplumsal alanda cereyan eden durumlar dışında bireysel hastalık, uykusuzluk, psikolojik iyi oluş hâli gibi temel kriterler de seyahatin güvenilir bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için ön koşuldur. Bu noktada seyyahın, sürece dair bilinci önemlidir. Toplumsal ve bireysel bilinçle hareket eden seyyah, içerisinde yaşadığı zamanı, mekânı ve toplumu anlamlandırır. Toplumdan izole bir yaşam süremeyen birey için, toplumsal bilinç son derece önemlidir. Nihayetinde seyyah, toplumsal gerçekliklerle bireyselliğini inşa eder. Merak ve keşfetme özellikleriyle toplumsal yapıya dair gözlem verileri sunan seyyah, farkındalığı arttıkça sistematik bir şekilde seyahat sürecini yönetir. Seyyahın bilincini etkileyen bir diğer faktör, seçme özgürlüğünün bulunmasıdır. Turistten farklı olarak bazı öge ve konumlara maruz kalmamasıdır. İstediklerini seçerek öznel bir rota oluşturan aktörün yaşı, tecrübeleri, eğitimi seyahatin niteliğini de belirler (Ok Şehitoğlu, 2021, s. 30).

Seyyahın, kendi varlığını inşa ettiği mekânlara aidiyetiyle, seyahati esnasında farklı kültürel zeminlerdeki aidiyeti farklılaşır. Aşına olduğu toplum ve mekânlardan, yabancı konumunda bir aktör olarak gidilen yerin coğrafyası, iklimi, fiziksel özellikleri, yolların şekli, malzeme özellikleri gibi temel değişkenler seyahatin içeriğini farklılaştırabilmektedir. Farklı kültürleri tanıyabilmesi için öncelikle kendi kültürüne hâkim olması beklenen seyyah, grupla ya da tek başına seyahatini gerçekleştirebilmektedir. Başka kültürleri anlamak, kendi kültürü ile farklılaşan yönleri bulmak ve ayırt ederek çeşitli kültürleri değerlendirmek, seyahatnamenin temelini oluşturur. Seyahatnamelerin hem Doğu'da hem de Batı'da yaygın bir tür olduğunu, birbirlerine benzediğini belirten Gürses (2013, s. 152), en belirgin özellik olarak "yabancı"nın betimlendiğini ifade eder. Esasında yabancı bir kültürle tanışmak, benzerlikler ve ayrılan yönlerin kıyasını da getirmektedir. Buna ilaveten seyyahın, öğrenmeye açık özelliği ile aslında ciddi bir sorumluluk üstlendiğini de belirtmek gerekir. Toplumdaki farklılıkları anlamanın bir yolu olarak toplumsal

Ayhan, D. (2022). Seyahatname sosyolojisi İbn Batuta'nın gizemli dünyasına sosyolojik bir bakış. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 169-177.

tipler, gündelik hayat rutinlerini anlamlandırmaya yarar (Aydemir, 2016, s. 12). Seyyahın toplumsal bir tip olarak görülmesi, toplumsal yapının aktörlerden oluştuğu kabulüne dayanmaktadır. Belirli bir zaman ve meknda seyahat, bahsedilen ögelerin toplumsallığı yönünden doğrudan sosyolojiyle ilintilidir. Yazar, toplumsal bir tip olarak seyyahın anlaşılması için seyyahın flaneur ve turistten ayrılan yönlerine dikkat çekmektedir. Mekn ve insan ilişkilerinin anlaşılması için flaneurn kalabalıklar içerisinde gezen bir tip olduğu bilinmektedir. Kentsel meknlarda gezinmekten keyif alan flaneur, gözlemleriyle modern kent yaşamını anlamaya çalışmaktadır. Turist figürü ise hareket hlinde olmayı önemseyerek gözlem yapmak yerine görmeyi hedeflemektedir. Urry (2015), flaneur ve turist ayrımını hız ve iz bırakma noktasında ele alarak amaçların farklılığına dikkat çeker. Turist figürü, gittiği yerde kendisinin de geçici olduğunu bildiği için merak duygusu da kısa süreli olmaktadır. Seyyahta ise keşfetme merakının daha ağır bastığı ve sürekliliğin olduğunu söylemek mümkündür. Burada turist için turizm sektörü ve göstergelerinin geçici olduğunun da altını çizmek gerekir. Ayrıca modern zamanlarda turist figürü olmak, farklı yerler görmek bir statü sembolü olarak anlaşılmaktadır. Yazar, seyyahın en önemli özelliğinin gözlemlerini objektif bir şekilde aktarması iddiasında bulunmaktadır. Seyyahın gittiği meknları ve kültürleri tarafsız bir şekilde tanıma ve tanıtma görevi olduğunu söyleyen yazar, gördüklerini aktarma noktasında erteleme durumu en büyük eleştiri kaynağı olmaktadır (Ok şehitoğlu, 2021, s. 32). Çünkü yazma sürecinin seyahatin sonrasına bırakılması, ciddi bir veri kaybı ve tarafsızlığın kaybedilebilmesi anlamına gelmektedir. Seyyahın gördüklerini detaylı bir şekilde ele alması, tasvir etmesi, tarihi ve toplumsallığı anlatması açısından sosyolojik bir kaynak olarak nitelendirilmesini sağlamaktadır. Bulunduğu yerleşim yerine göre gzlemleyeceği unsurlar farklılaşacağı için ilişki biçimleri açısından da seyyah, değişimlere tanıklık eder. Kent ve kırsal yapısal özellikleri, mekn biçimleri, sosyal ilişki ağları, gündelik hayat dinamikleri farklılaştığı için gözlemlerin yoğunluğu da değişecektir. Ayrıca durum seyahatin yapıldığı dönemin genel özelliklerine göre değişkenlik gösterecektir. ağın imknlarına göre hareket eden seyyahın araç seçimi de farklılaşacaktır. Yryerek, herhangi bir vasıta ya da hayvan ile seyahatini gerçekleştiren seyyah, kara, deniz ya da hava ulaşım imknlarının değişip hızlanmasıyla zaman açısından tasarruf etmektedir. En temelde farklı dönemlerde

Ayhan, D. (2022). Seyahatname sosyolojisi İbn Batuta'nın gizemli dünyasına sosyolojik bir bakış. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 169-177.

seyahatin yapılması, toplumsal koşulların yansıması açısından kayda değerdir. Günümüz seyyahlarının kısa sürede kıtaları açması, teknolojik değişimlerin kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı etkisinden faydalandığını gösterir. Bir diğer önemli nokta, seyyahın sosyoekonomik durumu ve resim kabiliyetiyle çeşitli haritaları izebiliyor olmasıdır. Böyle bir yeteneği olmayan ve ekonomik açıdan st gelir grubuna dhil kişiler yanlarında, gördüklerini resmedecek ressamlar götürmektedirler. Benzer Şekilde farklı dil konuşulan coğrafyalar için tercüman hizmeti vermesi için destekleyici kişiler de zaman zaman seyahate dhil edilir.

Seyyahın gezdiiği rota boyunca kültürleri gzlememesi, benzerlik ve farklılıklara dikkat etmesi, kültürel çeşitlilik için önemlidir. Seyahat ve seyahatnameler ile kültürel etkileşimin artmasını, toplumsal hafızadaki yansımasını görmek mümkün olmaktadır. Seyahatname ile temelde bir bilgilenme süreci yaşanır. Mekke, İstanbul ve Kahire Şehirleri ile ilgili gözlemleri, *Seyyahların Dilinden Dünya Şehirleri* kitabında da anlatılan Battuta, Őehirlerin fiziki ve sosyal özeliklerini birlikte vurgulamıştır (Furtado, 2021). Şehir tarihi, kültürü, yapısı, insanları ve özellikleri hakkında bilgi vermesi sebebiyle seyahatnamelerin önemini bir kez daha belirtebiliriz.

İbni Battuta ve seyahatnamesinin anlatıldığı ikinci bölüm, İslam ülkelerini gezmeyi amaç edinen Battuta'nın 22 yaşında seyahatine hac ziyareti ile başladığını, mesleği olan kadılığa katkı sağlamak için farklı ülkelerdeki ilimleri öğrenmek ve İslam hukukunda yetkin olmasını konu edinmektedir. Bilgisi sayesinde gittiği lkelerde diplomatik görevlere getirilen Battuta, seyahati süresince toplumsal aktör konumunda toplumların benzeşen ve ayrılan yönlerini, kültürel örüntülerini kaydetmiştir. Seyahatnamesinde insan ve çevresi üzerinde özellikle duran Battuta, Şehirleri ekonomik ve coğrafi açıdan anlatmıştır. Yazar, İbni Battuta seyahatnamesinin orijinal hlinin Fransız Mill Kütüphanesinde bulunduğunu ve Fransızca, Portekizce, İngilizce, Almanca gibi farklı dillere çevrildiğini de belirtir. Gittiği ülkelerdeki para birimini Mısır'la kıyaslaması, statü göstergelerini belirtmesi, ticaret ahlakına dikkat çekmesi, din pratikler ve sanatsal boyutları hakkında veriler sunması sosyolojik bilgi için önemli grlmektedir. XIV. yüzyılda Afrika'dan başlayıp çeşitli ülkelerin toplumsal yapılarını, aktör, yönetim anlayışı ve meknlarına yönelik değerlendirmeler içeren seyahatname aracılığıyla sosyolojik bilgi edinilmesine katkı sunmuştur. Siyasi, ekonomik, sosyal ve

Ayhan, D. (2022). Seyahatname sosyolojisi İbn Battuta'nın gizemli dünyasına sosyolojik bir bakış. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 169-177.

coğrafi özellikleri dönemsel anlamda aktaran eser, insan hallerini çeşitli açıdan göstermesiyle de dikkate değerdir. Avrupa hariç dünyanın pek çok ülkesini gezen Battuta, Anadolu hakkındaki birincil kaynak niteliğinde bilgiler sunmuştur. Ticaret, şehir hayatı, mimari yapı, inanç, kültürel unsurlar ve yaşayış anlamında tarafsız gözlemlerini seyahatnameye aktarması, kültürel incelemelere katkıda bulunmaktadır. XIV. yüzyıla tarihsel perspektifle bakılacak olursa Türklerin tarih sahnesine çıkışını ve Anadolu'nun İslami kalkınmasını, sosyal yaşamını analiz etmesi seyahatnameye hem siyasi hem de sosyolojik belge niteliği kazandırır. Aynı dönemde farklı coğrafyalara dair bilgilerin derlenmesi sosyolojik bir çıkarım yapmayı da mümkün kılmaktadır. Farklı coğrafyalardaki kelimelere de dikkat çeken Battuta, aynı anlama gelen kelimeleri karşılaştırmıştır. Seyahatname içerisinde etimoloji denemesi de diyebileceğimiz bir kısım da bulunmaktadır. Antropoloji, sosyoloji, coğrafya, dil bilimi gibi farklı disiplinlerin, seyahatnameleri veri olarak kullanabilmesi disiplinler arası değerlendirmelere de imkân tanımaktadır.

Seyahatnamede bölgelerin gündelik yaşamına dair geniş bilgiler sunan Battuta, ibadetten eğlence mekânlarına, kıyafetlerin şekli, rengi ve geçim kaynağına kadar çeşitli detayları yansıtır. Anadolu'da gayrimüslimlerin farklı bir bölgede yaşadığını, toplulukların sosyal ve ticaret hayatlarının çizgisini, Ahilik Teşkilatı ve ticaret ahlakının nitelikleri, kadının gündelik hayattaki konumu, erkeklerle iletişime geçme şekli, ekonomik hayata dâhil olma stili hakkında doğrudan sosyolojik bilgi sağlar. Kültürel pratikler içerisinde yemek konusuna ayrıca değinen Battuta'nın, yemeğin ikramı, içeriği, yapılışı, özgün yönleri ve misafirin ağırlandığı şekline de yer vermesi, seyahatin simgesel bir boyutunu gösterir. Farklı coğrafyalarda bulunması sebebiyle yemek kültüründe de doğrudan bir kıyaslama yapma imkânı bulan Battuta, Anadolu, Hindistan ve benzeri coğrafyaların yemek kültürüne, ziyafetlere ve şölenlere dair de veri sunar. Toplumlarda kadının statüsünü anlatarak, ülkeler arası kıyaslama yapar. Evlenme ritüelleri, giyinme şekilleriyle kadının toplumsal konumunun anlaşılması önemlidir. Kültür sosyolojisi adına önemli veriler sunan seyahatname, benimsenen din açısından kadınların evlenme pratikleri ve toplumsal konumunu; bayram, cenaze ve törenler üzerinden örneklerle açıklar. Hindistan'daki kast sistemi, eşi vefat eden kadınların vefa göstergesi olarak kendilerini öldürmesi, Moğol ve Türklerde kadının siyasi hayata dâhil olması, yönetici pozisyonunda

Ayhan, D. (2022). Seyahatname sosyolojisi İbn Batuta'nın gizemli dünyasına sosyolojik bir bakış. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 169-177.

çalışmaları, toplumsal alanda görünür olmaları farklılık olarak aktarılır. Yazar, İbni Batuta'nın yirmi sekiz yıllık seyahatinde, bugünkü Türkiye şehirlerinden Antalya, Denizli, Muğla, İzmir, Sivas, Kayseri, Erzurum, Erzincan, Gümüşhane, Amasya, Karaman, Aksaray, Konya şehirlerini de görerek kültürel yapı hakkında detaylı bilgileri yazmasını önemli bulmaktadır (Ok Şehitoğlu, 2021, s. 84). Bahsedilen şehirlerdeki yediği yemekleri yapılış ve sunum şekline kadar gözlemleyen İbni Batuta'nın kültür sosyolojisi için önemi vurgulanmaktadır. Seyahatnamenin daha detaylı olamayışının nedeni olarak, Hindistan'da tutulan notların kaybedilmesi öne sürülmektedir. Seyahati anlamlı hâle getiren bir diğer öge, bu sürede içinde bulunulan mekânlardır. İnsanla birlikte anlam kazanan mekân, mimari yapılar ve tarihî eserlere değinilmesi, seyahatnameye veri zenginliği katmıştır. Anadolu'daki tekke, zaviye, cami ve türbelere seyahatnamede yer verilmesi, dinî ve sosyal hayatın bir sembolü niteliğindedir. Farklı kültürleri tanıyan Battuta, toplumsal dinamikleri anlamak ve değerlendirmek için veriler sunar. Bayramlar, evlilik ve cenaze töreni gibi merasimlerin ayrıntılarını vererek kültürel unsurlar hakkındaki bilgileri çeşitlendirir. Hindistan ve Çin'de ölümlerin yakılması, matem kıyafetleri ve renklerinin dine ve toplumlara göre değişkenlik göstermesi, devlet yönetimi, hükümdar ve otorite figürleri hakkında bilgi vermesi, din ve siyaset kurumunun gündelik hayattaki belirleyiciliği, mezheplerin konumuna değinilmesi siyasi tarih hakkında fikir sahibi olunmasını sağlar. Seyahat edilen coğrafyalardaki para birimi, diğer ülkelerdeki karşılığı, Hicri ve Miladi tarihleri, posta teşkilatına dair bilgileri de notlarına yazması, ülkelerin ekonomik durumu hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

Seyahati gerçekleştirenin kültürel bir varlık olduğu düşünülürse, seyahatnamelerin toplumların kültürel analizlerini yapmada faydalı bir araç olduğu söylenebilir. Yapan kişinin amacı belirleyici olsa da toplumsal farklılıkları görme ve anlamlı bir şekilde değerlendirebilme açısından seyahat, önemsenmelidir. Özellikle seyahatin yapıldığı Orta Çağ koşulları, ulaşım imkânları, teknolojik donanım vs. konular göz önüne alınacak olursa dikkate değer sosyolojik bilgi üretilmesi mümkündür.

Sonuç olarak, sosyoloji disiplinde kısıtlı bir literatürle ortaya konulan bu çalışmayla seyahatname sosyolojisi adına yenilikçi ve bilimsel bir metnin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Araştırma sürecinin ve hikâyesinin paylaşılmaması çalışmaya yöneltilebilecek bir eleştiridir.

Ayhan, D. (2022). Seyahatname sosyolojisi İbn Batuta'nın gizemli dünyasına sosyolojik bir bakış. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 169-177.

Özellikle İbn Batuta Seyahatnamesinin seçilme nedeni ve dokümana ulaşma hakkında bilgi verilmemesi de bir başka eksikliktir. Sade bir üslupla tamamlanan çalışmanın, lisans veya lisansüstü eğitim birimlerince açılacak seçmeli derslerde farklı seyahatnamelerle birlikte incelenmesi okuma önerisi olarak sunulabilir. Sosyoloji lisans bölümleri öncelikli alan olmak üzere iletişim, işletme, turizm, edebiyat, coğrafya, antropoloji, din alanlarında da değerlendirmelerin yapılması, disiplinler arası detaylı analizlerin yapılmasını da mümkün kılacaktır.

Ayhan, D. (2022). Seyahatname sosyolojisi İbn Batuta'nın gizemli dünyasına sosyolojik bir bakış. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (8), 169-177.

Kaynakça

- Aydemir, M. A. (2016). Sosyal alanın tipeştirilmesi: Toplumsal tipler. M. A. Aydemir, (Ed.), *Toplumsal tipler* (s. 11-32). İstanbul: Açılım Kitap.
- Furtado, P. (2021). *Seyyahların dilinden dünya şehirleri*. (Çev. K. Daniş). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Gürses, H. (2013). Kültür kavramı üzerine. K. Alver-N. Doğan, (Ed.), *Kültür sosyolojisi* (s. 151-173) Ankara: Hece Yayınları.
- Urry, J. (2015). *Mekânları tüketmek*. (Çev. R. G. Öğdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.